

BAKÁCS—SZENTGYÖRGYI:

KÖRNYEZET
JOG
FELELŐSSÉG

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

VESZPRÉMI AKADÉMIAI BIZOTTSÁGA
MONOGRÁFIAI

VAD
VAB

13

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VESZPRÉMI AKADÉMIAI BIZOTTSÁGA
MONOGRÁFIÁI

KÖRNYEZET

JOG

FELELŐSSÉG

DR. BAKÁCS TIBOR

DR. SZENTGYÖRGYI REZSŐ

VI. évfolyam 2. szám

Sorozatszám: 13

1980

VESZPRÉM
1980

**JOGTUDOMÁNYI SZAKBIZOTTSÁG
KÖZLEMÉNYE**

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG

DR. SZÁNTÓ ANDRÁS elnök, **DR. BAKÁCS TIBOR**
DR. GYENIS JÁNOS, ÉRI ISTVÁN, DR. KÁRPÁTI ISTVÁN
DR. KERÉNYI ERVIN, DR. MAJER ANTAL, DR. NYÉKI JENŐ,
DR. PACZOLAY GYULA, DR. SALÁNKI JÁNOS
DR. SZŐNYI JENŐ, KOVÁCS ISTVÁN szerkesztő

LEKTORÁLTA

DR. BIHARI OTTÓ
akadémikus

Engedélyszám: 40651

ISBN: 963 7121 0 64

ISSN 0324-6590

A kiadásért felelős: Dr. Nemecz Ernő, az MTA VEAB elnöke
Készült 520 példányban a NEVIKI házi sokszorosítójában

TARTALOM

A környezet felismerése – összefüggések	
I. Környezet – tudomány – jog	9
II. Előzmények – tudományos technikai forradalom.	10
III. A környezetvédelmi jog – helye a jogrendszerben.	12
IV. Interdiszciplináris és komplex szemlélet	14
A jogrendszer összetett környezetvédelmi mechanizmusa	
I. Az ökológiai felelősség formái.	17
II. Az ökológiai államigazgatási jogi felelősség	18
III. Az ökológiai gazdasági jogi felelősség	21
IV. Az ökológiai – munkajogi és szövetkezeti jogi felelősség	25
V. Az ökológiai – szabálysértési jogi és büntetőjogi felelősség	29
VI. Az ökológiai nemzetközi jogi felelősség.	31
Környezeti károk – kártérítés	
I. Felelősségi alapfogalmak	37
II. A környezetvédelem jogszabályai	44
III. Törvény az emberi környezet védelméről	45
IV. Környezeti károk a bírói gyakorlatban	55
V. A módosított Polgári Törvénykönyv és a környezeti károkozásért fennálló felelősség	82
VI. Az ökológiai polgári jogi felelősség és a biztosítás	87
VII. Következtetések – javaslatok	89
Irodalom	93
Idegennyelvű összefoglalók	95

ELŐSZÓ

a „Környezet-jog-felelősség” c. monográfiához.

A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Akadémiai Bizottsága a létrehozásától kezdődően arra törekszik, hogy a régiók területén dolgozó tudományos kutatások kapcsolódjanak a központi tudománypolitikai koncepcióhoz. Az ilyen törekvés segíti a tudomány eszközeivel megoldani a szűkebb környezetben, a helyileg jelentkező igényeket. Azokat az intézményeket, szellemi kapacitást igyekszik tömöríteni, amelyek a VEAB területén, az érintett 6 megyére kiterjedően rendelkezésre állnak.

A VEAB Jogtudományi Szakbizottságának kutatási tevékenysége tudatosan összpontosul a régió egyik kutatási főirányára, a környezetvédelem összetett kérdéseinek elemző vizsgálatára. Kiváltképpen a polgári-gazdasági és környezetvédelmi jogi munkabizottság kutatja a környezetvédelmi jog eszköztárának igénybevételi lehetőségeit a társadalom javára, noha foglalkozik ennek összefüggéseivel az államjogi-államigazgatási jogi, valamint a büntetőjogi munkabizottság is.

Környezetvédelmi jogi kutatások egyik emlékezetes állomása volt az 1976. szeptember 6–10 között Szombathelyen megrendezett „Jog a környezet védelmében” elnevezésű nemzetközi konferencia. Jelentőségét fokozta, hogy az ENSZ Környezetvédelmi Program Igazgató Tanácsának 1973-ban elhangzott felhívása óta először találkoztak a különböző rendszerű államok környezetvédelemmel foglalkozó tudományos szakemberei. A tanácskozás – melyben a polgári-gazdasági és környezetvédelmi jogi munkabizottság is szerepet vállalt – a környezetvédelmi jog és a nemzetközi környezetvédelmi jog kifejlesztését célzó nemzetközi dialógus előmozdítását szolgálta.

A konferencia anyagát annak idején magyar és angol nyelven könyvben is megjelentettük, az Országos Környezetvédelmi Tanács Titkársága azt meg-

küldte az ENSZ és a KGST környezetvédelemmel foglalkozó intézményeinek.

Tartalmában más jellegű, de hasonlóképpen úttörő az a monográfia, amelyet ezúttal nyújtunk át a tudományos közéletnek és az érdeklődő olvasónak. Dr. Bakács Tibor és Dr. Szentgyörgyi Rezső tanulmánya az első olyan munka, amely a szocialista országok jogirodalmában monográfia jellegben és terjedelemben dolgozza fel a környezeti ártalmakkal kapcsolatos jogi felelősség különböző területeit.

A szerzőknek fogalmi alapvetést kellett tenniük, fontos összefüggést kellett elemezniük, hogy a vizsgálódásuk körébe vont témát: az ökológiai polgári jogi felelősséget, az ehhez kapcsolódó hazai jogalkotást és jogalkalmazást történeti fejlődésében bemutassák. Elismerést érdemel a feldolgozott elméleti- és gyakorlati joganyag terjedelme, a Legfelsőbb Bíróság közel két-tizedes ítélkezési anyagából az emberi környezet védelmével kapcsolatos határozatok ismertetése.

A monográfia elsősorban terjedelemszabta korlátok miatt nem elemezhetett olyan ugyancsak lényeges felelősségi formákat, mint pl. a környezet védelmében érvényesülő államigazgatási jogi, gazdasági jogi vagy büntetőjogi felelősségi rendszerek. A jogalkotás és a jogalkalmazás, valamint a tudományos kutatás érdekeit egyaránt szolgálná, ha ezen jogterületek felelősségi jogi szabályai hasonló részletességgel kimunkálást nyernének.

A környezeti ártalmakat döntő módon a társadalmak termelési és fogyasztási módja idézi elő.

Az e témakörben megjelenő könyvek túlnyomó többsége viszont eddig többnyire a természettudományi munkák közé sorolható volt. A társadalomtudományokat, szűkebb körben pedig a jogtudományt terhelő lemaradáson enyhít ez a tanulmány, amely bírák, ügyészek, ügyvédek, jogtanácsosok, államigazgatási szakemberek és a téma iránt érdeklődő olvasóközönség számára egyaránt érdeklődésre tarthat számot.

Veszprém, 1980. május 22.

Dr. Hardy Zoltán
a VEAB Jogtudományi
Szakbizottságának elnöke

DR. BAKÁCS TIBOR
DR. SZENTGYÖRGYI REZSŐ

KÖRNYEZET
JOG
FELELŐSSÉG

A KÖRNYEZET FELISMERÉSE – ÖSSZEFÜGGÉSEK

I.

Környezet – Tudomány – Jog

A huszadik század második felében a tudományos technikai forradalom, a demográfiai robbanás és a fokozódó urbanizálódás olyan környezeti változásokat eredményezett, amelyek közvetlenül, vagy közvetve az ember életfeltételeit veszélyeztetik a Földön. A környezeti problémák a természettudományos kutatás érdeklődésének előterébe kerültek, egyrészt azért, hogy feltárják a környezetet és benne az embert veszélyeztető káros jelenségeket, másrészt, hogy védelmet nyújtsanak azok ellen. Csakhamar világszerte tapasztalható volt, hogy a környezet védelmében kifejtett természettudományos erőfeszítések nem mindig jártak a kívánt és lehetséges optimális eredménnyel, mert megvalósulásukhoz hiányoztak a társadalomtudományos eszközök, így a jog szervező és rendező funkciói, valamint kényszerítő eszköz-rendszere.

E felismerést követően a társadalomtudományok, így a jogtudomány kutatói is fokozott figyelemmel fordultak a környezeti problémák felé. Az 1972-ben Stockholmban megtartott ENSZ konferencia az emberi környezet védelméről felhívta az államokat környezetvédelmi jogrendszerük létrehozására, ugyanakkor megfogalmazta a környezetvédelmi jog néhány alapelvét. Figyelemmel arra, hogy a környezeti károk országhatároktól függetlenül jelentkeznek, az ellenük történő hatásos védekezés is csak nemzetközi összefogással képzelhető el. Az ENSZ Környezetvédelmi Program

Igazgató Tanácsa (UNEP) 1973 évben felhívta ezért a kormányokat arra, hogy belső környezetvédelmi jogi rendszerük kiépítésével egy időben hozzák létre a nemzetközi környezetvédelmi jogot. Az UNEP ezzel egy időben felszólítást intézett a tudományos kutatókhoz, hogy ajánlásaikkal segítsék kormányaik erőfeszítéseit a nemzetközi környezetvédelmi jog létrehozására.

Az UNEP 1973. évi felhívását követően a világon először Magyarország hívta össze Szombathelyen 1976. szeptember 6. és 10. között a különböző társadalmi rendszerű államok jogász kutatóinak és gyakorlati szakembereinek nemzetközi konferenciáját abból a célból, hogy dialógust kezdjenek az ENSZ Környezetvédelmi Program Igazgató Tanácsának jelzett, és a Helsinki Deklaráció nemzetközi környezetvédelmi együttműködést sürgető felhívásának szellemében.

II.

Előzmények – tudományos technikai forradalom

Környezetvédelmi jogról elsősorban Földünk gazdaságilag fejlett országaiban, a szocialista országokban és a fejlett tőkés országokban beszélhetünk, tehát ott, ahol a tudományos technikai forradalom érezteti hatását a gazdasági életre, a termelésre és fogyasztásra, a társadalmi életformára. Figyelemmel arra, hogy az országok egymástól nem elszigetelten, hanem egymással egyre szorosabb kapcsolatban folytatják gazdálkodó tevékenységüket, s a környezeti ártalmak határokon túl is éreztetik hatásukat, hosszabb távon valamilyeni ország érdeke átfogó és olyan nemzetközi környezetvédelmi rendszer létrehozását kívánja meg, amelyben a fejletlenebb, vagy fejlődő országok felhasználják a fejlett országok környezeti tapasztalatait. A környezetvédelem nemzetközi rendszere viszont nem képzelhető el másként, mint a nemzetközi környezetvédelmi jog normarendszerében.

Tudományos életünkben a környezetvédelmi jog tartalmát és jellegét illetően megoszlanak a vélemények. Hasonló a helyzet külföldön is.

Az egyik hazai posztgraduális környezetvédelmi jogi egyetemi jegyzetben például ez olvasható: „*A világ első természetvédelmi törvényeként azokat a rendelkezéseket tartják számon, amelyeket 1902-ben a hesseni*

nagyhercegségben tettek közzé. Alkotói bizonyára nem is sejtették, hogy a tudomány egy új területének nyitottak kaput”.

Az alkotók ezt valóban nem sejtették, azon egyszerű oknál fogva, hogy Európa különböző országaiban a korábbi évszázadokban is megjelent egy-egy természetet védő jogszabály, és erről a hesseni nagyhercegség jogalkotóinak bizonyára tudomása volt.

Angliában például már 1273-ban jogszabályt hoztak a kőszén tüzelésének tilalmáról, és megszegőjét először pénzbírsággal, majd a tüzelőberendezés megsemmisítésével büntették. Egy megátalkodott levegőszennyezőt elrettentésül felakasztottak.

Angliában egyébként 1863-ban törvény jelent meg légműködés szennyezésének tilalmáról, 1876-ban pedig a Rivers Pollution Act a vizek tisztaságának védelmében.

I. Péter orosz cár kancsukával és szibériai száműzetéssel fenyegette meg azokat, akik a Néva vizét szeméttel, vagy más tisztátalan anyaggal szennyezik. Az oroszországi büntetőtörvénykönyv hét naptól három hónapig terjedő elzárással, illetőleg 900 rubelig terjedő pénzbírsággal súlytotta a vizek szennyezőit.

Franciaországban a XIV. században találunk királyi rendeleteket, amelyek a szomszédjog körében védelmezik az ingatlantulajdonosokat bizonyos környezeti ártalmaktól. A jogsértőkre az 1791. szeptember 21-i törvény országosan egységes szankciót vezetett be, s 1829-ből származik az első francia vízvédelmi törvény.

Hazánkban 1426-ban, 1565-ben és 1669-ben jelent meg erdőrendtartás. Az 1791. évi LII.t.c. és az 1807 évi XXI.t.c. tilalmazta a rendszertelen erdőirtást. Természetvédelmi rendelkezéseket tartalmazott az 1879. évben megjelentetett erdőtörvény.

Vizeink tisztaságának védelmét szolgálta az 1840. évi X. törvény-cikk 14. §-a, amely 100,- Ft pénzbírsággal, vagy egyhónapi áristommal büntette a vizek és a csatornák szennyezését. Az 1885. évi XXIII. törvénycikk 24. §-a szerint: „... a vizeknek ártalmas anyagokkal való megfertőzése tilos”.

A múltban elvélve hoztak jogszabályokat, amelyek a természet védelmét szolgálták, de ezek az elszórt jogszabályok még nem hozták létre környezetvédelmi jogot. A környezetvédelmi jog mint összefüggő és célra orientált szabályrendszer a tudományos technikai forradalom után született meg.

III.

A környezetvédelmi jog — helye a jogrendszerben

A hazai és a külföldi irodalomban megoszlanak a nézetek a környezetvédelmi jog tartalmáról, jellegéről és helyéről a jogrendszerben. *Szabó Imre* az államigazgatási jogban helyezi el, *Nagy László* a környezetvédelemre vonatkozó jogszabályok komplex rendszeréről ír, *Bogyay Géza* szerint interdiszciplináris jogterület, *Molnár Imre* a földjogba illeszti, *Kilényi Géza* szerint komplex interdiszciplináris kutatási tárgykör.

A bevezetőben említett szombathelyi konferencián a különböző nemzetiségű kutatók között élénk vita zajlott le e témáról.

Elleanor Oehler professzornő az NDK-ban lévő Potsdam-Badelsbergi Jogi Akadémia tanára, *Slavoljub Popovic* a jugoszláv Nisi Jogtudományi Egyetem professzora és *Bertil Bengsston* professzor (Svédország, Uppsala) szerint a környezetvédelmi jog robbanásszerű fejlődése új jogágazat kialakulására utal. Egyes intézményei a hagyományosan kialakult jogágazatok egyikével-másikával rokonítják, így főképpen az államigazgatási, a polgári, a gazdasági, a természetvédelmi és a földjoggal, de sorolhatnánk még a teljesség igénye nélkül a pénzügyi, az eljárási és szervezeti, a biztosítási, a szabálysértési, a büntető és munkajogot, a nemzetközi magánjogot, és a nemzetközi közjogot is. Valójában a környezetvédelmi jog a hagyományosan kialakult jogágazatok egyikébe sem helyezhető el maradéktalanul, ezért pragmatikusan új jogágazatnak tekintendő.

Alexandre Charles Kiss a strassburgi jogtudományi egyetem nemzetközi jogi tanszékének professzora a környezetjogot koordinációs jogterületnek tekinti, amelynek fő feladata, hogy a különböző jogterületeken lévő szabályokat egy megadott célra, az élet minőségének védelmére irányítsa. Szerepét az emberi jogok védelméhez hasonlítja, alapvető jellegű jogterületnek tekinti, amelynek befolyásolnia kell az életnek és a jognak egész területét. A környezetvédelem elméleti kérdéseivel és az emberi jogokkal foglalkozó kutatók részéről világszerte tapasztalható kezdeményezés az egészséges környezethez való jognak alapvető emberi jogként történő elismerésére.

Összhangban van ezzel a Magyar Népköztársaság Alkotmányának 1972. évi módosítása, amely szerint az állampolgároknak az élet, a testi épség és az egészség védelméhez való jogát az állam — egyebek között — a környezetvédelemmel is biztosítja.

Az 1974. évi Jugoszláv Alkotmány 192. §-a kifejezetten tartalmazza, hogy az embernek alapvető és elidegeníthetetlen joga van az egészséges környezethez.

Dr. Henn-Jüri Uibopuu, a salzburgi egyetem docense a szombathelyi konferencia számára készített előadásában ugyancsak az alapvető és elidegeníthetetlen emberi jogok közé sorolta az egészséges környezethez való jogot.

A magunk részéről *Eörsi Gyula* professzor „Jog – Gazdaság – Jogrendszer – Tagozódás,” című Akadémiai Kiadónál 1977-ben megjelent könyvében kifejtett azon állásponttal értünk egyet, amely *elméleti szempontból* „quasi jogágazat”-nak, *pragmatikusan* pedig *külön jogágazatnak* tekinti a környezetvédelmi jogot.

A vázolt tünődés nem csupán elméleti jelentőségű, az állásfoglalás gyakorlati következményekkel jár. Az államhatalom, a társadalmi intézmények, a gazdálkodó szervek és az állampolgárok részére is – kimondottan, vagy tudat alatt – mellékes fontosságúként rangsorolódnak azon életviszonyok és a velük adeaquéat jogi szabályozás, amelyek másodlagosan kapcsolódnak a meghatározó jellegű társadalmi és jogviszonyokhoz. A másodlagos adhaerenciák lehetőség szerint elintézendő feladattá degradálódnak, amelyek a körülmények kedvezőtlen alakulása esetén elmaradhatnak. Ilyen szemléletre – sajnos – sok példa akad.

A környezeti problémák valójában ma már nem egy esetben élet-halál kérdésként merülnek fel az emberiség előtt, s a helyzet előreláthatóan csak súlyosbodni fog. Az ember által a megelőző korokban elszennvedett természeti viszontagságokhoz képest a különbséget napjainkban az adja meg, hogy a tudományos – technikai forradalmat követően a környezeti ártalmakat most már az emberiség közvetlenül, vagy közvetve, de maga idézi elő, s ezen ártalmak szakadatlan mennyiségi növekedése minőségi változásba csap át. Az újszerű és tömeges környezeti veszélyek és ártalmak megelőzésére és elhárítására csak tudatos és körültekintő környezetvédelmi és területfejlesztési politikával képesek az államok, illetve maga az emberiség. Ehhez nem elegendők a természettudományos eszközök, múlhatatlanul szükség van a jog – tartalmában és jellegében újszerű – társadalomszervező funkcióinak igénybevételére.

A tudományos technikai forradalom a természettudományok belső átrendeződését eredményezte. Nehezen tudjuk elképzelni, hogy ne gyakoroljon hasonló hatást a jogtudományra.

Azok, akik a környezetvédelmi jogot egy-egy részterületével, az államigazgatási, a természetvédelmi, a földjoggal, stb. azonosítják, tartalmában szűkítik, hatóképességében korlátozzák, a részt azonosítják az egészszel, óvatos kompromisszumot kötnek, amelyben a lényeg sikkad el.

IV.

Interdiszciplináris és komplex szemlélet

Ismert, hogy minden környezeti jelenségnek és környezetvédelmi tevékenységnek egyrészt természettudományos (biológiai, kémiai, műszaki, technikai, stb. / másrészt társadalomtudományi / politikai, gazdasági, jogi, stb.) oldala van.

A környezetvédelem természettudományos oldalának feladata a környezeti jelenségek természetének és okainak feltárása és azon módszerek és technológiák kidolgozása, amelyek segítségével a környezet veszélyeztetése vagy károsodása megelőzhető vagy elhárítható, tehát a környezetvédelem *lehetőségének* megteremtése.

A környezetvédelem társadalomtudományi oldala a környezetvédelmi tevékenységet szervezi és szabályozza, tehát a természettudományos eszköztudomány nyújtotta védelmi lehetőség *megvalósulását* hivatott biztosítani. Ebből a szempontból külön említést érdemel a jog gazdasági összefüggéseket is kifejező, kikényszeríthető, szankcionális elemeket is tartalmazó funkciórendszere.

A környezetvédelemben a természettudományos és a társadalomtudományi oldal az *egyenrangú eszköz-feladat relációban* vannak egymással, és egymástól el nem választhatók.

Sok szó esik arról, hogy a biológusok, fizikusok, vegyészek, ökológusok, közgazdászok és szociológusok környezetvédő gondolatainak, felfedezéseinek, technológiáinak és módszereinek megvalósulását a lánc végén a jogászok biztosítják. Arról már kevesebb, — noha nem kevésbé jelentős dologról van szó, — hogy a környezetvédelmi jognak a többször emleget-

tett társadalmi és gazdasági összefüggések ismeretében nem egyszer a tenivalót, a megvalósítandó feladatot kell, — kellene — meghatározni a társadalom egésze, benne a természettudományos kutatás számára.

Az elmondottakból következik, hogy a környezeti jelenségek vizsgálata interdiszciplináris megközelítést és komplex szemléletet kíván.

Az *interdiszciplináris megközelítés* különböző tudományágak sokoldalú együttműködését jelenti, a *komplex szemlélet* pedig azt, hogy a környezetet teljességében, s elemeit, valamint az azokat veszélyeztető vagy károsító jelenségeket összefüggéseikben vesszük figyelembe. Minden környezettel kapcsolatos tevékenység tartozék az a tervezés, előkészítés, szervezés, államhatalmi döntés, reparáció vagy a tudományos kutatás területéhez, éppen ezért team-munka, amelyben látszólag egymástól független tudományágak kapcsolódnak mint például a biológia, számítástechnika, közgazdaságtan, jogtudomány, stb.

Századunk második felében mindez azt eredményezte, hogy az egyes tudományágak múltbeli divergenciáját *konvergens tendencia* váltotta fel, annak felismerése, hogy a *szigorúan felosztott tudományok ideje lejárt*, a tudományos-technikai forradalom következtében a társadalomban változó termelési és fogyasztási viszonyok, a demográfiai robbanás, az urbanizálódás, az energiagondok olyan új kérdéseket vetnek fel az emberiség és az egyes államok számára, amelyekre csak akkor képes megadni a választ, ha átfogó képet tud alkotni az állandóan változó világról, amelynek megjavítására törekszik.

Ennek felismerése készítette világszerte az államokat arra, hogy átfogó tervet dolgozzanak ki új, ökológiai, környezet-tani oktatási rendszer létrehozására az általános iskolától az egyetemet követő postgraduális és iskolán kívüli oktatásig bezárólag, figyelemmel arra, hogy az oktatás hagyományos formái elégtelenek ezen feladatok megoldására.

Ennek a munkának világszerte a kezdeténél tartunk, amely egyben azt is jelenti, hogy országonként és tudományáganként nagy eltérések tapasztalhatók.

Hazai viszonyainkat is egyenlenségek jellemzik, a környezetvédelmi szakmérnökképzés például nagyobb múltra tekinthet vissza mint a *környezetvédelmi szakjogász*, vagy környezetvédelmi *közgazdász*képzés, amely utóbbiak jóformán teljesen *hiányoznak*.

A különböző tudományágak eltérő ökológiai fejlettségi színvonalából jelentős ellentmondások származnak.

Röviden utalunk például arra, hogy a környezet jelenségeit tanulmányozó *különböző tudományágak fogalomrendszerének azonosnak kell lenni, azonos nyelven kell beszélniök*, hogy megértsék egymást. Nem fordulhat elő például az, hogy a természettudományokban ismerik a makro-mező és mikrokörnyezetet; ugyanakkor egyes jogi értelmezések a környezeti ártalmaknak leginkább kitett mikrokörnyezetet, a munkahelyi környezetet, kihagyják a környezet fogalmából.

Hasonló a helyzet a környezetvédelemben oly gyakran szereplő „kár” fogalommal. *A kár tényleges veszteség, valóságban bekövetkezett állapot, amelyet észlelhetnek csupán a különböző tudományterületek, nem pedig létrehoznak, konstruálnak.* Itt most azokra a jogszabály értelmezési kísérletre gondolunk, amelyek az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény hatálybalépése után a normatív szennyezési határértékek túllépésétől szerették volna függővé tenni, hogy létezik-e környezeti kár?

A JOGRENDSZER ÖSSZETETT KÖRNYEZETVÉDELMI MECHANIZMUSA

I.

Az ökológiai felelősség formái

A felelősségi jogot történetileg kialakult intézményei elsősorban a **civilisztikához kapcsolják**.

A specifikus környezetvédelmi felelősség egyik jelentős területe ugyan-
csak a polgári jogi felelősséggel rokonul, s ebből a szempontból közömbös,
hogy utóbbinak a károkozó vétkességére, vagy a veszélyes üzemek tárgyi
felelősségének szabályaira gondolunk.

A szabályozás módját tekintve szembetűnő, hogy a környezetvédelmi
jogi felelősség a történetileg kialakult jogágak széles skáláját öleli fel, eseten-
ként azokhoz többé-kevésbé hasonul, de teljesen soha nem azonosul azok
korábban kialakult szabályaival.

Ami a szó klasszikus értelmében vett „kár” fogalomnak a környezeti
károk megtérítésével kapcsolatos felelősségi szabályokhoz történő viszonyu-
lását illeti, kettejük között ezidő szerint látszólag alig fedezhető fel különb-
ség, valószínű azonban, hogy a jövőben ez a helyzet változni fog, és a kör-
nyezetvédelmi jogi felelősség mélyebb tartalmi kibontásban az általánostól
eltérőbb, markánsabb arculatot nyer. . . A szabályozás tárgyát tekintve meg-
határozó, hogy a környezeti károk esetében az azokat előidéző okon, oko-
zatossági kapcsolaton és a bekövetkezett kár jogellenességén felül mindig
jelentkezik az életfeltételnek, az élet minőségének, a korábbiakban defi-
niált környezetnek a romlása.

Annak ellenére, hogy a jogalkotói és jogalkalmazói szándék egyaránt a környezetvédelmi jog egészének, és ezen belül a felelősségi mechanizmus határfokának további fejlesztésére irányul, alapvető vonatkozásaiban a hatályos magyar környezetvédelmi jog felelősségi rendszere kialakultnak tekinthető.

Az ökológiai felelősség jogi szabályai hat, egymással esetenként szorosabban – lazábban érintkező felelősségi rendszerbe csoportosíthatók:

Ezek a következők:

- A.) Az ökológiai-államigazgatási jogi felelősség.
- B.) Az ökológiai-gazdasági jogi felelősség.
- C.) Az ökológiai-munkajogi és szövetkezeti jogi felelősség.
- D.) Az ökológiai-szabálysértési és büntetőjogi felelősség.
- E.) Az ökológiai-polgári jogi felelősség. (Terjedelme miatt könyvünk befejező, harmadik részének önálló anyagát képezi.)
- F.) Az ökológiai-nemzetközi jogi felelősség.

A különböző ökológiai-felelősségi formák harmonikus összhangja biztosítja a felelősségi mechanizmus hatékonysági optimumát.

Az ökológiai felelősségi rendszerek részleges ellentmondásai, összehangoltságuk hiánya ezzel szemben gyengítik a környezet védelmét.

A továbbiakban tekintsük át a magyar jogrendszeren belül az ökológiai felelősség különböző formáit a jelzett felosztásban.

II.

Az ökológiai-államigazgatási jogi felelősség

Különös tekintettel arra, hogy az államok többsége elsőrendű feladatának tartja a környezet védelmét, a felelősségi szabályok rendszerében kiemelkedő fontosságuk van az államigazgatási jog körében kodifikált felelősségi szabályoknak. A prevenciónak, a megelőzésnek, a gazdasági szabályozókkal együtt ezek a legfontosabb eszközei.

Erre utal a magyar környezetvédelmi törvény 43. és 44. paragrafusa.

43. §. (1) Aki tevékenységével, vagy mulasztásával az emberi környezet szennyeződését, ártalmát vagy károsodását idézi elő, köteles

a.) az általa okozott környezeti szennyeződést, ártalmat, károsodást korlátozni vagy megszüntetni, továbbá

b.) a megfelelő védekezést kialakítani.

(2) Ha a tevékenység az alkalmazott védelmi módok és eljárások ellenére is jelentős környezeti szennyeződést, ártalmat vagy károsodást okoz, a tevékenység korlátozását el kell rendelni, illetőleg azt meg kell tiltani.

Ezen kötelezettség okszerűen következik a Környezetvédelmi Törvény II. fejezetének azon rendelkezéseiből, amelyek meghatározzák a védelemben részesített tárgyak körét.

9. § (1) A Magyar Népköztársaságban az emberi környezet megóvása érdekében védelem alatt áll:

a.) a föld,

b.) a víz,

c.) a levegő,

d.) az élővilág,

e.) a táj,

f.) a települési környezet.

(2) Az emberi környezet védelem alatt álló tárgyainak felhasználása, hasznosítása, alakítása a környezet védelmét szolgáló jogszabályok és hatósági rendelkezések megtartásával történhet.

A Környezetvédelmi Törvény további rendelkezéseket tartalmaz, arról, hogy a földet nem szabad hulladékkal és más módon szennyezni (15. §.), a vizeket megfertőzni és károsan szennyezni (17. §.), a levegőt károsan szennyezni (23. §.), az erdők összterületét csökkenteni.

Sem a tudományos elemzésben, sem a gyakorlatban nem alakult ki az idézett törvényszövegekben egymás mellett említett „szennyeződés”, „ártalom” és „károsodás” fogalmakkal kapcsolatosan egyöntetű értelmezés: szándékos jogalkotói fogalomelhatárolásról vagy pleonázmusról, elhagyható, elhanyagolható szóismétlésről van-e szó?

Abból, hogy a jogalkotó a Környezetvédelmi Törvény 43. § (1) és (2) bekezdésében, valamint a 44. §-ban és az 52. § (2) bekezdésében olvasható hasonló felsorolásokhoz azonos szankciót fűz, a felsorolt fogalmak közé nem lehet egyenlőségi jelet tenni. Erre nem csupán a magyar nyelv értelmező szótárában található definíciókból következtethetünk, hanem a környezetvédelem olyan lényegi problémájának megválaszolásából, hogy létezhet-e egyáltalán olyan környezetszennyezés vagy környezeti ártalom, amely egyben nem káros.

A válasz egyszerre nem- és igen – attól függően, hogy milyen tudományterületről nézzük a problémát. Természettudományos aspektusból aligha vitatható, hogy minden környezetszennyezés és minden környezeti ártalom egyben kárt okoz.

A magyar jogalkotásban a Környezetvédelmi Törvény 52. § (2) bekezdése létrehozta a nem káros szennyezés és környezeti ártalom fikcióját. „E törvény alkalmazásában káros, illetőleg veszélyes az a szennyezés vagy ártalom, amely a külön jogszabályokban meghatározott határértékeket meghaladja”.

Ez a jogi fikció nem több és nem kevesebb mint államigazgatási játékszabály az állam és a környezetet szennyező vállalatok, üzemek, gazdaságok, intézmények, illetőleg állampolgárok jogviszonyában.

Játékszabály, amelynek megszegése a 44. §-ban szabályozott bírságfizetési kötelezettséggel jár.

Játékszabály, amely bővítendő, hiszen a környezeti elemek egy részére még nem is létezik „külön jogszabályokban meghatározott határérték”.

Játékszabály, amely a tudományos-technikai fejlődés hatására új komponensekre is kiterjed majd, a már szabályozott területeken pedig határérték módosulásokkal járhat.

Játékszabály, amelynek megszegéséhez államigazgatási jogi hatások, többek között bírság fűződnek.

Játékszabály, jogi fikció, amelyet végzetes tévedés lenne összetéveszteni a valósággal.

Például azzal, hogy a környezeti kár mindig valóság, s a kár jogi fogalmának azonosnak kell lenni a természettudományos értelemben vett valósággal és a közgazdasági tartalommal.

A Környezetvédelmi Törvény 52. §. (2) bekezdése és az abban meghatározott „határértékek” az állam környezetvédelmi szervező tevékenységének nélkülözhetetlen eszközei, az államigazgatási jogi felelősségi forma jellemzője, amelynek meg is kell maradni az államigazgatási jog területén, mert a polgári jogi felelősségi rendszerbe keverve azt tartalmatlanná teszi, kilúgozza és összekavarja. Mindezt a polgári jogi felelősségről szóló fejezetben részletesen bizonyítjuk.

Az államigazgatási jogban kodifikált ökológiai felelősségi rendszer lényeges rendelkezését tartalmazza a Környezetvédelmi Törvény 44. §-a: „Aki a környezet védelmét szolgáló jogszabályokban és hatósági rendelkezésekbe ütköző tevékenységet folytat, vagy az azokban előírt kötelezett-

ségének teljesítését elmulasztja, a környezeti szennyeződés, ártalom, károsodási mértékének és társadalmi veszélyességének megfelelően környezetvédelmi (szennyvíz, – légszennyezési, stb.) bírság fizetésére kötelezhető.

III.

Az ökológiai gazdasági jogi felelősség

A környezetvédelmi tevékenység szempontjából leglényegesebb prevenciót, egyben a specifikus ökológiai felelősségi mechanizmus hatékonyságának fokozását szolgálják, vagy hátráltatják a gazdasági szabályozórendszer egyes rendelkezései. Az államok környezetvédelmi tevékenységének hatékonysága, a felelősségi szabályok érvényesülése minden olyan esetben a jogi normák és azok közgazdasági tartalmának viszonyától függ, amikor a természettudományos kutatás a környezeti veszélyek és ártalmak elleni védekezés eszközeit az emberiség rendelkezésére bocsátotta.

A jogi technika szempontjából kitűnő normarendszer sem érhet el kedvező eredményt a környezet védelmében, ha téves közgazdasági koncepciókat valósít meg.

A tartalmában helyes gazdaságpolitika sem képes megvalósulni, ha a jogi szabályozás nem célra orientált, nem adaequát a környezeti adottságokhoz, nem felel meg saját tudományterülete belső törvényszerűségeinek, tájékozatlan, nehézkes, a történések után kullogó, felületes vagy használhatatlanul kazuisztikus.

Napjainkban az iparilag fejlett és iparosodó államok gazdálkodását és társadalmi gyakorlatát az az igyekezet jellemzi, hogy minél racionálisabban szabályozzák a termelést és a fogyasztást. Ennek során számolni kell azzal, hogy a korábbi évezredekben az emberiségnek szinte korlátlanul rendelkezésre állott, és éppen ezért a termelési és a fogyasztási rendszerben nem kvantifikált úgynevezett szabad javak, – mint például a víz, a levegő, a föld, az esztétikus környezet, – ma már nem állanak korlátlanul az emberiség rendelkezésére, és jelentős anyagi kihatással járó erőfeszítéseket kell tenni annak érdekében, hogy azokat megfelelő mennyiségben és minőségben biztosítsuk.

Így merült fel a környezeti elemek gazdasági kvantifikálásának szükségessége, annak számbavétele, hogy a környezet ökológiai és biológiai minősége gazdasági tényező.

A gazdálkodásra kívülről ható környezeti tényezők és ezek hatásának mérhetővé tétele és értékelése ezidő szerint úgy a szocialista, mint a kapitalista államok gazdálkodásának egyik égető problémája, amelyet előbb-utóbb meg kell oldani, még hozzá nemzetközi vonatkozásban.

Egy-egy állam erre képtelen lenne, ha ugyanis a többi államtól elszigetelten és egyoldalúan valósítaná meg gazdasági és pénzügyi rendszerében a környezeti tényezők kvantifikálását, ez gazdasági életének stabilitását, belső és külső piaci és pénzügyi kapcsolatait azonnal felborítaná.

Egyes kapitalista közgazdászok, különösképpen az USA-ban és Svédországban, köztük *Galbraith* professzor is, a piac áru és értéktörvényeit kárhoztatják azért, mert nem jutnak kifejezésre bennük a környezeti tényezők, és megoldásként a piac korlátozását és befolyásolását ajánlják. A környezeti elemek internalizálása a gazdasági kapcsolatokba – megítélésünk szerint – nem kívánja meg a gazdasági alaptörvények, így elsősorban az érték és árutörvény figyelmen kívül hagyását, de erre nincs is lehetőség, mert ezek a kategóriák érvényesek maradnak mindaddig, amíg áruviszonyok léteznek. *A megoldást sokkal inkább az szolgálná, ha a gazdasági szabályozó rendszerből kimaradt ún. szabad javakat, – amelyek ténylegesen már nem azok, – szervesen bekapcsolnák az áru és pénzviszonyokba.*

A környezeti elemeknek a gazdasági viszonyokba történő internalizálására – bizonyos feltételek esetén – van lehetőség. Ilyen feltétel lenne átfogó nemzetközi környezetgazdasági információs és statisztikai adatszolgáltató rendszer létrehozása, – akár az ENSZ égisze alatt, – amely egy időben lenne alkalmas a helyi mérési adatok pontos rögzítésére, másrészt a számtalan konkrét adat összefüggéseinek feltárására.

A környezeti gazdasági szisztéma modelljét egy időben és bizonyos értelemben egymásra tekintettel kellene kidolgozni a szocialista és kapitalista országokra, valamint a harmadik világ államaira nézve.

A kidolgozott modellek összekapcsolása létrehozná a környezeti tényezőket is figyelembe véve nemzetközi környezeti közgazdasági rendszert, amelynek megjelenési formája a nemzetközi környezetvédelmi jog lenne. A gazdasági és a jogi szabályozás szoros összefüggésére utal, hogy a nemzetközi környezetvédelmi jog teljes terjedelemben történő kibontakozása során megoldana ma még létező több gazdasági problémát is.

Lehetséges, hogy az elmondottakat egyesek a jogi prognosztika körébe utalják, mégis nélkülözhetetlennek tartjuk a környezetvédelemben a felelősségi mechanizmus hatékonysága hatásfokának és az ökológiai-gazdasági jogi felelősség eszközeinek vizsgálatánál a szélesebbkörű összefüggések feltárását, mert hatékony konkrét intézkedések csak a végső cél ismeretében hozhatók.

Ugyanezen indokból kell még kitérnünk arra, hogy ezidő szerint az államok nemzeti jövedelmének számításánál alkalmazott módszer megtévesztő. Az államok nemzeti jövedelmét napjainkban a létrehozott termékek és szolgáltatások mennyisége attól függetlenül határozza meg, hogy közben változik-e a környezet állapota. A technikai fejlődésének mai állapotában előfordulhat, hogy egy állam hatalmas nemzeti jövedelmet mutathat ki hagyományos számítási mód mellett, ugyanakkor termelési körülményei veszélyeztetik az életfeltételeket. Az egyre fokozódó nukleáris és egyéb szennyeződések korszakában ez nem képtelen feltételezés.

Félrevezető és torz képet ad az is, hogy a nemzeti jövedelmek számításánál pozitív eredményként könyvelik el a már bekövetkezett károk reparációjára fordított beruházásokat, ugyanakkor nem veszik figyelembe a környezeti ártalmak megelőzésére vagy elhárítására fordított kiadásokat. A valóságban a környezeti károk megelőzésére vagy elhárítására fordított és ki nem mutatott beruházások a nemzeti jövedelem és az élet minősége, a lakosság életkörülményei szempontjából mindig kedvezőbbek, mint azok, amelyeket a már bekövetkezett károk elhárítására fordítottak.

Az emberi környezet védelméről szóló magyar 1976. évi II. törvény 5. §-a az alábbiakat tartalmazza:

„(1) A környezetvédelem követelményeit a népgazdasági tervek célkitűzéseinek meghatározásánál figyelembe kell venni; azokat a területrendezés és területfejlesztés, továbbá a létesítmények elhelyezése, gazdasági-műszaki tervezése és megvalósítása során érvényre kell juttatni.

(2) A gazdasági szabályozás és a gazdasági döntések a hatósági intézkedések meghozatala, valamint a működési feltételek meghatározása során a környezetvédelmi követelmények megtartását biztosítani kell.

A környezetvédelmi tevékenységnek a népgazdasági tervvel és az élet-színvonal-politikával fennálló szoros kapcsolatáról a 4. §. rendelkezik.

„(1) A környezetvédelem feladata, hogy az emberi környezet megóvását és tervszerű alakítását elősegítse, a környezetre veszélyes szennyeződések, ártalmak és más károsodások okait felismerje, azok megelőzésének, csökkentésének, illetve megszüntetésének módját és feltételeit megállapítsa, és a társadalmi érdekeinek megóvásával érvényre juttassa.

(2) A környezetvédelmi feladatokat fokozatosan, a népgazdasági tervvel összhangban, társadalmi jelentőségük szerinti sorrendben, a népgazdaság fejlődésével és erőforrásaival arányosan kell megvalósítani. Elsősorban azokat a környezetvédelmi feladatokat kell elvégezni, amelyek az ember életének és egészségének alakulására kedvezően hatnak.

(3) A környezetvédelmi feladatok ellátását a termelés növelésével és az életszínvonal rendszeres emelésével is össze kell hangolni”.

Az idézett törvényszövegből is kitűnően a jogalkotó a környezetvédelem feladatainak megoldására, a környezetvédelmi felelősség szigorítására a népgazdasági tervezést, a beruházási és hitelpolitikát, a környezetkímélő technológiák kiválasztását, a településfejlesztést, a bírságolást, a gazdasági ösztönzés különböző formáit fel kívánja használni.

Megítélésünk szerint a környezetvédelmi törvény idézett rendelkezései inkább tekintendők a jogalkotói akarat deklarációjának mintsem a korábbi fejlődést lezáró kodifikációnak. Gazdasági szabályozóink úgy a direkt mint a közvetett eszközökkel a gazdasági hatékonyság előmozdítását szolgálják. *A hatékonyság szempontjai esetenként ütköznek a környezetvédelmi követelmények betartásával.* Az ebből származó nehézségek minden fejlett gazdasági étellel rendelkező államban megoldásra váró feladatot jelentenek, s a téma összetett voltára tekintettel nem is lehet kizárólagos eredményt várni a gazdasági szabályozóktól és a jogi normarendszertől, abban politikai erőteényezők és megfontolások döntő szerepet játszanak.

A környezet védelmét szolgáló gazdasági szabályozórendszer kiépítésénél érdemes viszont figyelembe venni néhány alapvető szempontot.

Igy például azt, hogy *a környezetvédelmi követelmények betartása növeli a versenyképességet a nemzetközi piacokon.*

Az ember alkalmazkodó és regeneráló képességének, a természeti környezet és a népgazdaság teherbíróképességének összefüggéseit.

Azt, hogy az éves nyereségrészesedési rendszerben dolgozó vállalatok, azok vezetőinek és alkalmazottainak érdekei rövid távú szemlélet esetén ütköznek a környezetvédelmi szempontokkal. Az ellentmondásokat fel kell

oldani ahhoz, hogy környezet védelmét szolgáló felelősségi mechanizmus érvényesüljön.

Lehetővé kellene ezért tenni például a környezetvédelmi beruházások gyors technikai avulása miatt a létesítmények átlagosnál gyorsabb leírását. A környezetvédelmi létesítmények utáni amortizációt vissza kellene hagyni a vállalatoknál, és utánuk eszközlekötési járulégmentességet kellene biztosítani. A gazdálkodó szervezetek, sőt a környezetvédelemben hatósági és igazgatási feladatokat ellátó hivatalok vezetőit és dolgozóit is a jutalmazásoknál, a nyereségrészesedés fizetésénél, premizálásnál érdekeltté kellene tenni a környezetvédelmi rendelkezések betartásában és betartatásában. A központi környezetvédelmi koncepciókat transzponálni kellene a helyi hatóságok, hivatalok, vállalatok és egyéb gazdálkodó szervek egészére.

Szorosabbra kellene fűzni a kapcsolatot a környezetvédelem elmélete és gyakorlata, az országos irányítás és a helyi végrehajtás között.

A környezetvédelmi bírságolások rendszerét az eddigieknél erőteljesebben kellene arányba állítani a környezetvédelmi beruházások költségeivel, hogy a környezet védelme kifizetődőbb legyen a környezet szennyezésénél.

El kellene érni alapvető szemléletváltást, „a népgazdasági érdek” meghatározásánál legalább 5 éves középtávú szemlélet érvényesítését annak a szennyezők minduntalan visszatérő védekezésnek felszámolására, hogy tevékenységükkel „népgazdasági érdekből” okoznak kárt a környezetnek, „népgazdasági érdekből” degradálják a népgazdaságot.

Szükség esetén drákói szigorral meg kellene akadályozni a környezetvédelemmel járó többletköltségek áthárítását sok esetben éppen a veszélyeztetett, illetve károsított másik népgazdasági ágra, illetve a lakosságra.

IV.

Az ökológiai- munkajogi és szövetkezeti jogi felelősség

Beleértve a munkavédelmi jogot is, a környezet védelmével kapcsolatos munkajogi felelősségről akkor beszélhetünk, ha a munkahelyi környezetet a környezetvédelmi vizsgálódások körébe utaljuk.

A nemzetközi jogrendszerek állásfoglalása e tekintetben eltérő.

A magyar munkavédelmi jogszabályok például elég szigorúak, ugyanakkor az eddigi tudományos közvélemény kirekesztette a munkavédelmi jogot a környezetvédelmi jog köréből, és kevés érintkezési pontot talált egyfelől a munkajogi fegyelmi felelősséget és anyagi jogi felelősséget tartalmazó szabályok másfelől a környezetvédelmi jog között.

Kétségtelen, hogy a legsúlyosabb veszélyeknek és ártalmaknak a munkahelyi környezet van kitéve. Valamely károkozás és kár környezeti jellege nem függhet attól, hogy a szennyező forrás milyen távolságban van a szennyezett tárgytól, ötszáz-ezer méterre, tehát üzemen kívül a „környezetben”, vagy csak tíz méterre a munkahelyen.

A környezetvédelmi jogban használt fogalmaknak azonosaknak kell lenni az egyéb, pl. természettudományos vagy közgazdasági területeken korábban elfogadottakkal. A jogtudomány aligha jogosult kizárni a „környezet” fogalmából a mikrokörnyezetet, amikor pl. a természettudományok a mikro-mezo és mikrokörnyezetet egyaránt a „környezet” fogalom alá vonják. A terminológiai vita csak látszólag elméleti, az elhatárolásnak gyakorlati jelentősége van.

A magyar környezetvédelmi törvény 1. §-a deklarálja, hogy a törvény célja az ember egészségének és életkörülményeinek a védelme. A célkitűzés nyilvánvalóan vonatkozik a munkahelyi környezetre. Igaz ugyan, hogy a törvény 9. §-a a környezetvédelem körének meghatározásánál nem említi az embert, az a-f.) pontok alatt felsorolt környezeti tárgyak védelme viszont közvetve az ember egészségének és életkörülményeinek javítását célozzák.

A Szakszervezetek Országos Tanácsának 6/1975./XII. 7.) SZOT számú Szabályzata az „Általános Balesetelhárító és Egészségvédő óvrendszabály Kiadásáról (ABEO), — amelyet tárcaszintű jogszabályok adaptálnak a különféle munkahelyekre, — a munkavégzéssel kapcsolatos egyéb szabályok mellett tartalmaznak környezetvédelmi jellegű rendelkezéseket. Mivel ezen szabályok többsége szorosabb-lazább kapcsolatban van a környezet védelmével, állításunk igazolására csupán néhány kiragadott példára hivatkozunk:

„5.04 Zajos, bűzös, légszennyeződést okozó létesítményt úgy kell telepíteni, illetve elválasztani, hogy az egyéb létesítményekre, a környezetre káros hatással ne legyenek”.

„5.05 Minden olyan helyiséget, amelyben a berendezés vagy a felhasznált anyag robbanásveszélyes, úgy kell elhelyezni, illetve kialakítani, hogy az esetleges robbanás a környezetre veszélyt ne jelentsen”.

„6.1 Minden munkahelyen megfelelő hőmérsékletű, tiszta levegőt kell biztosítani; a levegő szennyezettségének mértéke nem haladhatja meg a MAK-értékben előírtakat.

„6.15 Azokon a munkahelyeken, ahol a veszélyforrás fokozott hatóképessége miatt a levegő veszélyes mértékben szennyeződhet, a szennyeződést okozó berendezéseket olyan kapcsolatba kell hozni a szellőző berendezésekkel, hogy azok üzemeltetése nélkül ne működhessenek”.

„9.1 Új létesítmények vagy rekonstrukciók tervezésénél, a gépek és technológiai folyamatoknál, valamint az épület belső kiképzésénél gondoskodni kell a halláskárosodás megelőzéséről”.

„21.1 A romlandó és bűzös hulladékot az üzem egész területén és minden helyiségben – az egészségügyi szempontok figyelembevételével – fedett, résmentes tartályban kell összegyűjteni”. stb.

Az ABEO-hoz fűzött fogalom meghatározások között is találunk környezetvédelem körébe tartozókat: Pl.: „Veszélyforrás az a tényező, amely a munkakörnyezetből, munkaeszközből, technológiából, anyagból eredően veszélyezteti a dolgozó testi épségét, egészségét.”.

Az elmondottakból levonható az a következtetés, hogy *a munkahelyi környezet és a védelmével kapcsolatos felelősségi szabályok részei a környezetvédelmi jognak és az ökológiai-munkajogi felelősségnek.*

A környezetvédelmi rendelkezéseknek akkor van értelmük, ha azokat betartják. Betartásuk fontos eszközei lehetnek a munkajog fegyelmi és anyagi felelősséggel kapcsolatos szabályai. Ugyanez a megállapítás vonatkozik a szövetkezeti jog fegyelmi és anyagi felelősséggel kapcsolatos rendelkezéseire.

A Munka Törvénykönyve 55. §. (1) bekezdés „A munkaviszonyával kapcsolatos kötelezettségét vétkesen megszegő dolgozóval szemben kiszabható fegyelmi büntetések” körét sorolja fel.

A szövetkezetekről szóló 1977. évi 6. sz. törvényerejű **rendelettel** módosított és kiegészített 1971. évi III. törvény 80. §. (1) **bekezdése szerint**: „A szövetkezet tagját- az egyes szövetkezeti ágazatokra vonatkozó jogszabályok rendelkezései szerint – fegyelmi felelősség terheli, ha a tagsági viszonyával kapcsolatos köteletségét vétkesen megszegi, vagy a szövetkezeti taghoz nem méltó magatartást tanúsít”.

Elvi problémaként jelentkezik, hogy a környezet védelmével kapcsolatos szabályok a „munkaviszonnal” illetőleg a „szövetkezeti tagsági viszonnal kapcsolatos” olyan szabályok körébe vonható-e, amelyeknek megszegése fegyelmi vétség?!

Nézetünk szerint a válasz igenlő.

Ugyanezen értelmezést tartjuk helyesnek az anyagi felelősség körében.

A Munka Törvénykönyve 57. §. (1) bekezdése szerint: „A dolgozó a munkaviszonyából eredő kötelezettségének vétkes megsértésével okozott kárért anyagi felelősséggel tartozik”.

A Szövetkezeti Törvény 81. §. (1) bekezdése pedig kimondja: „A szövetkezet tagja a tagsági viszonyával kapcsolatos köteletségének megszegésével a szövetkezetnek vétkesen okozott kárért — az egyes szövetkezeti ágazatokra vonatkozó jogszabályok rendelkezései szerint — anyagi felelősséggel tartozik”.

Az alkalmazottak, illetve szövetkezeti tagok korlátozott anyagi felelősségére vonatkozó rendelkezések értelemszerűen alkalmazandók az ökológiai munkajogi felelősség körében is.

Elvi problémaként jelentkezik, hogy a környezeti károk sokszor nem a munkaadó érdekkörében, hanem a munkajogi, illetve szövetkezeti jogi jogviszony körén kívül álló személyeknél jelentkezik. Megállapítható-e ilyen esetekben a dolgozók anyagi felelőssége?!

Az anyagi felelősség szempontjából ilyen esetekben el kell különíteni egymástól a különböző jogviszonyokat.

A kárt szenvedett a Polgári Törvénykönyv tárgyi felelősségről rendelkező 345. §. — ahol a környezeti károk térítése vétkességi rendszerben történik, az ennek megfelelő jogszabály, — alapján kérheti kára megtérítését a kárt okozó munkaadótól, illetve szövetkezettől. A felelősség a teljes kár erejéig áll fenn. (Ptk. 348. §, 349. §, 350. § az alkalmazott, szövetkezeti tag és megbízott felelősségéről.)

A munkaadó, illetve a szövetkezet dolgozójától, illetőleg tagjától ugyanakkor a munkajog és a szövetkezeti jog korlátozott felelősségi rendszerében kérhet térítést. Kivétel ez alól csupán a szándékos környezeti károkozás esete, amikor a dolgozó a teljes kár erejéig egyetemleges felelősséggel tartozik a károsulttal szemben.

A magyar környezetvédelmi törvény 44. §. szerint: „Aki a környezet védelmét szolgáló jogszabályokba és hatósági rendelkezésekbe ütköző tevékenységet folytat, vagy azokban előírt kötelezettségének teljesítését el-

mulasztja, a környezeti szennyeződés, ártalom, károsodás mértékének és társadalmi veszélyességének megfelelően környezetvédelmi (szennyvíz, légszennyezési, stb.) bírság fizetésére kötelezhető”.

Környezetvédelmi bírság az ökológiai-államigazgatási jogi – gazdasági jogi és munkavédelmi, illetve munkajogi (szövetkezeti jogi) felelősségi szabályok megsértése esetén egyaránt kiszabható.

V.

Ökológiai- szabálysértési jogi és büntető jogi felelősség

Az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény 45. §-a szerint: „A környezetvédelmi bírság fizetése nem mentesít a büntetőjogi vagy a szabálysértési, továbbá a kártérítési felelősség, valamint a tevékenység korlátozására, megszüntetésére, illetőleg a megfelelő védekezés kialakítására vonatkozó kötelezettség alól”.

A szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény 1. § szerint: „Valamely tevékenységet vagy mulasztást (a továbbiakban cselekmény) törvény, törvényerejű rendelet, kormányrendelet vagy tanácsrendelet nyilváníthat szabálysértéssé”. (Kormányrendelet gyűjtőfogalom alá tartoznak a szaktárca-k rendeletei is.)

(A szerzők megjegyzése).

A jogszabály a szabálysértés szándékos és gondatlan alakzatát egyaránt ismeri, s pénzbírság, – meg nem fizetése esetén – elzárás kiszabását teszi lehetővé.

Abból a tényből, hogy a szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény nyolc esztendővel előzte meg a környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvényt, határfoki ellentmondások álltak elő.

Az 1968. évi I. törvény 17. §. szerint ugyanis:

„(1) A pénzbírság legalacsonyabb összege – a helyszíni bírság kivételével – húsz, legmagasabb összege ötezer forint.

(3) A községi tanács rendelete ötszáz, más tanács rendelete ezer forintban állapítja meg a pénzbírság legmagasabb összegét.”.

A környezeti károk és veszélyeztetések rendszerinti súlyára, az előidézett vagy fenyegető anyagi kár nagyságára, az élővilág egészségének veszélyeztetésére tekintettel a kiszabható pénzbírságtétel sem a prevenció, sem a

reparáció, sem a represszió funkcióinak érvényesítésére nem voltak alkalmasak.

A környezetvédelmi szempontoknak a jogalkotásban bekövetkezett érvényesítésére utal, hogy a 19/1979. (V. 11.) MT. sz. rendelet a környezeti szabálysértésért kiszabható bírság összegét az ártalom jellegétől függően 3–5–10 000 Ft-ra emelte fel.

Az 1968. évi I. törvény 6. §-a egyrészt visszautal az ökológiai munkavédelmi és munkajogi felelősségről szóló témakörben már tárgyaltakra, másrészt a helyesíthető személyes felelősség mellett hiányként érzékeljük a dolgozó munkaadójának, – hatóság, hivatal, intézmény, vállalat, szövetkezet, stb. – együttes felelősségét.

„6. §. (1) Állami vállalatot, egyéb állami gazdálkodó szervet, állami költségvetési szervet, szövetkezetet, társadalmi szervezetet, egyesületet vagy más szervezetet terhelő kötelesség megszegése esetén a szabálysértés miatt azt a személyt kell felelősségre vonni, akinek cselekménye folytán következett be a kötelességszegés.

(2) Ha az elkövető a felettesének utasítását teljesítette, a szabálysértésért az utasítást adó személy felel.”

A környezeti károk esetében gyakori, hogy egy hivatali team együttes cselekménye folytán következett be a környezetvédelmi szabályok megsértése. Az ilyen együttes szabálysértés szankcionálására ez idő szerint nincs rendelkezés. Erre szükség lenne, mert az okozati láncban sokszor nehézségbe ütközik az egyetlen felelős személyének meghatározása.

Csak példázó jelleggel említjük, hogy környezetvédelmi szabálysértés megállapítására sor kerülhet a levegő, a víz, a talaj szennyezésével, sugárzó anyagokkal elkövetett visszaéléssel, hulladékszennyezéssel, csendhábóritással, köztisztaság megsértésével, közegészségügyi és munkavédelmi szabályok megsértésével stb. elkövetett cselekményeknél.

Az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény 47. §. hatályon kívül helyezte, és helyébe lépett a Büntető Törvénykönyv 197. §-nak, amely az ivóvíz biztosítását szolgáló kút, forrás, vízvezeték vagy víztároló szennyezéséért három évig terjedhető szabadságvesztés kiszabását tette lehetővé.

„(1) Aki az emberi környezet védelem alatt álló tárgyait úgy szennyezi, ártalomnak vagy károsodásnak teszi ki, hogy ezzel az ember életét vagy egészségét jelentős mértékben kedvezőtlenül befolyásolja, – ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, – három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény folytán emberi életre veszély származott.

(3) Aki a (2) bekezdésben meghatározott cselekményt gondatlanul követi el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”.

A szabálysértési és a büntetőjogi felelősség elvi alapja azonos, a két felelősségi forma között a károsító cselekmény súlya, a kiszabható büntetés neme és mértéke alapján lehet különbséget tenni. Ahhoz viszont, hogy akár a szabálysértési, akár a büntetőjogi felelősségi rendszer érvényesüljön, a jogalkalmazó szervek alapvető szemléletbeli változására van szükség. A gyakorlat, — ha egyáltalán ilyenről, főképp büntetőjogi vonatkozásban beszélni lehet, — elnéző, „megértő” a környezetszennyezőkkel szemben. A társadalom érdekei szempontjából összehasonlíthatatlanul jelentéktlenebb vétségeket és büntetteket fokozott szigorúsággal üldözik a hagyományos jogászképzésben részesült, a környezetvédelmi jogban jobbra járatlan jogalkalmazók.

A szemléletmód változásának elengedhetetlen feltétele lenne, hogy a jogi egyetemeken legalább a környezetvédelmi jog alapjaival megismertessék a szabálysértési és bűnügyekben ajövőben eljáró jogászokat, tanácsi dolgozókat, rendőröket, ügyészeket és bírákat.

Mindaddig, amíg nem terjed el a jogalkalmazók körében a kor követelményeinek szintjén a környezetvédelmi jogismeret, célszerűnek látszik szakértőkből környezetvédelmi rendőrség, ügyészség és bíróság szervezése.

VI

Ökológiai nemzetközi jogi felelősség.

A környezetvédelem és a nemzetközi együttműködés

A skandináv országokban a tavak kénsavtartalmának növekedése volt tapasztalható. Az okok kutatása közben kiderült, hogy a jelenség a Ruhr-vidéki, az angliai, sőt észak-amerikai gyárvidékek füstjével kapcsolatos.

A holland kertészeket viszont az bosszantotta, hogy 700 km távolságban, Elzászban a kálisó bányákban kitermelt sötömbök Rajnába szórt hulladéka a folyó vizét öntözésre alkalmatlan állapotba hozta.

A mi Dunánk is nyolc országon folyik át, vízgyűjtő területe tizenegy országot érint. Az alvizi országok ki vannak szolgáltatva a felvizi országok vízminőségvédelmének.

A kínai atomrobbantások légköri következményei Észak-Amerikában is észlelhetők.

A tudományos technikai forradalom termelési eredményei kedvezőek az emberiségnek, ugyanakkor olyan környezeti ártalmakkal is együtt járnak, amelyek biológiai egyensúlyát veszélyeztetik. 53 madár és 68 emlősfaj pusztult ki századunk eleje óta, 600 állatfaj és 25 000 növényfaj fennmaradása veszélyben van.

A népességi robbanástól és fokozódó urbanizációtól kísért környezeti változások sok helyen az ember egészségét és életét érintik. Az ötvenes évek eleje óta ezért fordul világszerte fokozott figyelem a környezetvédelem felé.

A felhozott példák is mutatják, hogy a környezeti problémák megoldása nemzetközi együttműködést igényel. E nélkül egyetlen állam sem lenne képes megvédeni állampolgárait és területét a határain túlról érkező szennyezés ellen.

A szocialista országok külügyminisztereinek 1970. júniusában Budapesten tartott ülésén elfogadott deklaráció javasolta először, hogy az európai biztonsági konferencia második napirendi pontjaként tűzzék napirendre a nemzetközi környezetvédelem kérdését.

A Varsói Szerződés tagállamainak 1973. januárjában Prágában kiadott deklarációja ugyancsak hangsúlyozta, hogy fejleszteni kell az európai államok közötti kapcsolatokat a környezetvédelem területén.

Tartalmilag hasonló felismeréseket és szándékokat fejeztek ki a nyugat-európai kapitalista országok kormányai is.

Így került sor 1972-ben Stockholmban 113 ország részvételével megtartott ENSZ konferenciára, amelynek Deklarációja és Akcióprogramja elveiben és tartalmában mérföldkő a környezet védelmét szolgáló nemzetközi együttműködésben.

A konferencia jelmondata: „*Csak egy Földünk van!*” Önmagában ki-fejező. Deklarációja alapelveiből kiemelünk néhányat:

– *Minden embernek alapvető és elidegeníthetetlen joga van az egészséges környezethez, amely emberméltóságának megfelel.*

– A világ kormányainak hathatós környezetvédelmi politikával kell megvédeniök a levegő, a víz a tengerek és a talaj tisztaságát, a növény és állatvilág életét. A természet megóvása a népek közös érdeke.

– A Föld meg nem újuló erőforrásainak kitermelésénél ügyelni kell arra, hogy ki ne merüljenek, mert rájuk a jövő nemzedékeinek is szükségük lesz.

A természeti erőforrások kiaknázása és a környezeti politika minden ország szuverén joga. Ezen jog gyakorlása közben *az államok felelősséggel tartoznak azért, hogy ne okozzanak kárt más államok környezetében és lakosságának. Az államoknak együtt kell működniük a nemzetközi jog továbbfejlesztésében a környezet védelmében.*

– A fejlődő országok környezetvédelme nem választható el a szegénység és az elmaradottság elleni harctól.

– A nukleáris, tömegpusztító és környezetet romboló fegyverek betiltása alapvető fontosságú az ember és környezete megóvása szempontjából.

A Stockholmi Konferencia Akcióprogramja 106 ajánlással fordult a kormányokhoz és a nemzetközi szervezetekhez felsorolva teendőiket a környezet védelmében.

A Stockholmi Konferencia Deklarációját az ember és környezete védelmére az ENSZ Közgyűlés XXVII. ülészsaka 1972. december 15. napján 2.924. számú határozattal nemzetközi jogi kötelezettség rangjára emelte.

A téma fontosságára tekintettel az ENSZ még a XXVII. ülészsakon 2.995. és 2.996. számú határozataival kötelezte a tagországokat állandó együttműködésre a környezet védelmében, és nemzetközi jogi kötelezettségként szögezte le felelősségüket az emberhez méltó környezet kialakításáért. A XXIX. ülészsakon 1974. december 12-én meghozott 3.281. számú határozat pedig a stockholmi deklaráció 21./ pontjával összhangban tilalmazza hogy az államok határaikon túl környezeti károkat okozzanak.

A Stockholmi Deklaráció és az említett ENSZ határozatok bizonyos értelemben a kitűzött célt fogalmazzák meg, amelyek felé az országok haladnak, a kibontakozó nemzetközi együttműködés szempontjából viszont fontos elveket, a nemzetközi jog fejlődését szolgáló új elemeket tartalmaznak.

A szocialista országok a KGST- Tudományos-Műszaki Együttműködési Bizottsága keretén belül Környezetvédelmi Tanácsot hoztak létre a környezetvédelmi tevékenység koordinálására. A környezet védelmét szolgáló sokoldalú egyezmények sorában kiemelésre kívánkozik az „*Intézkedések kidolgozása a természet védelmére*” c. államközi együttműködési egyezmény. A környezetvédelem hatékony eszközeinek, köztük a nemzetközi együttműködés tartalmi és eljárási szervezeti kérdéseinek kidolgozása folyamatban van.

A Szovjetunió és a szocialista államok számos politikai kezdeményezésének szoros kapcsolata van a környezet védelmével és a nemzetközi együttműködéssel. 1976-ban az ENSZ Közgyűlés XXXI. ülészaka fogadta el a környezeti hadviselés tilalmáról szóló szerződéstervezetet, amelyet a Szovjetunió kezdeményezett. Brezsnyev, az SZKP főtitkára a LEMP kongresszusán 1975-ben felvetette, hogy összeurópai környezetvédelmi kongresszust kellene összehívni, s a Szovjetunió javaslatát megismételte a Belgrádi Konferencián.

A Helsinkiben megtartott Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmánya egész ötödik fejezetét a környezet védelmének szentelte. „Az együttműködés formái és módszerei” c. alfejezetben a „Záróokmány” kiemeli a nemzetközi jognak, mint az emberi környezet védelmét és javítását szolgáló egyik eszköz fejlesztésének a fontosságát.

Az emberiség termelő tevékenységében, gazdasági és társadalmi életében bekövetkezett gyors változások folytán az utolsó évtizedekben az a sajátos helyzet állott elő, hogy az államok egy időben építik ki belső környezetvédelmi rendszerüket és teremtik meg a nemzetközi együttműködés tartalmát meghatározó elveket és azok formáit. *A szocialista államok egymás közötti kapcsolataiban elfogadott alapelvnek tekinthetjük a szocialista internacionalizmusnak, az egyenjogúságnak, a nemzeti függetlenség tiszteletben tartásának és a kölcsönös segítségnyújtásnak elveit.* A Közös Piachoz tartozó államok környezetvédelmi együttműködésük alapelveit prakticista oldalról határozták meg, s ilyenek tekinthetők *a környezeti károsodás megelőzésének, a műszaki fejlettség figyelembevételének, a károkozásért való felelősségnek, a környezet teherviselő képességéhez történő alkalmazkodásnak, s a nemzeti és a nemzetközi törekvések összehangolásának elvei.*

A Stockholmi Deklarációban és az említett ENSZ határozatokban megfogalmazott elvek között ugyancsak több van, amely általános érvényű alapelvnek tekinthető.

Az emberiség jövőjét biztosítani hivatott és a környezet védelmét célzó nemzetközi együttműködéssel azonban nem lehet várni addig, amíg a tudomány emberei kidolgozzák a nemzetközi környezetvédelmi jog kölcsönösen elfogadható alapelvrendszerét.

Sajátos, egyben jellemző, hogy ez idő szerint még az alapelveit sem tudjuk teljes pontossággal felsorolni annak a nemzetközi környezetvédelmi jognak, amely tartalmilag már megvalósul olyan nemzetközi szerződések-

ben, mint az 1959. évi Antarktisz szerződés, amely megtiltja katonai objektumok létesítését és fegyverek kipróbálását az Antarktison; az 1963. évben aláírt atomcsend-egyezmény, amelyet több mint száz állam írt alá, s amely tiltja a légkörben, a világűrben, és a víz alatt nukleáris fegyverkísérletek végrehajtását; a kozmikus térség katonai célzatú felhasználását tilalmazó 1967. évi megállapodás, vagy a Szovjetunió, Lengyelország, NDK, NSZK, Dánia, Svédország és Finnország által 1973. évben aláírt a Keleti tenger állat és növényvilágának megőrzésére irányuló és még mintegy kétszáz környezetvédelmi vonatkozású nemzetközi szerződés.

Érdemes néhány pillatást vetnünk azokra a témákra, amelyek ez idő szerint a környezet védelmére törekvő államokat foglalkoztatják. Ilyen a környezeti veszélyek és ártalmak nemzetközi előrejelzésének, regionális, és globális észlelő-ellenőrző (monitoring) hálózatnak létrehozása. A környezeti információk és kutatási eredmények szabad cseréjének biztosítása. A tudományos kutatás nemzetközi kapcsolatának és koordinálásának kérdése. Egységes nemzetközi szabványok, emissziós és immisziós normák kialakítása. A környezeti tényezők bekapcsolása és értékelése az áru és pénzviszonyokba. A környezetkímélő technológiák preferálásának, a környezetszennyezők adóztatásának, nemzetközi valutaalap esetleg erre a célra történő létesítésének kérdése, oktatási és nevelési problémák. (Az UNESCO ajánlása, hogy a tagországok a környezetvédelem kérdéseit illesszék bele oktatási rendszerükbe, eddig nem valósult meg a kívánatos mértékben.) Környezetvédő szakemberek hiánya világszerte, kiképzésük és továbbképzésük lehetőségei.

A környezeti betegségek elleni védekezés. Urbanizációs és demográfiai tapasztalatok átadása. Talajvilágtérkép szerkesztése. A mezőgazdasági vegyszerek és agrotechnikai eljárások környezetre veszélyes hatásai, a biológiai védekezés módszereinek kidolgozása. Mesterséges műholdhálózat létesítése szovjet, amerikai, nyugat-európai és japán közreműködéssel a Föld légköri állapotának ellenőrzésére. (Bolygónk légkörében az oxigén-szén-dioxid egyensúly mérésekkel bizonyíthatóan kedvezőtlen irányba változik, ugyanakkor a magasléggör ózontartalma feltételezések szerint csökkenő tendenciát mutat. A vékonyodó ózonréteg káros mennyiségű ultrabolygasugarakat engedhet a Föld felszínére.) Gyakorlati szempontból a legnagyobb jelentősége a határon túli szennyezéssel okozott károk térítési problémájának van.

KÖRNYEZETI KÁROK – KÁRTÉRITÉS

I.

Felelősségi alapfogalmak

Témánkat illetően bevezetőként – három fogalom – terminológiai kérdésben kell állást foglalnunk. Ezek: A./ A kár – környezeti kár, B./ A felelősség és C./ A felelősségi rendszerek jelentése.

A./ A kár – környezeti kár

A kár – a jogtudományban elfogadott megfogalmazás szerint – minden olyan hátrány, veszteség, sérelem, amely valakinek személyében vagy vagyonában következik be.

Kár előállhat meglévő vagyon kiesésével (damnum emergens) vagy előrelátható vagyonnövekedés elmaradásával (lucrum cessans).

Kárt előidézhethet vele okozati összefüggésben lévő természeti esemény vagy magatartás. A károkozó magatartás lehet ténykedés vagy annak elmulasztása (pl. orvosi műhiba, környezetvédelmi előírások megszegése, stb.)

A kárt eredményező okozatossági láncban többek közrehatása is szerepet játszhat, sőt közrehathat maga a károsult is.

A környezet a természetnek és a társadalomnak az a része, amelyben az életjelenségek lejátszódnak. Mondhatjuk úgy is, hogy az élőlényeket körülvevő abiotikus és biotikus tényezők összessége, amellyel az élő szervezet szoros kapcsolatban és kölcsönhatásban van.

Más meghatározás szerint a környezet az idő és tér koordinátarendszerében a természeti és társadalmi adottságok és tényezők hatásmezője, s ebben a keretben objektíve bekövetkező változások összefüggő, egymásra és az élő világra ható jelenséghalmaza, amelyeket belső törvényszerűségeik felismerése és a befolyásolásra alkalmas eszközök és eljárások létrehozása útján az ember kitűzött cél érdekében alakítani képes.

Környezet lehet például a világmindenség, naprendszerünk, a Föld, földrész, ország, vízgyűjtő, országrész, táj, város, falu, munkahely, egy szoba, akváriumban a víz minősége.

Ha minden „környezet” és minden „környezetben” történik, mi ebben az új? Miért beszélünk egyáltalán környezeti kárról, amikor korábban is minden kár végeredményben valamilyen környezetben következett be?!

A hangsúly véleményünk szerint az összefüggésen és a kölcsönhatáson, a környezeti tényezők élővilággal kapcsolatos valóságos vagy lehetséges hatásmechanizmusán és ezek visszajelzésén van. Jogi, közgazdasági és természettudományos szempontból ez az élet minőségére ható összefüggés emeli ki a környezeti jelenségek és a környezeti károk oksági láncolatát a tér és idő koordinátarendszerében az általánosból.

Az emberiség civilizációs fejlődésének a tudományos-technikai forradalomban kialakult termelési és fogyasztási rendszere, a demográfiai robbanás, urbanizálódás és növekvő energiagondok által meghatározott mai állapotában ez a szoros, az élet minőségét érintő kölcsönhatás az a differencia specifika, amely megkülönbözteti a környezetinek jellemezhető viszonylatokat a korábban létezőktől.

Különböző tudományterületek vizsgálati anyagában az élet minőségét érintő vonatkozások teszik a problémákat „környezetikké”.

A felelősségi jog, a kártérítési jog körében is az élet minőségét érintő káresetek minősíthetők „környezetikké”.

Ennek megfelelően nézetünk szerint azon esetekben alkalmazhatók a környezeti károk megelőzésével, elhárításával, csökkentésével és megtérítésével kapcsolatos szabályok, (a „környezetvédelmi jog”, más terminológiával a „környezeti jog” kártérítési szabályai), amelyeknél a károkozás és a reparáció, illetőleg a prevenció az élet minőségét érinti.

A jogtudományban több ezer éves tagozódás eredményeként a felelősségi jog, a kártérítés joga a *ius civile*, a polgári jog keretében fejlődött ki. A környezetvédelmi (környezeti) jog kártérítési rendszerének anyaga ennek megfelelően a polgári jog.

A prognosztikai részben szó lesz arról, hogy a polgári jogi felelősség individuális szemléletmódja és szabályozórendszere nem elegendő a környezet teljes védelmére, még pontosabban az embernek az egészséges környezethez fűződő alapvető és elidegeníthetetlen jogai maradéktalan biztosításához. A meglévőre épülő, a hatályos jogra támaszkodó új szempontokra és jogintézményekre is szükség van a környezetjogban az okozott károkkal kapcsolatos felelősség társadalmi és egyéni érdeket egyaránt kielégítő szabályozásához.

B./ A felelősség

A kár a dolog tulajdonosát sújtja. A „casus nocet domino” elve a római jogtól kezdődően érvényesül abban az esetben, ha a bekövetkezett kár nincs okozati összefüggésben más magatartásával, cselekményével vagy mulasztásával. Ha ilyen okozatossági összefüggés megállapítható, felmerül a kár- okozó felelősségének kérdése.

Ha a környezeti kár természeti esemény következménye, változatlanul érvényesül a casus nocet domino elve, s ez alól a károsult esetleg – legalább részben – biztosítási szerződéssel mentesítheti magát.

A környezeti károk tipikus esete mégsem a természeti csapás, hanem természetes vagy jogi személyek részéről elkövetett környezetszennyezés.

Az ugyancsak a római jogból ismert „alterum non laedere, suum cuique tribuere” elve a modern jogrendszerek számára is használható alapot teremt a szerződésen kívül, illetőleg a szerződéses kapcsolat megszegésével okozott környezeti károk térítésének szabályozásához, a kérdés most már „csupán” a legalkalmasabb jogintézményi konstrukció megalkotása.

A különböző jogrendszerek felelősségi joga kezdeti időszakban a kárt okozó cselekményekhez a kiszabott büntetésen kívül egyéb következményt nem kapcsolt.

E közjogi szankció mellett – mint ahogy a jogrendszer sem tagozódott – más, pl. magánjogi szankció még nem létezett. A római deliktumból tehát csak egyetlen joghatás, a vétkes megbüntetés szolgálta a károsult kielégítését.

Nem érdektelen annak a figyelembevétele sem, hogy a primitív időkben a büntetés módja is az egyéni, önhatalmú bosszú volt, és a kezdetleges állam-szervezet a közerejével csak az állam érdeket fenyegető bűncselekményeket

üldözte. Ennek megfelelően minden ősnépnél a bűncselekmény két csoportja különböztethető meg; közbűntények és magánbűntények.

Abból azonban, hogy a magánbűntények üldözése a sértettre volt bízva következett az is, hogy a sértett a megtorlást szabad tetszése és erőbeli képessége szerint gyakorolhatta, és váltság ellenében a bosszújáról le is mondhatta. A tálió elve már állami beavatkozást jelentett, a bosszú mértékét a sérelem mértékével egyensúlyba állította, az ez után következő lépés pedig már a kötelező váltság intézménye volt.

A deliktuális szemlélet mellett azonban a pénzbeli megváltás sem mindig elégíthette ki az erősödő jogrend követelményeit, így egyre több magán-deliktum vált közbűntetté, és a bűncselekmény közjogi hatása mellett megmaradt a deliktumból származó pénzkötelem, amely a római jog klasszikus korában a sértett és a tettes között pénzbüntetésre menő magánjogi jogviszonyt hozott létre.

A további fejlődés során a fogalmak finomodása következményeként az objektív jogsérelem mellett a szubjektív vétkekesség szükségességének a hangsúlyozása, majd a vétkekesség tudatos és gondatlan alakzatokra történő bontása következett be, és a jogi kategóriák már a büntető jog hasonló fogalmaitól elszakadva önállóan fejlődtek a fentiekből megállapíthatóan szükségyszerűen kialakult magánjog keretei között a XIX. század közepéig.

A gazdasági és társadalmi viszonyokban ugyanis a XVIII. század végéig lényeges, a magánjogot is befolyásoló változás nem következett be, azok a változások pedig, amelyek a francia forradalommal megkezdődtek, először az államrend közjogi átalakítását tették szükségessé, és csak ezt követően hatottak a magánjogban is. A modern technika kezdetét ugyan a gőzgép XVIII. századi kifejlesztésétől számítjuk, a közlekedés és az áruszállítás mechanizálása azonban csak a XIX. század elején a gőzmozdony és a gőzhajó megalkotásával indult meg. Ezek a veszélyforrások tudatosították a jogalkotóban annak a felismerését, hogy kárt vétkekesség nélkül is lehet okozni, és a károsultnak az így keletkezett kárát is meg kell téríteni. A technikai fejlődés tehát a magánjogot egy új, a vétkekesség nélküli eredményfelelősség fogalmával gazdagította.

A technika fejlődése azonban nem állt meg a gőzmozdonymnál és a vaspályánál, hanem a veszélyforrások szaporodtak, a gépek a gazdasági élet minden területén uralkodóvá váltak. Mindez a gépeket kiszolgáló vagy azokat felhasználó emberre és annak testi épségére fokozott veszélyt jelentett, így a vétkekesség nélküli tárgyi felelősség a jogalkotásban és a jogalkalmazásban egyre nagyobb teret követelt magának.

Ezt a fejlődést tükrözte a magyar bíróságok gyakorlatának a Polgári Törvénykönyv hatálybalépése előtti fejlődése is, de ez a fejlődés iránya 1960. május 1. óta is, mert a veszélyforrások különböző alakzatú megjelenése és sokasodása nem állt meg, hanem napjainkban hatványozottan folytatódik.

Messze jutottunk tehát attól az állapottól, amikor a károkozásnak csak büntetőjogi szankciója volt. A jogrendszerek és a jogintézmények fejlődése ma is élő folyamat, és ha az utóbbi évtizedek fejlődését vesszük szemügyre, érdekes, a jövőt és a jogászai szemléletet lényegesen befolyásoló eseményeket figyelhetünk meg.

A büntetőjog hegemoniája megszűnt akkor, amikor a közbüntények mellett a magánbűntények orvoslása pénzkötelemmé alakult át. A fejlődés azonban ekkor is két irányú volt, mert ugyanakkor a magánbűntények egy része közbűnténnyé minősült, tehát a kezdetleges állam a kisebb jelentőségű ügyekkel nem kívánt foglalkozni a büntetőjog keretében, azt átengedte a magánjognak, de azért ügyelt arra is, hogy a magánérdek a közérdek rovására ne érvényesülhessen.

Hasonló okok vezették a fejlett államot amikor a kapitalizmus keretei között kifejlődött magánjog hegemoniáját a köz érdekeire hivatkozva megtörte, és a klasszikus magánjogban ismeretlen korlátozó és irányító rendelkezéseket vezetett be, vagyis a gazdasági életbe addig elképzelhetetlen módon beavatkozott.

A beavatkozásra azonban az államot nemcsak a termelési, hanem a szociális körülmények is kényszerítették, függetlenül attól, hogy célja a tőkés termelési és társadalmi rend fenntartása volt, vagy ezt már a szocialista termelési és társadalmi rend váltotta fel.

A technika mai fejlettsége mellett ugyanis az egyéni vagy csoportérdek korlátozás-mentes hajszolása az egész társadalom életkörülményeit, végsősoron létfenntartását is veszélyeztetheti, ezért az osztálytársadalmi érdekek érvényrejuttatása elengedhetetlen szükségszerűség.

Ezek a körülmények vezettek arra, hogy az utolsó két évtizedben világviszonylatban, így hazánkban is tudatosult annak a felismerése, hogy a technika vívmányainak sok előnyét hosszútávon csak akkor hasznosítjuk, ha annak fejlesztésével egyidejűleg a vele járó káros hatások ellen is felépünk, és az emberi környezet védelme érdekében minden eszközt, — így a jog eszközeit is — felhasználunk.

A jog eszközeinek a felhasználása azonban nem azonos módon történik. A modern jogrendszerek a kárt okozó vétkességére támaszkodó delik-

tuális felelősségi szabályozást ugyanúgy ismerik, mint az objektív okozatossági láncolatra támaszkodó tárgyi felelősséget, ezért azt érdemes még vizsgálni, hogy a hatályos jogrendszerekben ismert felelősségi rendszerek közül melyik biztosítja a környezet és a társadalom számára a több védelmet.

C./ A felelősségi rendszerek

A kár megtérítését deliktuális felelősségi alapon szabályozó jogrendszerek a térítési kötelezettség megállapításához a kár és az azt előidéző magatartás közötti okozati kapcsolaton felül megkívánják, hogy a kárt előidéző magatartás jogellenes és vétkes legyen, vagyis a jog valamely objektív normájába ütközzön, és a jogsértést fel lehessen róni az elkövetőnek. A környező mezőgazdasági területeket tisztítatlan ipari szennyvizeivel és légköri emissziójával szennyező üzem esetében a környezeti kár megtérítését deliktuális felelősség szerint szabályozó jogrendszer esetében – mint például a francia, nyugat-német, angolszász jogrendszerek, – a kár és az azt előidéző magatartás közötti okozati összefüggés megállapításával a jogellenességet és a vétkességet vélelmezik, mert a környezetszennyezés a jog objektív normáiba ütközik, ugyanakkor felróható magatartás.

Igaz ugyan, hogy a felelős „kimentheti” vétkességét, a tapasztalat szerint azonban ez meglehetősen nehéz, és csak akkor van rá reális lehetősége, ha a jogalkotás, vagy a bíróság maga is úgy „akarja”. A felróható és a fel nem róható magatartás megkülönböztetésénél a bíróságokat rendszerint és indokoltan tudatosan vagy tudat alatt befolyásolja az ok + okozatossági lánc + káreredmény objektív valósága, az az évezredek jogi axióma, hogy „alterum non leadere”, másnak kárt okozni nem szabad, s az okozott kárt meg kell téríteni.

Nincs erkölcsi alapja annak, hogy a tétel érvényessége alól éppen a környezeti károkozás legyen kivétel.

Erzik ezt a környezeti károkozók is, s ez az ok annak, hogy általában a nehezen bizonyítható okozatossági kapcsolat tagadásával, erre irányuló bizonyítási manőverekkel igyekeznek szabadulni a törvényes következmények alól.

A XVIII. század második, a XIX. század első felében a technika fejlődése társadalmi vetületeként kialakult a fokozott veszéllyel járó tevékenységért viselendő objektív felelősségi formában a kártérítési kötelezettség bekövetkezéséhez csupán a kár és az azt előidéző magatartás közötti okozati összefüggés s a károkozás jogellenessége szükséges. A felelősség fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül jelentkező elháríthatatlan okkal menthető ki.

A vétkességi és a tárgyi felelősségi rendszer a különböző jogrendszerekben egymás mellett, egymást kiegészítve érvényesült és érvényesül, nem egy esetben szenvedélyes irodalmi vitákra adva alkalmat egy-egy felelősségi rendszer előnyéről illetve hátrányáról.

A hatályos magyar Polgári Törvénykönyv – az 1977. évi IV. törvénnyel módosított 1959. évi IV. törvény 345. §-a veszélyes üzem működtetésével járó tárgyi felelősségi szabályait rendeli alkalmazni azzal szemben, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével okoz másnak kárt. A kártérítés jogi aspektusából közömbös, hogy makro-mezo vagy mikroökonómiai kárról van-e szó, úgyszintén az is, hogy a károkozásra, mely környezeti közegben, illetőleg védett tárgyban kerül sor. Ugy véljük, hogy a jogelmélet és joggyakorlat túlzott leegyszerűsítésével lehetne csupán azt állítani, hogy a környezeti károk megtérítésének második kárelosztási rendszerét, az objektív felelősségi rendszert a XVIII–XIX. században kialakult tartalommal – minden változás nélkül – kell alkalmazni a környezeti jog körében. A XX. század második felében minőségében más természeti és társadalmi körülmények között kerül sor az objektív felelősségi forma alkalmazására, s mindez hatást gyakorol a felelősségi rendszer jellegére és tartalmára.

Ehhez ezúttal csupán két kiegészítő gondolat.

A környezeti károk térítésével kapcsolatos felelősség szigorúsága nem feltétlenül annak függvénye, hogy egy állam jogrendszere a vétkességre és jogellenességre alapozott felelősségi rendszerben vagy a szigorúbbnak látszó tárgyi felelősségi rendszerben szabályozza a környezeti károk térítését. Vétkességi felelősségi rendszerben a környezeti kárt okozó magatartás jogellenességének és vétkességének vélelmezése esetén a környezet védelme hatásosabb lehet mint tárgyi felelősségi rendszerben, ha utóbbinál a védelmi mechanizmus alkalmazása feltételektől függ.

A második megjegyzés arra irányul, hogy a vétkességi és tárgyi felelősségi rendszer mellett a környezet védelme a felelősségi jog körében szerződéses, biztosítási rendszerrel is szolgálható.

Elképzelhető önkéntes, valamint kötelező biztosítás formájában, a környezetszennyezők és a károsultak által kötendő biztosításként, nemzeti és nemzetközi méretekben, a biztosítók regressz-jogával vagy anélkül, minden esetben azonban előre nem látható károk limitált felelősségű térítéseként.

II.

A környezetvédelem jogszabályai

A környezetvédelem követelményeinek megszervezése először közjogi, elsősorban büntetőjoginak nevezhető formában jelentkezett. Ebben a formában – jellemzően arra, hogy a víz létfontosságát az ember mindig ismerte – vizek tisztaságát védő szabályokban ismerhetjük fel. Így maradt az ránk az 1978. évi V. törvényben, amely a kútmérgezést, a vízvezetékmergezést a közegészség elleni büntettek között pönalizálja, a vízáradás okozását vagy elhárításának elmulasztását pedig a tűzvészokozással, illetőleg annak elhárításának elmulasztásával együtt bünteti. Az ilyen és az ezekhez hasonló természeti csapások elleni küzdelem a még államba nem szerveződött embert is közös védekezésre kényszerítette, magától értetődő tehát, hogy az állam e nagy kárt okozó események elleni védekezést mindig közérdekűnek tartotta.

Környezetvédelmi szabályok voltak azonban azok a tulajdont védő rendelkezések is, amelyek a magánlaksértés, jogtalan behatolás vagy a polgári jog területén a birtokháborítás szankcionálásában megalkotásra kerültek, akkor is ha szemléleti módunk azok környezetvédelmi jellegét nem tudatosította.

Környezetünket védte az a bírói ítélet is, amely már a Környezetvédelmi Törvény előtt több mint tíz évvel kimondta, hogy a vegyszeres permetezés fokozott veszéllyel járó tevékenység, tehát az okozott kárt a tárgyi felelősség szabályai szerint kell megtéríteni, de tudatos környezetvédelemről és az azt szolgáló jogszabály-alkotásról hazai viszonyaink között legfeljebb az utolsó tíz évben beszélhetünk.

Nem azt jelenti ez, hogy korábban nem voltak már olyan jogszabályok, amelyeknek célja a környezet egyes tárgyainak pl. a víznek, vagy a levegőnek a védelme, de ezeknek a szabályoknak az egységes szemlélete hiányzott azok megalkotásakor éppen úgy, mint azok alkalmazásakor. Ezért nem tudtak e

szabályok megfelelően hatni a hagyományos jogelvek alkalmazásához szokott bírói gyakorlatra sem.

E helyzetben a fordulatot az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. tv. jelentette, amelynek 47. §-a közvetlenül módosította a Büntető Törvénykönyv 197. §-át, és a korábban kútmérgezést szankcionáló rendelkezés helyébe a környezetet sértő bűncselekményt helyezte. A polgári jogot érintően pedig a 46. §-ban kimondta, hogy az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel másnak okozott kár esetén a kárt a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályok szerint kell megtéríteni.

A tételes szabályozás e szakaszának lezárása a polgári jog területén a Ptk-nak az 1977. évi IV. törvénnyel történt módosítása, a büntetőjog területén pedig az 1978. évi IV-tv-ben foglalt új Büntető Törvénykönyv volt. A módosított Polgári Törvénykönyv 345. §-ának (1) bekezdése ugyanis kimondja, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott károk megtérítésének szabályait kell alkalmazni arra is, aki az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységével másnak kárt okoz. Az új Btk. pedig a védelem körét úgy terjesztette ki, hogy a 280. §. szerint, aki az emberi környezet védelem alatt álló tárgyát jelentős mértékben szennyezi, rongálja, vagy pusztítja, büntettet követ el, és szabadságvesztéssel büntetendő.

III.

Törvény az emberi környezet védelméről

A magyar jogalkotásban és jogalkalmazásban, a magyar környezetvédelmi jogszabályok fejlődéstörténetében jelentős állomás az első környezetvédelmi törvény, az 1976. évi II. törvény. Átala széleskörű társadalmi érdeklődés középpontjába került a környezetvédelem ügye, amelyet az államhatalom politikai, erkölcsi és jogi támogatásban részesít. Mivel a törvény érdemeit a szakirodalom és a napisajtó részletesen méltatta, azt kizárólag tanulmányi témánk, a környezeti károkért fennálló felelősség szemszögéből elemezzük.

Először arra próbálunk válaszolni, hogy kinek lehet kárt okozni az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel.

Ha abból indulunk ki, hogy a jogszabályok mindig valamilyen érdeket kívánnak védeni, akkor a Ptk. 1. §-ának (1) bekezdéséből azt állapíthatjuk

meg, hogy e törvény az állampolgárok, valamint az állami, gazdasági és társadalmi szervezetek, továbbá más személyek vagyoni és egyes személyi viszonyait szabályozza a társadalom anyagi és kulturális szükségleteinek tervszerű kielégítése, a fejlett szocialista társadalom építése érdekében. Ehhez a 2. §-ának (1) bekezdése még azt is hozzáteszi, hogy a törvény védi a személyek vagyoni és személyhez fűződő jogait, továbbá törvényes érdekeit.

Az emberi környezet védelméről alkotott 1976. évi II. tv. 1. §-a a törvény céljaként az ember egészségének védelme, a jelenlegi és a jövő nemzedékek életfeltételeinek rendszeres javítása érdekében az emberi környezet védelmével, megóvásával és tervszerű alakításával kapcsolatos alapvető szabályok megállapítását jelöli meg, és a 9. §-ban sorolja fel azokat a tárgyakat, amelyek részére védelmet kíván biztosítani, hogy ezzel közvetve az 1. §-ban rögzített célt szolgálja.

Ennek kiemelése azért volt szükséges, mert a környezetvédelmi törvény alkalmazása során elsődlegesen azt kell szem előtt tartanunk, hogy a szennyezés, ártalom és kár alatt a tételesen felsorolt védelem alatt álló tárgyak (föld, víz, levegő, stb.) szennyeződését, ártalmát, vagy károsodását kell értenünk, ugyanakkor a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdése szószerint azt jelenti, hogy azt az emberi környezetet, konkrétan a védett tárgyakat veszélyeztető tevékenységgel másnak okozott károk megtérítési szabályaként kell alkalmazni.

Le kell továbbá azt is rögzítenünk, hogy a környezeti kár fogalmát a környezetvédelmi törvény nem határozza meg, és a kártérítési kötelezettséget is csak mint létezőt említi a 45. §-ban, de önálló szankcióként csak a másnak okozott károk vonatkozásában szabályozza, amikor a 46. §-ban visszaül a Ptk. 345. §-a 1. bekezdésének tárgyi felelősségi szabályára.

Ezek után tehát azt a kérdést tehetjük fel, hogy ki az a „más” akinek az emberi környezetet veszélyeztető tevékenységgel kárt lehet okozni, vagyis a kár és a károkozó mellett a károsult alanyt sem mellőzhetjük, mert kára akkor is természetes vagy jogi személynek van, ha a károsodás a védett tárgyban keletkezik.

A környezetvédelmi törvény 9. §-ának (1) bekezdésében alkalmazott sorrendet követve első helyen a föld áll. A Magyar Népköztársaságban a föld lehet állami, szövetkezeti, vagy személyi tulajdonban, így nem jelent nehézséget a károsult alany meghatározása, aki egyben a kárigény érvényesítésére is jogosult. Nehezebb, de még mindig lehetséges a vizet ért károsodás károsultjának megállapítása, gyakorlati nehézségként azonban azzal kell számolnunk, hogy a víz esetében legtöbbször nem a vízminőség romlását érvényesí-

tik kárként, hanem azt a másodlagos kárt, amelyet a szennyezett víz okozott. Gyakorlati példája ennek a fertőzött vizet fogyasztó személyek vagy állatok megbetegedése miatt keletkezett anyagi hátrány, vagy a sajnos egyre gyakrabban előforduló halpusztulások, amelynek itt két konkrét esetét említjük meg.

A Legfelsőbb Bíróság által Gf. VII. 30. 128/75/5. sz. ítélettel elbírált ügyben a felperes az I. és II. r. alpereseket 465.692,60,- Ft kártérítés és ennek 1973. szeptember 30-tól a kifizetésig járó évi 15% késedelmi kamata megfizetésére kérte kötelezni. A keresetét arra alapozta, hogy a II. r. alperes, mint beruházó megvalósította a b.-i szennyvíztisztító telep bővítését, amelynek próbaüzemlése alatt az I. r. alperes ezennyvíztisztító telepéről szerves anyaggal túlterhelt szennyvíz került az általa kezelt halastóba. E szennyvíz mérgező hatása következtében 1973. augusztus 30 és 31 napjain nagymérvű halpusztulás következett be. Az elpusztult hal súlya 26.611 kg, értéke pedig a keresetbe vett összeg volt.

Az I. r. alperes a kereset elutasítását kérte. Azzal védekezett, hogy bár a halpusztulás a próbaüzemlése alatt következett be, ez a próbaüzemlése valójában a II. r. alperesnek, mint lebonyolító beruházónak volt a próbaüzemlése. Állította azt is, hogy a felperes a halastó karbantartásával járó kötelezettségét elmulasztotta, és a halnevelési felteteleket sem tartotta be, mert túltelepítést alkalmazott.

A II. r. alperes is a kereset elutasítását kérte, és beavatkozóként a tervezőt is perbe hívta. Előadta, hogy a műszaki átadás-átvételkor a bővített szennyvíztelepet próbaüzemlése átadta az I. r. alperesnek, aki a próbaüzemlése alatt tényleges üzemlést végzett.

A beavatkozó tervező vállalat állította, hogy a tervdokumentáció hibátlan volt, a próbaüzemlést az I. r. alperes a saját számlájára végezte, és ez a régi szennyvíztisztító telep üzemléseéhez folyamatosan kapcsolódott. Támogatta az I. r. alperesnek azt a védekezését, amely szerint a felperes nem tett eleget a halastó karbantartási kötelezettségének, mert a tó megfelelő medertakarítást nem kapott, a felperes a halastavat túltelepítette, és az oxigéntermelő növényzetet a tóból kipusztult.

A perben kirendelt biológiai szakértő a halpusztulás közvetlen okát három egymással összefüggő jelenség egyidejű jelenlétében állapította meg. E három jelenség az oxigénhiány, a kénhidrogén és a szabad ammónia volt. Függetlenül a három tényező arányától mind a három a víz túlzott szervesanyag terhelésének következménye. A szennyvíztisztító telep üzemlése 1973. június–augusztus hónapokban részben a túlterhelés, részben a személyzet létszámlánya és begyakorlatlansága miatt nem érte el azt a határfokot, amely biztosította volna, hogy a szennyvíztisztító telepről távozó és a halastóba befolyó tisztított szennyvíz elérhette volna a károkozás nélküli állapotot. A rendszeresen elszó eleveniszap mikroorganizmusai a nem megfelelő mértékben tisztított szennyvíz szerves anyagát a halastóba tovább bontották, a halastóba pedig mesterséges levegőztetés nincs, így e bontás során azt az oxigént vették igénybe, amelyet a tó élővilága egyébként termel. Ennek mennyisége azonban ehhez kevésnek bizonyult, tehát a több héten keresztül tartó szennyvízterhelés miatt a tó jelentős részén oxigénhiányos helyzet alakult ki. Ennek során indult meg, és zajlott le a halpusztulás, amelynek előidézője a szennyvíztisztítótelep nem megfelelő hatásfokú működése volt.

Ezt a szakvéleményt az első fokú bíróság elfogadta, és ennek megfelelően az I. r. alperest a bekövetkezett kár megtérítésére kötelezte. Az I. r. alperes fellebbezett, a Legfelsőbb Bíróság azonban az ítéletet helybenhagyta.

A Gf. III. 30. 135/1975/3. sz. ítélettel elbírált ügy felperese egy halászati szövetkezet volt, amely több mint 10 éve intenzív haltenyésztést folytatott a holtvizű ágban. Az alperes 1969-ben termálkutat furatott, és azt 1970-ben a vízügyi hatóság engedélye nélkül üzembe helyezte. A kút vizét – amely az Országos Mezőgazdasági Minőségvizsgáló Intézet (továbbiakban: OMMI) megállapítása szerint halakra ártalmas fenolt is tartalmazott – a holt ág ún. Lisztes szakaszába vezette, amely szintén a felperes haltenyésztési területéhez tartozik. Az első fokú vízügyi hatóság a termálvíz fenoltartalma miatt oxidációs tó megépítésére kötelezte az alperest, s ennek elkészítéséig a kút üzemeltetését nem engedélyezte. Alperes a kút ellenére tovább üzemeltette.

A felperes egyik halása 1972. december 24-én észlelte, hogy az átjárónál a Lisztes szakaszon a környékbeli emberek bódult halakat szednek ki, tovább, hogy nagyobb mennyiségű hal már elpusztult. A felperes megkezdte a halmentést, a bódult halakat kifogta, és eladta. Ilyen módon az 1973. január 23 és 25-én értékesített 4530 kg halért 55.403,- Ft vételárat kapott. Ennek egy részét – fenolos íze miatt – az egészségügyi hatóság elkobozta. Felperesnek az elkobzás következtében a vételárból 32.102,- Ft-ot vissza kellett térítenie.

Felperes a nagymérvű halpusztulást jelezte az illetékes államigazgatósági hatóságnak, egyben az OMMI-től a halpusztulás okának a megállapítását kérte.

A halászati felügyelő 1973. február 3-án a helyszínen vizsgálódást és három helyen méréseket végzett s anélkül, hogy a halpusztulás okát vizsgálta vagy megállapította volna, elvégezte a kárbecslést úgy, hogy egy kb. 10x10 m-es területen megszámolta az elpusztult halakat, és ennek mennyiségét vetítette az egész területre. Így a kárt 293.070,- Ft-ban jelölte meg.

Az OMMI 1973. február 16-án kelt levelében közölte a felperessel, hogy a nagyarányú halpusztulás miatt 1973. február 6-án végzett helyszíni ellenőrzés során a perbeli termálkút vizéből a holtágba torkolás előtt, továbbá a holtág vizéből a termálvíz befolyása felett és alatt, az átjáró hídjánál vízmintát vett, és annak alapján megállapította, hogy a holtágba folyó termálvíz nagymennyiségű ammónium- és fenoltartalma a holtág vizét olyan mértékben szennyezte, hogy e mérgező anyagok a halállomány tömeges elhullását eredményezték.

A felperes keresetében az alperesnek 248.427,- Ft kártérítés megfizetésére kötelezését kérte.

Az alperes **azzal** védekezett, hogy nem a termálkút vize okozta a halpusztulást, így nincs meg az **okozati** összefüggés a kút vizének a Lisztes szakaszba való bevezetése és a halpusztulás **között**. Véleménye szerint a halak elpusztulását a folyómeder iszapágából felszabadult **kénhidrogén** okozta.

Az elsőfokú bíróság szakértőt rendelt ki, tanukat hallgatott meg, majd az így rendelkezésére álló bizonyítékok alapján arra a következtetésre jutott, hogy az alperes által létesített kút vizének hatása és a felperes kellően bizonyított kára között az okozati összefüggés fennáll, ezért alperest a keresetnek megfelelően marasztalta.

Az ítélet ellen az alperes fellebbezett. Fenntartotta azt az álláspontját, amely szerint a termálkút vize és a halpusztulás között okozati összefüggés nincsen, a felperes

karáért felelősség nem terheli. Szerinte az ítélet mind a kereset jogalapja, mind összegszerűsége tekintetében egyaránt megalapozatlan.

A Legfelsőbb Bíróság az alperes fellebbezését alaposnak találta, és az első fokú ítéletet hatályon kívül helyezte. Indokolása szerint megalapozott ítéleti döntés hozatalához a tényállás további tisztázása szükséges. A kirendelt szakértő szakvéleményében és tanulmányában foglalt – a perbeli halpusztulás okaira vonatkozó – megállapítások alapvetően eltérnek az OMMI-nak, illetőleg egy másik szakértőnek a véleményében tett megállapításoktól. Az ellentétek feloldása, illetve a halpusztulás okainak egyértelmű tisztázása végett szükség van tehát a szakértők együttes meghallgatására. Amennyiben pedig közös álláspont nem alakítható ki, felülvéleményezés végett a Keszthelyi Agrártudományi Egyetem megkeresése indokolt. Az alperes kárfelelősségének az újabb bizonyítékok alapján történő megállapítása esetén a kár mértékének a meghatározása tekintetében is további bizonyítást kell lefolytatni.

Az elsőfokú bíróság megkereste a Keszthelyi Agrártudományi Egyetemet felülvéleményezés végett. Az egyetemnek abban a kérdésben kellett állást foglalnia, hogy a halpusztulást a termálkút vize, vagy a folyómeder iszapjából felszabadult mérgező anyag okozta-e? A szakvélemény szerint az ügy adatai kénhidrogénes halpusztulásra utalnak. Az erre adott észrevételek beérkezése után az első fokú bíróság együttesen hallgatta meg a szakértőket, majd ítéletet hozott, amelyben a felperes keresetét elutasította. Indokolása szerint a termálkútból a Lisztes szakaszra jutó kismennyiségű fenol- és a szabad ammónium a halpusztulást nem okozhatta. Előbbi azért, mert annak kis mennyisége a halakra nem veszélyes, utóbbi azért, mert a vízben lévő oxigén annak mérgező hatását lecsökkenti, illetve kizárja. Az, hogy a Lisztes szakasz medrét az elmúlt két évben fehér lepedék borította, kénhidrogénnek az iszapból való felszabadulására utal. A halak pusztulása olyan hydrobiológiai folyamat következménye, amelynek során kénhidrogén szabadult fel. Az előbbieket támasztja alá az, hogy alperes a termálkutat már 1970. év végén üzembehelyezte, ennek ellenére sem 1970-ben – a perbelihez hasonló időszakban, – sem pedig az 1971. év folyamán nem fordult elő tömeges halpusztulás. Ebből a szempontból figyelemreméltó az is, hogy 1972. december 13-ig, a zsilip megnyitásáig halpusztulást nem észleltek. A per adatai szerint a tömeges halpusztulás olyan időben következett be, amikor a Lisztes szakaszon – a zsilip megnyitása következtében – már 10 napja új víz áramlott át. Amennyiben a halpusztulást a termálkút vize okozta volna, akkor annak legnagyobb mértékben a zsilip megnyitása előtt kellett volna bekövetkeznie. Mindezek értelmében a halpusztulásért az alperes felelőssége nem állapítható meg.

Az ítélet ellen a felperes terjesztett elő fellebbezést.

Azzal érvelt, hogy az OMMI vizsgálati eredménye és a perben kirendelt szakértő véleménye egyértelműen bizonyítja, hogy a halak pusztulását az alperes termálkútjának vízből származó anyagok okozták. Utalt arra, hogy az 1/1962. (I.24.) FM. sz. rendelet 37. §-ának (1) bekezdése értelmében vízszennyezési kérdésekben halélettani szempontból az OMMI szakvéleményét kell irányadó bizonyítékként elfogadni. Emellett sérelmezte, amiért az első fokú bíróság az OMMI-nak, illetve a Magyar Tudományos Akadémia Természettudományok II. Főosztályának szakértőként való meghallgatására irányuló bizonyítási indítványát mellőzte. Ezért azt az indítványát testületi szakvélemény beszerzése érdekében megismételte.

A perben rendelkezésre álló bizonyítékokat a Legfelsőbb Bíróság úgy értékelte, hogy a halpusztulás oka egyértelműen nem állapítható meg. Az ellentétes szakvélemények alapján ugyanis az a következtetés vonható le, hogy a felvetett két lehetőség (am-

mónium és fenolos, illetve kénhidrogénes mérgezés) egyike sem zárható ki teljes bizonyossággal. Az OMMI által az utólagosan végzett vízvizsgálatra alapítottan tett megállapítás, valamint a szakértőnek kizárólag az előbbiekre alapított szakvéleménye az elsőfokú ítélet indokolásában részletezett okokból nem alkalmas a két szakértő megállapításainak kétségtelen megcáfolására. Ez viszont a felperesre háruló bizonyítási teher figyelembe vételével azt jelenti, hogy a perben nincs igazolva az alperes kártérítési felelősségét megalapító okozati összefüggés a termálkút vizének a Holt-Tiszába vezetése és a halpusztulás között.

E vonatkozásban további bizonyítás sem indokolt. Újabb szakvéleménytől sem várható a vita egyértelmű lezárása. Ez pedig annak a következménye, hogy a halpusztulás észlelésekor a felperes elmulasztotta a beteg, vagy elhullott állatoknak állategészségügyi intézet általi megvizsgáltatását. Ezzel utóbb nem pótolható, perdöntő bizonyíték felhasználását zárta ki.

Egyik esetben sem volt egy szó sem arról, hogy a vízminőség romlásának megszüntetése milyen tevékenységet igényelt, és ezzel kapcsolatban milyen költség, vagy elmaradt vagyoni előny — k á r — keletkezett.

A levegő tulajdonosáról vagy kezelőjáról nem beszélhetünk, ennek tisztasága azonban mindnyájunk egészségi állapotát befolyásolhatja, így bár elsődleges kárigénnyel gyakorlatilag nehezen találkozhatunk, a másodlagos kárnak valamennyien szenvedő alanyai lehetünk.

Gyakorlati esete volt ennek a Legfelsőbb Bíróságnál Gf. II. 30.039/1975. sz. alatt folyamatban volt per, amelynek tényállása szerint a felperes a vasútállomás levegőjének nagymérvű szennyezettsége miatt évek óta 10%-os bérpótlékot fizet az ott szolgáltatott teljesítő dolgozói részére. A levegő szennyezését az alperes, az Erőmű üzemeiből kikerülő, valamint az állomáson keletkező nagymennyiségű szénpor, korom és egyéb szennyező anyagok okozzák. A felperes korábban már két alkalommal nyújtott be keresetet az alperes és az Erőmű ellen az általa kifizetett bérpótléknak kártérítésként való megfizetése iránt. A bíróságok megállapították az alperesek kártérítési kötelezettségét és közrehatásuk arányát.

Az alperes 1972. december 31-én megtérítette a bérpótlék öt érintő részét, ekkor azonban a fizetést beszüntette. Ezt azzal indokolta, hogy időközben jelentős költséggel légszűrő berendezést szerelt fel, és ezzel a maga részéről a további légszennyezést megszüntette.

A felperes keresetében az 1973. január 1-től december 31-ig terjedő időre dolgozói részére kifizetett 10%-os bérpótlék és ugyancsak a légszennyezés miatt szükségessé vált sínköszőrülés költsége 76,4%-ának megfizetésére kérte kötelezni az alperest.

Alperes a bérpótlék vonatkozásában csak a kereset jogalapját vitatta. Arra hivatkozott, hogy 1972. decemberében mintegy 20 millió forint költséggel olyan porleválasztó és légtisztító berendezést szerelt fel, amely az általa korábban okozott légszennyezést jelentős mértékben csökkentette. Utalt ezzel kapcsolatban a SZOT Munkavédelmi Kutató

Intézetének az üzemben végzett porotechnikai vizsgálatáról készült jelentésére, amely az ahydráló üzem különböző mérési helyein 94, 92, 88, valamint 98%-ban állapította meg az összportalanítás fokát, és amely hasonló eredményt mutatott a brikettüzemben végzett méréseknél is.

A felperes ezzel szemben hivatkozott a KÖJÁL 1973. évi porvizsgálati eredményére. E szerint bár az alperes által felszerelt elszívóberendezés javított a körülményeken, a légszennyezés még mindig jelentősen meghaladja a megengedett értékhatárt. (A megengedett értékhatár $150 \text{ to}/\text{km}^2/\text{év}$, ugyanakkor a mérés idején tapasztalt légszennyezés $836 \text{ to}/\text{km}^2/\text{év}$ -nek felel meg.)

A Bíróság az alperes indítványára szakértői bizonyítást rendelt el.

A szakértő 1974. májusában végzett vizsgálatot, és az 1974. június 27-én benyújtott szakvéleménye szerint az alperes valóban korszerű füsttisztító berendezést építtetett, ez azonban a perbeli időszakban még nem működött üzemszerűen, műszakilag átadásra még nem került. A lefolytatott mérési adatok szerint, a gáztisztító üzemben mutatkozó hiányosságok: a gáztisztító berendezés elégtelen tömítése, a csőrendszer eltömődése, az ahydráló gáztisztítóinak ventilátor szívótáskáinál lévő vitorlavázon-csatlakozó meghibásodása miatt, az alperes üzeméből kijutó por mennyisége közel azonos az 1970-ben mért értékkel. A szakértő a változatlan állapot okát abban látta, hogy a gáztisztító berendezés elégtelen tömítése miatt ún. hámis levegő tört be a vezetékrendszerbe, és az ott lévő levegőt porotechnikai szempontból felhigította. Emiatt kedvező a kéményből kilépő gázok porkoncentrációs értéke, ez azonban csak látszólagos, mert a változatlan mennyiségben kibocsátott por jelentős része anélkül jut a levegőbe, hogy a tisztítóberendezésen keresztül menne. A másik ok a csővezeték eltömítése, amelyet a por és gázkeverék nedvességtartalmának a hőmérséklet-különbség miatti lecsapódása idéz elő. Az alperes közrehatásánál 76,4%-os aránya tehát nem változott, fennállott a perbeli időszakban is.

Az elsőfokú bíróság ítéletében az alperest a keresetnek megfelelően marasztalta. Az ítélet indoklása szerint a bíróság a kirendelt igazságügyi szakértő aggálytalan véleményét elfogadta. E szerint a Megyei Bíróság P. 20.599/1970. sz. ítéletében megállapított alperesi közrehatás százalékos aránya 1970. év óta nem változott, ezért a Ptk. 339. §-a (1) bekezdése alapján kötelezte az alperest a bérpótlék és a sinköszörülés költsége 76,4%-ának a megtérítésére.

Az ítélet ellen az alperes fellebbezett. Fenntartotta a szakértői véleménnyel szemben a per során kifejtett álláspontját. Szerinte további szakértői vizsgálat szükséges, mert a szakértő vizsgálati módszere nem kielégítő, másfelől mert a szakértő a közrehatás mértékének a megállapítása szempontjából nem végzett újabb vizsgálatot sem az Erőműnél, sem pedig a felperesi pályaudvaron. Az újabb mérésekre azért lett volna szükség, mert a porleválasztó berendezés beállítását követően csökkent a kibocsátott por mennyisége, ugyanakkor az Erőmű időközben csökkentette kéményeinek magasságát. Nyilvánvalóan mindkét körülmény befolyással van a levegő szennyezésének mértékére, és ez alapot ad a közrehatás arányának megváltoztatására.

A bérpótlék megtérítésére irányuló keresetnek helytadó elsőfokú ítélet alapjául szolgáló részletesen megindokolt szakvéleményt – amelyet egyéként a KÖJÁL vizsgálati eredménye is alátámasztott – a Legfelsőbb Bíróság is aggálytalannak találta. A SZOTKI eltérő módszerrel végzett tájékoztató jellegű mérésének eredménye a szakértői megállapítások megcáfolására nem alkalmas, és további bizonyítást sem tesz indokoltá.

Alperes alaptalanul sérelmezte fellebbezésében a közrehatás arányára vonatkozó újabb szakértői vizsgálat hiányát. A szakértő — a fellebbezési tárgyaláson is utalt arra, hogy a levegőszennyezésben érdekelték közül az Erőmű kéményeinek a magasságát nem a perbeli időszakban, hanem azt követően 1974-ben csökkentette, és ennek a jelen per szempontjából emiatt nincs jelentősége, a felperesnél pedig a további dieselmozdonyok beállításával a helyzet — a korábbihoz képest — inkább javult, mint romlott.

Mindezek alapján a bérpótléokra vonatkozó kereseti követelésnek helytadó rendelkezés tekintetében az elsőfokú ítéletet helyben hagyta.

Bér a fentiekből következik, ennek ellenére ki kell emelnünk, hogy az elsősorban védett ember a személyében (egészségében) és a vagyónában is károsodhat a környezetet veszélyeztető tevékenységgel, ő tehát mindenképpen az a „más”, akinek a kárért az okozó a tárgyi felelősség szabályai szerint felel.

Visszatérve tehát a kérdésre, hogy kinek lehet kárt okozni a környezetet veszélyeztető tevékenységgel kimondhatjuk, hogy minden természetes és jogi személynek. Akár a védett tárgyban, akár annak károsodása folytán másban keletkezik kár, az igényérvényesítésre jogosultnak jog és cselekvőképes személynek kell lennie. Ezzel bekövetkezik minden esetben az, hogy a védett tárgyban közvetlenül és az ennek folytán másnak okozott kár is olyan kár, amelyért a károkozó vétkességre tekintet nélkül felelős.

Ide illő példaként mondta ki a Legfelsőbb Bíróság a Pf. I. 20.917/1971. sz. döntésében (PJD/V.112.), hogy a halászati jog a mesterséges tavakon az államot illeti. Az állam a halászati jogát hasznosítás útján gyakorolja. A halászatra jogosult a mesterséges tóba vezetett mérgező hatású szennyvíztől elpusztult halakért kárának megtérítését követelheti.

E perben a felperes előadta, hogy az alperes 1969-ben mérgező hatású szennyvizet vezetett be az ún. Nagybirkás tóba, és ennek következtében 163.000,- Ft értékű hal pusztult el. Kérte az alperes kötelezését az okozott kár megtérítésére.

Az elsőfokú bíróság a felperes keresetét elutasította. Tényként állapította meg, hogy az ún. Nagybirkás tó mesterséges tó, mert emberi tevékenység hatására létrejött terpalakulat. Jogi álláspontja szerint a perbeli tó tekintetében a halászatról szóló 1961. évi 15. sz. tvr. rendelkezései nem alkalmazhatók, a tó használata az alperest illette meg.

A Legfelsőbb Bíróság ezt az állásonatot tévesnek minősítette, és rámutatott arra, hogy elsősorban azt kell eldönteni, hogy valamely meghatározott ingatlan határain belül lévő mesterséges tó halállományára kiterjed-e az állam halászati joga, illetőleg ha a mesterséges tó állami gazdálkodó szerv kezelésében van, a kezelési jog magában foglalja-e a halászati jog gyakorlását is? Ehhez képest kell dönteni abban a kérdésben, hogy a felperes jogosult volt-e a halászati jog gyakorlására. A felperes ugyanis ettől függően érvényesíthet a halállomány pusztulásából igényt az alperessel szemben.

Az irányadó jogszabályok szerint a halászati jog — a jogszabályban felsorolt kivételekkel — valamennyi vízen az államot illeti. A jogszabálynak ez a rendelkezése kétségtelenné teszi, hogy a halászati jog a mesterséges tavakon is az államot illeti. Ezért nincs jelentősége annak, hogy a Nagybirkás tó emberi tevékenységgel létrehozott mesterséges tó, vagy természetes képződmény.

Az állam halászati jogát hasznosítás útján gyakorolja. A felperes a jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően az Országos Halászati Felügyelőség engedélye alapján kapta meg a tó halászati jogát. Nyilvánvaló tehát, hogy a felperes az arra illetékes hatósági szerv engedélyének birtokában jogszerűen gyakorolta a halászati jogot. Mindezekből nemcsak az következik, hogy az alperes nem volt jogosult halászatra, s hogy ez a jog jelenleg sem őt illeti meg, hanem az is, hogy a felperes jogszerűen követelheti az alperes tevékenységével okozati összefüggésben a halpusztulásból eredő kárának megtérítését.

Más esetben az alperes kivágta azokat a parti fákat, amelyek a felperes ingatlanán voltak, és ezzel a felperesnek 22.000,- Ft kárt okozott. A járásbíróság az alperest ennek megfizetésére kötelezte. Fellebbezésében az alperes arra hivatkozott, hogy a folyóvizek partmenti sávja 4 méter szélességben a mederhez tartozik, és így állami tulajdonban áll. A kivágott fák ezen a távolságon belül álltak, ennél fogva azok nem tartoztak a felperes tulajdonába, következésképpen a felperes a fák kivágása és elvitele miatt kártérítést nem igényelhet.

E fellebbezéssel kapcsolatban a Balassagyarmati Megyei Bíróság a Pf. 20.578/1971. számú ítéletében megállapította, hogy az 1964. évi IV. tv. 17. §-ának (1) bekezdése értelmében állami tulajdonban csak a meder és az ott meghatározott egyéb képződmények vannak. Ennek a törvényhelynek a rendelkezései tehát az alperesnek a parti ingatlan tulajdonjogára vonatkozó okfejtését nem támasztják alá. Ezzel szemben mind a Ptk. 107. §-a, mind az 1964. évi IV. tv. 20–23. §-ai a parti tulajdonos jogait, illetve kötelezettségeit szabályozzák, és a 32/1964. (XII. 13.) Korm. sz. r. az utóbbi törvényhelyhez fűződő 52. §-a is csak használati jogot biztosít a vízügyi szervezetnek az ott meghatározott partmenti sávra. Ez azonban nem azonos a tulajdonjoggal, miért is az alperesnek a tulajdonjoggal kapcsolatos érvelése megalapozatlan. Amennyiben a fák az alperest a vízügyi feladatok ellátásában zavarták, az említett kormányrendelet 52. §-ának (5) bekezdése értelmében a felperest fel kellett volna hívnia azok eltávolítására. Azzal, hogy ezt elmulasztotta, és a felperes igényéről szerzett értesülés után a kivágott fákat el is szállította, jogellenesen járt el, ezért az ezzel okozott kárt a felperesnek köteles megtéríteni.

Az igény érvényesítésére jogosultak körével kapcsolatos kérdésekre a későbbiek során még visszatérünk, ezt megelőzően azonban a környezeti károk fogalmi körével kapcsolatban nem mellőzhetjük a környezetvédelmi törvény 52. §-ának (2) bekezdését sem, amely egyértelműen kimondja, hogy e törvény alkalmazása szempontjából káros, illetőleg veszélyes az a szennyezés vagy ártalom, amely a külön jogszabályokban meghatározott határértéket meghaladja. Most a kárfogalom körülhatárolása keretében nem kívánunk azal foglalkozni, hogy a tárgyi felelősség kimondása és alkalmazásának határértékhez kötése egymást kizárja-e, vagy egymáshoz kapcsolódik, nem mellőz-

hetjük azonban annak megemlítését, hogy a környezetvédelmi törvény 52. §-ának (2) bekezdése, amint azt már fentebb is idéztük „e törvény” alkalmazása szempontjából tartja a határértéket döntőnek a káros, illetve veszélyes szennyezés vagy ártalom minősítésénél. Ennek következtében azonban, hogy az 1977. évi IV. tv. a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdését a korábban már említett módon kiegészítette, a polgári jogi kártérítési szabály a jogrendszerbeli helyére került. Ennek eredményeként a környezetet veszélyeztető tevékenységgel másnak okozott kár esetében a bíróságnak ma már nem az 1976. évi II. tv. 46. §-ára, hanem a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdésére kell az ítéletét alapítani, a környezetvédelmi törvény pedig maradéktalanul szolgálhatja az általa védetté nyilvánított tárgyak és érdekek védelmét.

Időt vett azonban igénybe az is, amíg a törvénynek ilyen értelmezéséhez eljutottunk. A környezetvédelmi törvény után ugyanis a jogirodalomban először olyan értelmezések láttak napvilágot, amelyek az 52. §.(2) bekezdésében említett határértékek túllépését a 46. §-ban rögzített objektív felelősségi alakzat bekövetkezése feltételének tekintették.

E felfogás szerint ha a határértékek túllépésére nem került sor, „környezetvédelmi szempontból” nincsen kár, aminek megtérítését lehetne követelni.

Később ez az álláspont akként egészült ki, hogy a határérték túllépése esetén előállított kárnál bekövetkezik az objektív felelősség, a határértékek alatti szennyezés során keletkezett kárnál viszont nem a környezeti károk térítésére irányadó Ptk. 345. §-ban szabályozott tárgyi felelősséget, hanem a Ptk. 339. § szerinti, a károkozás jogellenességére és vétkességére támaszkodó deliktuális felelősségi rendszert kell alkalmazni.

Az előző fejezetekben ismertetett ítélkezési gyakorlatban a Legfelsőbb Bíróság által kifejlesztett felelősségi rendszerhez képest az 1976. évi II. törvény előzőekben értelmezett kárfelelősségi szabályai visszalépést jelentettek volna, nem szigorították, hanem elerőtlenítették volna a korábban kialakult felelősségi rendszert.

Nem csupán az 1976. évi II. törvény megjelenése idején, de e tanulmány írásakor is még az a helyzet, hogy nem minden környezeti elem, „védett tárgy” vonatkozásában léteznek jogszabályban rögzített határértékek. Vajon a szennyezési normatívákkal, határértékekkel nem rendelkező védett tárgy esetében nem is lehet környezeti kár?! Az 52. §. (2) bekezdésének szövegéből ez következne, mivel azonban ennek a rendelkezésnek kizárólag az állam-

igazgatási, gazdasági jogi szabályozórendszer szempontjából van jelentősége az nem korlátozhatja a 46. §-ban foglalt polgári jog körébe tartozó tárgyi felelősségi szabályok érvényesülését.

IV.

Környezeti károk a bírói gyakorlatban

A továbbiakban néhány konkrét eset kapcsán azt mutatjuk be, hogy a környezeti eredetű károk hogyan jelentkeztek a bírói gyakorlatban és ezen igények elbírálásával kapcsolatban milyen nehézségekkel találkozhattunk. Ki kell emelnünk azt, hogy az esetek nagy részében még tudatos környezetvédelmi igényekről nem beszélhetünk, tehát kutatásunk során a perek közül magunknak kellett kiemelni azokat az eseteket, amelyeknek környezetvédelmi jelentősége lehet, illetőleg, amelyekkel bemutatható a hagyományos szemlélet és az általunk szükségesnek vélt új szemlélet különbözősége.

A legszűkebb környezet magatartási normáit a *szomszédjogi szabályok* tartalmazzák, a *birtokháborítás* azonban már nagyobb környezet érdekeit sértő módon is megvalósulhat.

A szomszédos telkeken lévő fák kivágását a Legfelsőbb Bíróság csak a két tulajdonos érdekeinek mérlegelésével bírálta el kimondva azt, hogy a község belterületén a szomszédos telken lévő fa kivágására való kötelezésnek csak nagyon indokolt esetben lehet helye és pedig olyankor, ha az összes körülmények mérlegelése alapján az állapítható meg, hogy a szomszédnak a fa lényegesen nagyobb kárt okoz, mint amennyi előnyt a fa megmaradása a tulajdonosnak jelent. (P. törv. 20.100/1970./PJD.V.29.)

A perben a felperes az alperest arra kérte kötelezni, hogy az akácfaát vágja ki, mert ez a fa árnyékolás és átnyúló gyökerei folytán neki kárt okoz.

Az alperes viszont keresetet támasztott és a felperest a mezsgyehatár közelében ültetett gyümölcsfáinak kivágására kérte kötelezni.

A járásbíróság a felperes keresetét is és az alperes viszontkeresetét is elutasította, a megyei bíróság azonban ezt az ítéletet megváltoztatta, és a feleket kölcsönösen a fák kivágására kötelezte.

Az e határozat elleni törvényességi óvás kapcsán mutatott rá a Legfelsőbb Bíróság arra, hogy a szőlő, gyümölcs és borgazdálkodásról szóló 1959. évi 23. sz. tvr. végrehajtása tárgyában kiadott 2/1959.(XI.27.) FM-Élm. sz. rendelet 19. §-ának (1) bekezdésében előírt telepítési távolságok a (2) bekezdés szerint nem vonatkoznak a község belterületén

fekvő szőlőkre, és gyümölcsösökre, s a házi kerti szőlőkre és gyümölcsösökre, valamint a közutak és a vasutak mentén létesített sorfásításokra, tehát a másodfokú bíróság a jogszabályt tévesen alkalmazta.

A Ptk. 100. §-ából és a 101. §-ának (2) bekezdéséből az következik, hogy fák kivágásra való kötelezésének csak nagyon indokolt esetben lehet helye, és pedig akkor, ha az összes körülmények mérlegelése alapján az állapítható meg, hogy a szomszédnak a fa lényegesen nagyobb kárt okoz, mint amennyi előnyt a fa megmaradása a tulajdonosnak jelent. A kölcsönös érdekek elbírálásánál jelentősége van annak is, hogy milyen fáról van szó. Gyümölcsfák esetében a kölcsön érdekek még alaposabb vizsgálatot igényelnek. Ehhez képest árnyékolásból eredő kár miatt fának kivágására kötelezés helyett általában inkább a kár megtérítésére való kötelezés az indokoltabb.

Kétségtelen, hogy a kérdés közérdeket, elsősorban környezetvédelmi érdeket is érint, és a növénytelepítés újraszabályozása az 1970. évi tv-ben, illetőleg a 25/1970. (XI.26.) MÉM. sz. rendeletben történt meg.

Más esetben az alperes a lakóházának udvarán olyan szélrózsát szerelt fel, amely csengővel volt összekötve. A szél hatására a szerkezet forgásba lendült, és az ahhoz erősített vaspálya egy fémgombhoz ütődött, amely csengő hangot adott.

A felperes birtokháborítási panasszal fordult az államigazgatási hatósághoz. Arra hivatkozott, hogy még a csukott ajtó és ablak mellett is behallatszik az alperes által működtetett csengő hangja. Előadta még azt is, hogy három műszakban teljesít szolgálatot, és a csengő hangja zavarja a pihenésben.

A tanács szakigazgatási szerve a felperes panaszát alutasította. A helyszínen vizsgálat alapján megállapította, hogy a széllokk hatására megszólaló csengő hangja a felperes nyugalma nem zavarhatja. Az alperes ugyanis a második szomszédja, és a csengő hangja még a közvetlen szomszédját sem zavarja.

A felperes a járásbírósághoz benyújtott keresetében az alperesnek arra kötelezését kérte, hogy a szélrózsát szerelje le, vagy akként alakítsa át annak szerkezetét, hogy a csengő hangja a nyugalma ne zavarja.

Az alperes azt állította, hogy a szélrózsa csak közepes erősségű szél hatására működik, s akkor is olyan gyenge csengő hangot ad, amely a felperes nyugalma nem zavarhatja. Hivatkozott arra, hogy a felperes lakása közvetlenül a vasutállomás mellett van, s ez, valamint a közelben lévő üzem porszívó berendezése szintén zajt okoz.

A járásbíróság a keresetet elutasította. A tanúk vallomása és helyszíni szemle alapján megállapította, hogy a szélkerék forgása esetén keletkező csengő hang körülbelül olyan erősségű, mint amikor kerékpár csengőjéhez egy szöveget hozzáütnek. Az alperes által működtetett szerkezet ad bizonyos csengő hangot, de az nem bántó, nem kellemetlen, nem zavarja a felperes nyugalma. Álláspontja szerint ezért az alperes nem követett el birtokháborítást, s így az államigazgatási hatóság helyesen utasította el a felperes panaszát.

A fellebbezés hiányában jogerőre emelkedett ítélet ellen emelt törvényességi óvás folytán hozott P. törv. V.20.243/1974. sz. (PJD.VI.52.) határozatban a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy „a tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen a szomszédait szükségtelenül zavarná. (Ptk. 100. §)

Fontos társadalmi érdek az emberre káros behatásokkal szembeni védekezés, ilyen káros hatások közé sorolható a zajártalom is. Kerülni kell minden olyan szükségtelen és indokolatlan zajkeltést, amely mások nyugalma zavarja.

Az alperes elfogadható indok nélkül működtet olyan szerkezetet, amely szél hatására, az időjárási viszonyokhoz képest a nap bármely szakában és huzamosabb időn át is zajt kelt.

A helyszíni szemle során a bíróság megállapította, hogy az alperes által készített és a szél hatására működő csengő hangja a felperes konyhájában még az ajtó becsukása esetén is hallható. Az alperes tehát megsértette a szomszédjogi szabályokat, ez a magatartása birtokháborításnak minősül, ezért a felperes indokoltan kérte a zajforrás megszüntetését.

Az az elv, hogy zajkeltő szerkezet működtetése a szomszédjog által védett érdeket sérti vonatkozatható az állandóan működő fényreklám villogó fényére és a velejáró zajra is, amely elsősorban annak a lakásnak a lakóit zavarja, amelynek ablaka mellett fel van szerelve, de zavarhatja a környező házak lakóinak éjszakai nyugalma is.

Nagyobb környezetet érintett már az a teüzem, amely miatt a környékbeli lakók a tanács vb. igazgatási osztályához beadott kérvényükben panaszolták, hogy az alperes üzemének létesítése ellen már annak idején, a helyszíni eljárás során tiltakoztak, amióta pedig az üzem a jelenlegi helyén működik, a kannák rakodásával, a gépek zajával, a kazán fűtéséhez használt anyagok által terjesztett bűz és füst miatt nem tudják használni az udvarukat, a lakásuk ablakát kénytelenek állandóan zárva tartani, de így is beszívárog a bűzös levegő. A további birtokháborítás eltiltásaként arra kérték kötelezni az alperes üzemét, hogy a kazán és a zajosan működő hűtő üzemét szüntesse meg, este 10 órától reggel 6 óráig a kannák rakodását, valamint a tehergépkocsiknak a telepre való bejárását ugyancsak szüntesse be, illetőleg szereljen fel füstszűrőberendezést a kéményre. A tanács igazgatási osztálya a felperesek beadványát a bírósághoz tette át. Az elsőfokú bíróság ítéletével kötelezte az alperest, hogy a felpereseknek kéményfüst és bűz által történt zavarását szüntesse meg oly módon, hogy 60 nap alatt a telep kéményét 4 méterrel felemeli, és a jövőben a fölözögépekből kiszedett ún. dobiszapot a kazánházban nem égeti el. Ezt meghaladó részben a keresetet elutasította.

Az ítélet ellen az alperes fellebbezett, a Legfelsőbb Bíróság azonban azt nem találta alaposnak. A Pf. II. 22.345/1963. sz. (PJD.II.76) ítéletben kifejtette, hogy „a Ptk. 188. §-ának (1) bekezdése szerint: ha a birtokost birtokától jogalap nélkül megfosztják vagy birtoklásában zavarják, birtokvédelem illeti meg. A 191. §. (1) bekezdése szerint pedig, akit birtokától megfosztanak, vagy birtoklásában zavarnak, az eredeti birtokállapot helyreállítását, vagy a zavarás megszüntetését kérheti. E rendelkezés alapján a felperesek a birtokháborításból származó jogsérelmüket helytállóan panaszolják”.

Rámutatott az ítélet arra, hogy „már a Hőtechnikai Kutatóintézetnek az alperes által becsatolt szakvéleménye szerint is a jogos panaszok megszüntetése érdekében indokoltnak mutatkozik a kéménynek akár falazással, akár lemezből készült toldóval 3 mé-

terrel való meghosszabbírása. Az Élelmezésügyi Minisztérium által kijelölt, a bíróság által kirendelt szakértő szerint is a kémény magasságát 3—4 méterrel meg kell növelni, de a fölözögepek dobiszapját ez esetben sem szabad a kazánban eltüzelni.

A kémény megnövelésével a füst mennyisége ugyan csökken, azonban a füst le szállási kupjának alapja lényegesen megnövekszik, s ezzel csökken az egy területegységre jutó szilárd füstgázalkatrész mennyisége. A dobiszap eltüzelését el kell tiltani, mert az égő fehérje igen kellemetlen bűzt áraszt.

Végül az alperes fellebbezési álláspontjával szemben kiemelte, hogy: „az ítélkezési gyakorlat egységes abban a tekintetben, hogy az arra jogosult zavartalan birtoklásának biztosítása érdekében a birtokháborítót pozitív magatartásra is lehet kötelezni, ha a zavarás különben nem szüntethető meg”.

A birtokháborítás, illetőleg a szomszédjogi szabályok megsértésének körébe tartozik az építési szabályok által előírt távolságnál kisebb távolságra történt építkezéssel okozott árnyékolás is, amelynek kártérítési szempontjait a Legfelsőbb Bíróság a P. törvény I.20.616/66. sz. ügyben értékelte. (PJD III.115)

Ebben az esetben az árnyékolást okozó építkezés az Országos Építésügyi Szabályzat kötelező előírásainak megszegésével történt, és a szabályellenességnek még az építésügyi hatóság is tudatában volt.

Más esetben az alperesek az építésügyi hatóságtól engedélyt kaptak a felperesekkel szomszédos telkükön egy pinceprésház építésére. Amikor ennek helyét úgy tűzték ki, hogy az épület északi fala a telekhatártól 5,4 m-re, maga az épület pedig a felperesek lakóháza elé került, a felperesek tiltakoztak az épület ilyen elhelyezése miatt, majd ennek eredménytelensége után pert indítottak az alperesek ellen.

Az alpereseknek az volt az álláspontja, hogy az építkezési engedély birtokában joguk van a felperesek által kifogásolt helyen építkezni. Meg is kezdték az építkezést és a per folyamán azt be is fejezték.

Az épület, amelynek magassága a felperesek házának magasságát lényegesen meghaladta, a kitűzésnek megfelelően a hátsó falával a felperesek háza elé került. Ezen a falon csak a zsaluval elzárt, nem nyitható kis ablak volt, és így a felperesek telke felől maga a ház sem nyújtott esztétikus látványt. Lényegesebb és sérelmesebb volt azonban ennél, hogy az épület felperesek kilátását jelentős részben elvette.

Az építkezés befejezése után a felperesek úgy módosították a keresetüket, hogy ha a bíróság nem kötelezné az alpereseket az épület lebontására, kötelezze őket kártérítés fizetésére.

Az elsőfokú bíróság az utóbbi kérelemnek megfelelően az alpereseket kártérítés fizetésére kötelezte. Az ítélet indokolásában megállapította, hogy az alperesek által emelt épület a felperesek épületétől a kilátást elvonja. Az alperesek a felperesek lakóházától délre elterülő mintegy 1000 n-öl nagyságú területükön máshol is építkezhettek volna, és pedig oly módon, hogy a felperesek kilátását ne zavarják. Az alperesek azonban kizárólag a maguk érdekére voltak tekintettel, egyáltalában nem törődtek azzal, hogy az építkezésük másokra nézve sérelmet jelenthet. Ebből pedig az következik, hogy a felperesnek a kilátás elvonásával jogellenesen kárt okoztak, melyet kötelesek megtéríteni.

A másodfokú bíróság az első fokú bíróság ítéletét megváltoztatta, és a keresetet elutasította. Álláspontja szerint az alperesek építkezése megfelel az OÉSZ előírásainak,

bár kétségtelen, hogy a felperesek nyugati szobájának ablakától a kilátást teljesen elvonja. Az alperesek építkezése nem tekinthető jogellenesnek, és így nincs alap arra, hogy a felperesek részére kártérítés fizetésére legyenek kötelezhetőek.

A másodfokú ítélet ellen emelt törvényességi óvás folytán került az ügy a Legfelsőbb bírósághoz, és az a P. törv. I.20.294/1975. számú (BH.1976/3.103.) határozatban fejtette ki, hogy az alperesek az általuk végzett építkezéssel a Ptk. 100 §-ának rendelkezését sértették meg. Ezért az ezzel okozott kárt a felpereseknek a PTK. 339. §-ának (1) bekezdése alapján kötelesek megtéríteni. Az a tény, hogy építési engedély alapján építkeztek, az ítélezési gyakorlat szerint nem mentesíti őket a kár megtérítése alól.

Az alperesek magatartása annál inkább kifogásolható és felróható, mert a felperesek még az építkezés megkezdése előtt tiltakoztak annak tervezett helye ellen, sőt az építkezés megakadályozása érdekében pert is indítottak. Az alperesek azonban csak a saját érdeküket nézve és szomszédaiak érdekét teljesen figyelmen kívül hagyva az építkezési engedély birtokában az építkezést a per folyamatban léte alatt megkezdték, és be is fejezték.

Nem helytálló a másodfokú bíróság ítéletének az az indoka sem, amely szerint a kereset azért is alaptalan, mert az adott helyen csak úgy lehet építkezni, hogy a mögöttes szomszédnak a kilátása egyik vagy másik irányban szükségszerűen elvész. Maga az ítélet állapítja meg ugyanis, hogy ha az alperesek ingatlanuk déli végén építkeznek, a felperesek kilátását csak kisebb mértékben vonták volna el. Az ezen a helyen való építkezésre és ezzel a felperesek ingatlana károsításának csökkentésére tehát az alpereseknek kétségtelenül lehetőségük volt. Nem is szólva arról, hogy a kilátás korlátozásán túl a felpereseknek még azzal is hátrányt okoztak, hogy az épületüket a sivár látványt nyújtó hátsó falával a felperesek házától nem nagy távolságra, közvetlenül a ház, illetőleg annak ablakai elé építették. Ezt pedig ugyancsak el lehetett volna kerülni akár az előbbiekben vázolt módon, akár pedig az által, hogy a telkük keleti oldalán építkeznek.

Az ingatlanok a Balatonra való kilátás elvesztése miatt bekövetkezett értékcsökkenését állapította meg a Legfelsőbb Bíróság az alábbi tényállás alapján.

A felperes tulajdonában álló balatonfüredi ingatlanon lévő házból szép kilátás nyílt a Balatonra, a tó Tihanytól Balatonkeneséig áttekinthető volt. A teleknek és a lakóépületnek a perben szóban lévő eléépítés előtti értéke 396.500,- Ft volt. A felperes ingatlana előtt a Balaton felé eső területre az eredeti tervek szerint 3 db földszintes fűrészfogszerűen megépített lakóházat terveztek úgy, hogy az egyes lakóházak közt 12 méter térköz kihagyásával építették volna fel a 3 épületet térközzel kilátást biztosítva a Balatonra.

A községi tanács szóban, majd írásban is felszólította a felperest, hogy járuljon hozzá a házingatlanával szemben az előbb említett területrészen a 3 db épület lépcsőzetes építkezéséhez. A felperes, mielőtt hozzájárulását megadta volna, elment a BIB-hez, ott tanuk jelenlétében megtekintette a terveket, főként abból a szempontból, hogy az épületek nem akadályozzák-e házából a kilátást. Minthogy a terveken az előbb említett 3 db épület szerepelt, amelyek a terep adottságainál fogva a kilátást nem akadályozták volna, a felperes az építkezéshez hozzájáruló nyilatkozatot adott.

Az alapok elkészítése után a felperes látta, hogy az épület nem lesz azonos a neki megmutatott azon tervekkel, amelyek építéséhez a hozzájárulását megadta, ezért írás-

beli panaszt intézett a járási tanács vb. műszaki csoportjához, tiltakozva az építkezésnek az eredeti tervtől eltérő kivitelezése ellen. A panasz beadás után 10 hónap múlva a megyei tanács vb. tervosztályától kapott értesítést arról, hogy az épülő lakóépület valóban nem azonos az eredeti tervekkel, s e ház valóban elveszi a kilátást a felperes villája elől, azonban az építkezést ilyen formájában a közérdekre figyelemmel engedélyezni kellett.

Az építkezésnek az újabb tervek szerinti kivitelezéséhez a felperestől senki hozzájárulást nem kért, s ő ilyen hozzájárulást nem is adott. A három emeletes lakóépület a felperes családi házától a Balatonra nyíló kilátást 100%-ban elvette.

A felperes a keresetében a házingatlan értékében bekövetkezett csökkenés folytán az őt ért kár megtérítése fejében 80 000,- Ft kártérítés fizetésére kérte kötelezni az alperest.

Az elsőfokú bíróság ezt a keresetet 79 310,- Ft erejéig megalapozottnak találta, és az alperest ennek az összegnek a megfizetésére kötelezte.

Az ítélet ellen az alperes és az ügyész fellebbezett és ennek kapcsán fejtette ki a Legfelsőbb Bíróság a Pf. I.20.662/1964. sz. (PJD.II.140) ítéletben a következőket.

„Igaz, hogy az alperes az illetékes államigazgatási szerv engedélye alapján építkezett, az azonban nem mentesíti attól, hogy az építkezéssel előidézett káros behatással okozott kárt megtérítse. Az alperest mint építkezőt hatósági minősége nem mentesíti a felelősség alól, mert mint szomszédos telekre építkező fél, polgári jogi viszonyba került a felperessel.

Eljárása sértette a megyei tanács 2/1959.(IX.16.) számú rendeletének több – az elsőfokú bíróság által megjelölt – előírást, melyek a Balaton-környék építésügyi rendjéről intézkednek, így különösen a kilátásvédelemről szóló 74. §-át. E szerint „*a különlegesen szép tájrészek(nél) . . . feltáruló kilátást meg kell védeni. A vízparti építkezéseknél tekintetbe kell venni a tóról a part, illetőleg a táj felé irányuló kilátást.* A hegyvidék magaslati és lejtős részein tervezett épület elhelyezésénél, magasságának megállapításánál és tömegelosztásánál meg kell óvni a szomszédos és szemközt lévő ingatlanokról nyíló kilátást is, ha a tervezett épület elhelyezésének, használhatóságának és a telek megengedett beépítésének szempontjából lehetséges.

Az alperes az adott tényállás mellett jogellenes magatartásával kárt okozott a felperesnek, ezért a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése alapján a kárt köteles megtéríteni. A keresetnek tehát kellő jogalapja van, s e tekintetben helyes az elsőfokú bíróság részletesen kifejtett álláspontja.

Az összecszerűség tekintetében azonban a Legfelsőbb Bíróság túlzottnak találta az elsőfokú bíróságnak azt az álláspontját, hogy az alperes építkezése folytán a felperes ingatlanát 20%-os értékcsökkenés érte. Az elsőfokú bíróság figyelmen kívül hagyta, hogy a felperesi házingatlan szobáit az üdülővendégek nem kizárólag a szép kilátásért vették igénybe. A ház közel fekszik a balatonfüredi szívkórházhoz, és ezt az értéket a beépítés nem csökkentette. A gyógyulást kereső betegek számára a kórház közelsége változatlan vonzerőt jelent. Ha változik is a gyógyulást keresők köre, a ház szobáinak kiadása változatlanul lehetséges. A perbeli építkezés azzal a kedvező fejleménnyel is járt, hogy a felperesi építmény környéke városiasodott, a balatonfüredi viszonylatban a fejlődésnek jelentős állomása az orvosok számára épült emeletes orvoslakás.

A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság által figyelembe vett kártényezők mellett a kárcsökkenítő körülményeket is értékelve, úgy találta, hogy a ház forgalmi értékének 10%-a a kár, amely a felperest az alperesi építkezéssel érte.

Az, hogy az építési engedély nem mentesíti az építkezőt a kívülállóknak okozott kár megtérítése alól, a Legfelsőbb Bíróság több határozatában, így például a Gf.IX.31. 488/1974. sz. és a P. törv. I. 21.009/1972. számú (PJD.VI.214.) határozatában is deklarálásra került. Az utóbbi esetben a felperes egy 86 □-öl területű beltelki ingatlan volt a tulajdonosa, amelyen kétszintes, összesen öt szobából és mellékhelyiségekből álló lakóház állt. A telek hátsó vonalát 10,32 m hosszúságban 2,45 m magas kőkerítés határolta, 5,18 m hosszúságban pedig a szomszéd telken lévő garázs és raktár kőfalazata alkotta a kerítést.

Az alperes a kőkerítéssel határos szomszédos telken irodaházat épített, ezért a kőkerítés egy részét lebontotta. Az újonnan emelt épület 4,50 m magas volt, a felperes telkére nyíló szép kivitelezésű hátsó fallal. Az építkezés a felperes telkéből 2,34 □-öl területet elfoglalt. Az épületben lévő WC-nek és előtérnek az ablakai a padlószint felett 2,50 m magasságban voltak elhelyezve, és a felperes telkére nyíltak.

A felperes keresetében kártérítés megfizetésére kérte az alperest kötelezni egyrészt azért, mert lebontotta a kőkerítést és annak az anyagát felhasználta, másrészt azért, mert elfoglalt telkéből 2,34 □-öl területet, végül pedig azért, mert az alperes a szabálytalan építkezéssel csökkentette felperes ingatlanának az értékét azzal, hogy a mellékhelyiségek ablakait a felperes kertjére nyílóan építette meg.

Az alperes arra hivatkozott, hogy az irodaházat szabályszerű építési engedély alapján építette, és vette használatba. Tagadta felperesnek azt az állítását, hogy az irodaház szabálytalan építésével csökkentette ingatlanának értékét.

Az elsőfokú bíróság felperesnek az értékcsökkenéssel kapcsolatos keresetét elutasította. Ítéletét azzal indokolta, hogy az alperes az építkezés során nem sértette meg az Országos Építésügyi Szabályzat előírásait, így eljárása nem volt jogellenes.

Az ítélet ellen a felperes fellebbezett.

A fellebbezési bíróság szakértőket hallgatott meg, és helyszíni szemlét tartott. Ennek eredményeként az ingatlanforgalmi szakértő által megállapított 18 000 Ft,- Ft értékcsökkenést felperesnek megítélte. Megállapította, hogy az alperes megsértette az OÉSZ 37. §-ának (5) bekezdésében foglalt azt a rendelkezést, amely szerint zártos építkezésnél a határfalon nem szabad nyílást létesíteni. Miután az alperes jogellenesen építkezett, amikor a felperes udvarára néző WC ablakot létesített, ezért köteles a felperes ingatlanában jelentkező értékcsökkenést megfizetni.

A Legfelsőbb Bíróság az értékvesztés megítélése miatt emelt törvényességi óvás folytán foglalkozott az ügyel. Ennek kapcsán fejtette ki, hogy nincs ügydöntő jelentősége annak, hogy az alperes szabályszerű építési engedély alapján építkezett-e, továbbá annak sem, hogy az építkezés során megsértette-e vagy sem az Országos Építésügyi Szabályzat előírásait.

„Az építési engedély kiadása az illetékes építésügyi hatóság hatáskörébe tartozik, az engedély kiadás iránti kérelem benyújtása államigazgatási jogviszonyt hoz létre a kérelmező és az államigazgatási szerv között, és a hozott döntés ezt a jogviszonyt rendezi”.

Az Országos Építésügyi Szabályzat jellegénél fogva ugyancsak az államigazgatási jogviszonyokat szabályozza, közelebből azt, hogy az építeni szándékozónak milyen feltételek fennállása esetén van jogszerű igénye az építési engedély kiadására, illetőleg milyen feltételek és körülmények fennállása esetén kell az ilyen kérelmet elutasítani.

Az építési engedély kiadása nem hoz létre polgári jogviszonyt az engedély birtokosa és az építkezés során érintett külső személyek között.

Az építkezési engedélyezési eljárásról szóló 10/1969. (VI.8.) ÉVM. sz. rendelet 16. §-ának (2) bekezdése kifejezetten is kimondja, hogy az építési engedély az építési munkával kapcsolatos polgári jogi igényt nem dönti el.

Az állampolgárok, valamint az állami, gazdasági és társadalmi szervezetek vagyoni és egyes személyi jogviszonyait a Ptk. szabályozza (Ptk. 1. §. (1) bek.)

A Ptk. 7. §-a értelmében a törvényben biztosított jogok védelme az állam minden szervének kötelessége. Érvényesítésük, — ha jogszabály másképp nem rendelkezik — bírósági útra tartozik.

Ha a szabályszerű építési engedély birtokosa az építkezés során harmadik személynek kárt okoz, akkor az építkező és a harmadik személy között polgári jogi viszony keletkezik, amelyre a szerződésen kívüli károkozás szabályait kell alkalmazni.

A Ptk. 339 §-ának (1) bekezdése szerint, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.

A törvény miniszteri indokolása szerint minden károkozás jogellenes, amely másnak a jogvédelme érdekében sérti, kivéve, ha jogszabály másképpen rendelkezik.

Az adott esetben, az építési engedély szabályszerűsége az építkezés jogszerűségének a bizonyítására alkalmas, de az ennek során okozott kár jogellenességét nem szünteti meg, mert az építési engedély nem menti fel az építkezőt a kívülállónak okozott kár megtérítése alól. Ehhez képest ügydöntő jelentősége annak van, hogy az alperes építkezés során okozott-e kárt a felperesnek?

A károkozás tényét az ingatlanforgalmi szakértő, valamint a másodfokú bíróság a helyszíni szemle során egyértelműen megállapította. Ez a ténymegállapítás életszerű, az iratok és a peradatok tartalmával összhangban van. Kétségtelen ugyanis, hogy a felperes kis területű udvarának és kertjének használhatósága, a kerthasználattal együttjáró nyugalom és zavartalanság sérelmet szenved az által, hogy az alperes ablakokat nyitott a felperes telke felé, s ezek között még WC ablakot is, amelynek használata nyilvánvalóan zavarja a szomszédot. . . a 18 000,- Ft-ban megállapított értékcsökkenés semmi esetre sem túlzott, mert az értékcsökkenést nemcsak a kisméretű telekre, hanem az azon épült nagymértékű — 600 000,- Ft-ot meghaladó — építményre is vonatkoztatni kell”.

Hasonló módon fejtette ki ezt az elvet a Legfelsőbb Bíróság a P. törv. V.20.656/1974. sz. és a P. törv. I. 21.067/1974. sz. határozatban is.

Az első esetben az alperesek építési engedély alapján lakóházakat építettek, és ennek során a mélyfektetésű építési területet — az építési engedély előírásainak megfelelően — feltöltötték. Ennek következtében a felperesek ingatlanának egy részét, amelyen számócaültetvény, szőlő és gyümölcsfák voltak, 1970. tavaszán a víz két alkalommal is elöntötte, így a számócaültetvény, valamint a gyümölcsfák egy része elpusztult. E miatt kérték a felperesek az alpereseket kártérítés fizetésére kötelezni.

A második esetben a peres felek egymás szomszédságában hétvégi házat építettek, és az építkezésnél mind a felperes, mind pedig az alperes eltért az építési hatóság által kiadott építési engedélytől. A felperes az utca beépítési vonalától számított 5 méteres távolság helyett 4 méterre építette a ház homlokzatát, az alperes pedig ettől az utcasíktól számított 183 cm-rel építette előbbre a 440 cm párkánymagasságú bujtatottan kétszintes hétvégi nyaralóját. Ezzel leányékolta a felperes épületét, és megszüntette az erdőre nyíló kilátást is. A felperes az árnyékolásból eredő értékcsökkenésben jelentkező kárának megtérítését követelte az alperestől.

Az e perben felmerült hatásköri vitával kapcsolatban kifejtett álláspont szerint az építési engedély iránti kérelem elbírálása, a városrendezési tervek megállapítása és jóváhagyása közhatalom gyakorlása során kifejtett szervező, intézkedő tevékenység, és ettől elválik az a polgári jogviszony, amely az OÉSZ előírásainak megszegésével történt építkezéssel másnak okozott kár esetén az építtető és a károsult között keletkezett, és amelyre a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabályait kell alkalmazni.

Környezetvédelmi jelentősége van annak is, hogy ilyen károk esetére a bíróság a saját hatáskörét állapította meg.

A birtokháborítási pereknek a felperese az lehet, akinek a jog által végzett érdekét a kifogásolt magatartás sérti. Hasonlóképpen kártérítést is az követelhet, aki valakinek a cselekvése, vagy mulasztása folytán kárt szenvedett. Azokkal a véleményekkel szemben, amelyek szerint a környezetvédelmi igények esetében populáris akció intézményesítése lenne szükséges, szemben állnak a hatályos eljárási jog tételes szabályai, amelyek meglehetősen szűk körre korlátozzák ezen igények bírói úton történő érvényesítésének a lehetőségét. Ettől eltérő szabályozás átfogóan új szemlélet kialakítása és az egész jogrendszerre egységesen kiható érvényre juttatása mellett lenne lehetséges.

Míg felperes csak az lehet, akinek érdeksérelme vagy kára keletkezett, az alperesi oldal már tágabb lehetőséget nyújt, mert *ha többen közösen okoznak kárt, a károsulttal szemben a felelősségük egyetemleges.*

Ennek megfelelő álláspontot foglalt el a Legfelsőbb Bíróság a PF. II. 21.334/1961. számú (PJD.I.111.) határozatban is. A perbeli károkozás akként történt, hogy 1960. június 4-én 9 óra tájban a R-patak vize az alperes kezelésében lévő zsilipnél az ott uszadékból keletkezett torlasz miatt kifolyt a medréből, és elárasztotta a felperes vetésterületét. A felperes az elárasztott vetésterületen termelt salátát nem tudta értékesíteni, mert az használhatatlanná vált. Az elsőfokú bíróság marasztalt.

Az alperesi fellebbezést a Legfelsőbb Bíróság nem találta alaposnak, és az alábbiak szerint fejtette ki álláspontját.

„A peradatok szerint a R-patak vize csak az alperes által létesített zsilipnél lépett ki a medréből. Ebből következik, hogy ha ott nincs zsilip, a víz sem folyt volna ki a patak mentén felvő területre.

Az alperesnek a vízjogi engedély alapján joga volt zsilipet létesíteni és azt üzemeltetni. Mindezt azonban úgy tehetné, hogy azzal másnak kárt ne okozzon. Erre figyelmeztette egyébként az alperest a vízügyi hatóság is, amikor az engedély az alperes kötelességévé tette a zsilip kereteit képező „U” vasakhoz esetleg hozzáakadt uszadékok (szalma, nád, stb.) és jég azonnali eltávolítását, továbbá a zsilip tábláinak helytelen kezeléséből, vagy a duzzasztónál esetleg fellépő dugulás miatt keletkező károkért való anyagi felelősség vállalását.

A patak vize tehát az alperes mulasztása következtében lépett ki a medréből, mert az alperes nem gondoskodott arról, hogy a zsilip a perbelihez hasonló rendkívüli körülmények között ne akadályozza a víz és a rajta úszó ágak és más uszadék szabad lefolyását.

Az alperesnek nemcsak, hogy nem sikerült a felelősség alóli kimentést bizonyítani, hanem bebizonyosodott, hogy a felperesnek jogellenesen okozott kárt az ő felróható magatartása idézte elő.

Az elsőfokú bíróság érdemben helyesen döntött, amikor a Ptk. 339. §. (1) bekezdésében foglalt rendelkezés alapján az alperes kártérítési felelősségét megállapította.

E felelősségnek a felperessel szembeni kizárására vagy csökkentésére nem alkalmas a fellebbezésben felhozott az a körülmény, hogy a mások által jogosulatlanul épített vízkiemelő létesítmények is hozzájárultak a kár keletkezéséhez, s így az alperesen kívül esetleg ezek üzemeltetői is felelősséggel tartoznak a kárért.

A Ptk. 344. §. (1) bekezdése értelmében ugyanis, ha többen közösen okoznak kárt, felelősségük a károsulttal szemben egyetemleges.

Az alperes egyetemleges kötelezettségénél fogva a Ptk. 337. §. (1) bekezdése szerint pedig az egész szolgáltatással tartozik.

Ez az elv érvényesült abban az esetben is, amikor az alperes a 40 kat. hold gyümölcsösében Wofatox, Ekatox, stb. Paration típusú méregtartalmú növényvédő szerekkel permetezést végzett. Ebben az időszakban a gyümölcsfák már elvirágoztak a gyümölcs aljnövényzetében lévő repce azonban teljes virágzásban volt. A permetezést megelőzően az alperes 30 kat. holdon beszántotta az aljnövényzetet, és a permetezéskor már csak 10 kat. holdon volt virágzó repce.

A felperesek méhészek voltak. Méheik röpkörzetébe beleesett a 10 kat. hold repce aljnövényzetű gyümölcsös.

Az alperes május 18-án kelt levelében értesítette a járási tanács vb-t és a községi tanács vb-t, hogy „bekerített gyümölcsösében a folyó évben” „a fenti felsorolt szerekkel permetezni fog, s minthogy” „ezek mérgező anyagok”, kérte az értesítés közhírré tételét. A községi tanács az alperes értesítését május 19-én vette át, és május 21-én az értesítés tartalmát a község több pontján dobszó útján kihirdette.

A felperesek észlelték, hogy május 21-én, majd ezt követően május 24-ig bezárólag méheikben nagyarányú elhullás van. Május 26-án jegyzőkönyvet vettek fel az elhullás tényéről, majd méhhullákat küldtek be az Országos Állategészségügyi Intézethez. Az ítélet azt a vizsgálati megállapítást közölte, hogy a méhek elhullását a gyümölcsfákról az aljnövényzetre hullott Wofatox méreganyag okozta.

A felperesek a méhek elpusztulása miatt kártérítési követeléssel léptek fel az alperessel szemben.

Az elsőfokú bíróság a szakértői vélemény alapján megállapította, hogy a felpereseket különböző összegű kár érte. A Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése alapján az alperes kártérítési felelősségét megállapította, mert átiratának szövege pongyola volt, s ebből a községi tanács nem tudta megállapítani, hogy a permetezés mikor történik. A járásbíróság megállapítása szerint a felperesek nem tettek eleget kárenyhítési kötelezettségüknek, (Ptk. 340. §) mert nem érdeklődtek a községi tanácsnál a permetezés idejéről és a veszély nagyságáról. Ezekre a körülményekre tekintettel a járásbíróság a kárt a felek között fele-fele arányban megosztotta.

A megyei bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét részben megváltoztatta, és annak megállapítása mellett, hogy a keletkezett kár 50%-áért a községi tanács, 10%-áért pedig a felperesek felelősek, az alperest csupán az elsőfokú bíróság által megállapított és általa is elfogadott kárösszeg 40%-ának megfizetésére kötelezte. Az ítélet indoklása szerint a községi tanácsot mulasztás terheli azért, mert az alperestől az értesítés hiányos szövegének ismeretében a permetezés kezdő időpontjának pontos megjelölését nem követelte meg, továbbá mert az alperesi bejelentés szövegétől eltért, és az alkalmazásra kerülő növényvédőszerket nem sorolta fel, és végül, mert a felpereseket védekezésre személy szerint nem hívták fel. A másodfokú bíróság a felperesek mulasztását is a járásbírósággal egyezően minősítette, ennek súlyát azonban lényegesen enyhébben értékelte, és ennek megfelelően közrehatásukat a kár 10%-a erejéig állapította meg.

Ezek ellen az ítéletek ellen a Legfelsőbb Bíróság Elnöke törvényességi óvást emelt és ennek alapján fejtette ki a Legfelsőbb Bíróság a P.törv.III/B. 20.408/1965. számú (PJD III.133.) határozatban az alábbiakat.

„Mindkét fokú bíróság tévesen helyezkedett arra az álláspontra, hogy a felek közötti jogvitát a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezés alkalmazása szerint kell eldönteni. A tényállás szerint az alperes növényi kártevők permetezésére méhekre pusztító hatású vegyszert (mérget) alkalmazott. A méregnek ilyen módon történő felhasználása fokozott veszéllyel járó tevékenység, ezért az alperes kártérítési felelősségének jogalapját a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdésében foglalt szabály szerint kell elbírálni.

Az alperes a teljes kártérítési felelősség alól a Ptk. 345. §-ának (2) bekezdés értelmében csak akkor mentesülhetne, ha bizonyította volna, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. Az alperes viszont ilyen, a felelősség alól mentesítő körülmény fennállását nem igazolta.

A Ptk. 345. §-ának (3) bekezdése értelmében az alperes nem köteles megtéríteni a kárnak azt a részét, amely a károsultak felróható magatartásából származott. A Megyei Bíróság a felperesek közrehatásának mértékét a kár 10%-ában állapította meg. Az ítélet e megállapítását a törvényességi óvás nem érintette.

A Ptk. 344. §-ának (1) bekezdése értelmében *ha többen közösen okoznak kárt, felelőségük a károsulttal szemben egyetemleges, egymással szemben pedig magatartásuk felróhatósága arányban oszlik meg.* Ez a konkrét esetben azt jelenti, hogy kárért a községi tanács is felelős lenne, a felperesek kárjuk megtérítését választásuk szerint mindkettőjüktől, vagy bármelyiktől követelhetnék, vagyis az alperesek felelősége teljes egészében fennáll, mert felelőségük egyetemleges.

Közös károkozás esetén tehát az egyetemleges felelőség következtében az egyik károkozóval szemben érvényesített követelést a bíróság a többi károkozótól függetlenül is elbírálhatja, de ebben az esetben nem bocsátkozhat a bíróság annak vizsgálatába, hogy a másik, vagy a többi károkozót terheli-e kártérítési felelősség. Minthogy a jelen perben a felperesek a községi tanácsot félként perbe nem vonták, az a perben félként nem szerepelt, vele szemben a bíróság megállapításokat nem is tehetett. Következésképpen eljárásjogi szabályt sértenek a másodfokú bíróságnak a községi tanács felelőségével kap-

csolatban tett tény-megállapításai. Ezen túlmenően sértik a Ptk. 344. §-ának (3) bekezdésében foglaltakat is, mert az egyetemleges felelősség mellőzésének feltételei sem állottak fenn,,.

Ezekkel a döntésekkel ellentétesnek tűnik azonban a Legfelsőbb Bíróságnak a Gf.III.30.030/1976. számú ítéletben elfoglalt álláspontja.

E per felperese szarvasmarha tenyésztésével és hizlalásával foglalkozott. A perbeli időszakban a tenyésztésre beállított tenyészállományát a patak vizével öntözött legelőre hajtotta, és etetésre az innen származó szénát használta. 1966-ban részleges TBC-s mentesítést végzett az állományban. Ettől kezdve egészen 1972-ig évente csupán egy-két megbetegedés ún. visszareagálás fordult elő. 1973-ban azonban 66, 1974-ben 15, 1975 februárjában pedig további 31 tenyészállat betegedett meg. A hízó-állatoknál ezidő alatt egyetlen megbetegedés sem fordult elő. Felperes megbízta a Mosonmagyaróvári Agrártudományi Egyetemet annak kiderítésére, hogy mi az oka az állatok szinte robbanásszerű visszareagálásának. Az egyetem vizsgálata kiterjedt a háztáji gazdaságok tehén-állományára is, amelyekben a szóban lévő időben ugyancsak jelentős számban fordultak elő megbetegedések. Tekintve, hogy mind a felperes, mind pedig a háztáji gazdaságok állománya a patak árterületén legelt, vizsgálták, hogy a fertőzés a patak vizéből származik-e? A szakvélemény szerint a vizsgálat során derült ki, hogy az alperes telepén történik a TBC-s állatok vágása is. A Vízügyi Igazgatóság több határozatában kötelezte az alperest a szennyvízelvezetés megfelelő műszaki megoldására, erre azonban egyfelől a vágóhíd távlati tervei, másfelől a jelentős beruházási költségek miatt nem került sor, így a vágóhíd szennyvize minden tisztítás, vagy kezelés nélkül ömlött a patak vizébe. Ezért a Vízügyi Igazgatóság az alperest 1971-ben, 1972-ben és 1973-ban mintegy 2,5 millió bírság megfizetésére kötelezte, egyben felhívta, hogy 1976. július 31-ig építse meg a szennyvíztisztító berendezését. Abból a körülményből, hogy a levegővel nem érintkező és onnan származó szénával nem etetett hízóállományban nem fordult elő visszareagálás, a szakértők azt a következtetést vonták le, hogy a felperesi, valamint a háztáji tenyészállomány nagyszámú megbetegedését az okozta, hogy a pataknak a legelő öntözéséhez használt vize TBC-vel fertőzött volt.

Felperes a szakvélemény adatainak ismeretében keresetet terjesztett elő, és abban az alperest kártérítés címén 9 740 078,- Ft és kamat megfizetésére kérte kötelezni. Szerinte az alperes az általa okozott kárért a Ptk. 339. §-a és 345 §-a alapján köteles helyállni.

Alperes a kereset jogalapját az összecszerúségét egyaránt vitatta. Arra hivatkozott, hogy a kereset alapjául szolgáló szakvélemény feltételezésen alapszik, így nem alkalmas károsító magatartásának a bizonyítására.

A perben – amelyben a Legfőbb Ügyészség fellépett, és az Állatforgalmi és Húsiipari Tröszt is beavatkozott – az elsőfokú bíróság több szakértőt hallgatott meg. Az egyik szakértő úgy nyilatkozott, hogy a maga részéről a szakvélemény elkészítésekor fertőzőtési vizsgálatokat nem végzett, a szakvéleményt a korábbi vizsgálati eredményekre alapította. Vizsgálata arra sem terjedt ki, hogy a fertőzés származhat-e máshonnan is mint az alperesi vágóhídról. Egy másik szakértő előadta, hogy a szakvéleményt kizárásos alapon készítették el. Ennél figyelembe vették a patak 1972. évi áradását, amely növelte a legelő fertőzésének veszélyét. Szerinte az öntözővíz fertőzését legnagyobb valószínűséggel az alperes jogellenes magatartása idézte elő. A járási főállatorvos tanúvallomása szerint a felperesnél 1966-ban szelektív módon történt a mentesítés, vagyis az nem terjedt ki az egész

állományra. A hatóság által a patak különböző szakaszain vett vízminták a fertőzés szempontjából negatív eredményt mutattak. A felperes által bakteriológiai vizsgálatra beküldött négy víz- négy takarmány, és az egy talajminta közül az Országos Állategészségügyi Intézet igazolása szerint csupán egy vízminta bizonyult pozitívnak. Becsátolta az Országos Állategészségügyi Intézet igazolását, amely szerint a felperes által 1975. január 10-én beküldött 30 szarvasmarha nyirokcsomóinak mycobaktériumok felderítésére irányuló bakteriológiai vizsgálata ugyancsak negatív eredményre vezetett. Alperes szennyvizének elvezetésénél valóban nem alkalmazott szűrőberendezést, ennek következtében időszakonként jelentős mennyiségű vágóhídi hulladék került a patak vizébe. Utalt ezzel kapcsolatban az alperes igazgatójához 1972. május 8-án küldött felhívására a járási főállatorvos szerint, minthogy az alperes TBC-val fertőzött állatok vágásával is foglalkozott, és szűrőberendezéssel nem rendelkezett, „a patak fertőzöttsége innen eredhet”. Nem zárható ki azonban, hogy máshonnan eredő fertőzés, szennyeződés is kerülhetett az öntözővízbe. A patakba ugyanis különféle szennyvizek ömlenek (katonai táborból, tejipari vállalattól). Végül közölte, hogy tudomása szerint a felperesnél az állatokat baromfitrágyával etették. A megyei főállatorvos tanúvallomásaiban elmondta, hogy felperesnél előforduló visszafer-tőzés okainak megállapítására irányuló vizsgálatok nem vezettek egyértelműen eredményre. A megye területén több gazdaságban is előfordult visszareagálás, a fertőzés okát azonban ezekben sem sikerült felderíteni. Egy másik Tsz egyik üzemegységében, amely ugyancsak e patak mellett fekszik az állatoknak kútvízzel történő itatása után a visszafer-tőzés megszűnt. A perbeli tömeges fertőzés fertőzött egyedektől is származhat. Az sem zárható ki, hogy a felperes által 1969-ben vásárolt borjaknak, — amelyek a per tárgyát képező tömeges fertőzés idejére váltak szaporításra alkalmassá, ekkor jelentkezett a fer-tőzöttsége. Egyébként a Tsz állatorvosa úgy nyilatkozott, hogy a felperesi állomány teljes cseréjét csak 1975. szeptemberében végezték el a felperes állományában, korábban csupán a fertőzött állatok kiemelésével történt a mentesítés. Véleménye szerint a barom-fieredetű fertőzésnek alig áll fenn a valószínűsége, mivel csak a 7 hetesnél fiatalabb álla-tok trágyáját használták etetésre, és a hizlalásra tartott csirkék között fertőzés nem for-dult elő. A baromfitrágyának takarmány céljára való felhasználását különben még 1972-ben megszüntették. Az nem vitatható, hogy a baromfi TBC- a szarvasmarhát megfer-tőzheti, az ilyen módon fertőzött állatok azonban egymást nem fertőzik. A felperesi állományban nyílt TBC nem fordult elő, már pedig az egyes egyedek fertőzése csak ilyen esetben okozhatott volna robbanásszerű megbetegedést. Előadta továbbá, hogy a vízbe juttatott baktérium élettartama bejutás körülményeitől függ. Abban az esetben ugyanis, ha a baktérium húspan, vagy más állati maradványban helyezkedik el, a fertőzés veszélye hosszabb ideig fennmarad, és ha a mycobaktérium marianum a szarvasmarhába jut, a tuberkulin reakciót pozitívvá tudja tenni.

Az elsőfokú bíróság a fenti adatok alapulvételével a felperes keresetét elutasította. Indokolásában utalt a szakvélemény, valamint a fentiekben részletesen ismertetett tanú-vallomások mellett a megyei Víz- és Csatornamű Vállalat 1975. november 5-én kelt leve-lére, amely szerint a városi szennyvíztisztító telep 1972. augusztus óta üzemel. Ennek beállítása előtt a megyei kórház, a tejüzem, valamint az állatkórház szennyvize is a patak-ba ömlött. A Patyolat Vállalat szennyvize pedig továbbra is közvetlenül a patakba folyt. A bíróság megítélése szerint a per anyaga az alperes kártérítési felelősségének a megállapítására nem nyújt alapot. Az alperesi üzem szennyezése és a felperesnél előforduló tö-meges fertőzés, illetve az abból származó kár között ugyanis az okozati összefüggés nem állapítható meg, mert nem bizonyított az, hogy a fertőzés csak az alperestől származ-

hatott. Minthogy az alperes kárért való felelőssége nem volt megállapítható, a bíróság a kereset összezszerűségének kérdésével nem foglalkozott.

Az ítélet ellen a felperes fellebbezést terjesztett elő. A bizonyítás eszközeivel kapcsolatban utalt arra, hogy az állatok 1973-ban, 1974-ben és 1975 februárjában betegedtek meg, a betegség okáról pedig csak később 1975 áprilisában szerzett tudomást. A felajánlott bizonyítékok értékelésénél tehát nem róható a terhére az, hogy az állatok megbetegedése idején nem fogatosította mindazokat a méréseket és vizsgálatokat, amelyek a jelen jogvita elbírálásánál döntőek lehetnének. Álláspontja szerint az alperes környezet-szennyezésének az elsőfokú bíróság által is megállapított és rögzített ténye folytán az okozati összefüggés megállapításánál alkalmazandó jogi védelemnek inkább a károsultat kellene védelmeznie, mint a környezetét súlyosan szennyező alperest. Sérelmezte, hogy az elsőfokú bíróság az okozati összefüggés körében nem vette figyelembe a kellően bizonyított tényeket, ezzel szemben tényként fogadta el az alperes javára a semmivel sem bizonyított feltételezéseket. Szerinte az okozati összefüggést kellően bizonyítja,

- az alperes 1971. óta nem létesített szennyvíztisztító berendezést,
- az alperes továbbra is foglalkozik TBC-s marhák vágásával, jól lehet a KÖJÁL ezt 1972-ben megtiltotta,
- az 1972 évi árvénél a vágóhídról származó fertőzött állati belsőségek is kerültek a patakba, onnan pedig a legelőre,
- a legelők közvetlen közelében van az a terület, ahol az alperes szennyvize a patakba ömlik,
- kizárólag a továbbtenyésztésre tartott, a patak partján legelő állatoknál fordult elő megbetegedés, a hízásra beállított és istállóban tartott szarvasmarhák-nál azonban nem,
- az Országos Állategészségügyi Intézet a vágóhíd szennyvizének a patakba jutása közelében vett mintában TBC baktériumot mutatott ki,
- a járási főállatorvos 1972. május 8- napján kelt levelében felhívta alperest a környezetszennyezés megszüntetésére,
- a Mosonmagyaróvári Agrártudományi Egyetem a szakvéleményében tudományos következtetéssel ugyan, de megállapította az alperes károsító magatartását.

Ezzel szemben a Járási és Városi Népi Ellenőrzési Bizottság 1972-től 1975-ig terjedő időre vonatkozó vizsgálati megállapítása más környezetszennyező részéről a biológiai fertőzést kizárja, mint ahogy kizártnak tekinthető a közelebről meg sem jelölt katonai tábor, a tejipari vállalat, a megyei kórház és az állatkórház károsító közrehatása is. Arra az esetre, ha a fellebbezési bíróság a kár és az alperes jogellenes károsító magatartása között az okozati összefüggés megállapítására az eddigi bizonyítékokat nem tartaná elégségesnek, további szakintézetek kirendelését kérte az okozati összefüggés bizonyítására.

A Legfelsőbb Bíróság a fellebbezést nem találta alaposnak. Álláspontja szerint az elsőfokú bíróság a per anyagán alapuló tényállás megfelelő értékelésével, a jogszabályok helyes alkalmazásával utasította el a felperes keresetét.

„A kereset sikeres érvényesítéséhez a felperest terhelte volna annak bizonyítása, hogy kára kizárólag az alperes károsító magatartásával áll okozati összefüggésben”.

Kétségtelen – ezt az elsőfokú bíróság is megállapította, – hogy az alperes szennyvize az S. patakba ömlött, továbbá, hogy a TBC-s állatoknak a vágóhídon történt vágása

folytán baktérium juthatott az S. vizébe. Ennek ellenére nem állapítható meg egyértelműen az okozati összefüggés az alperes vízszennyezése és a felperes állatánál bekövetkezett megbetegedések között. A felperes részéről felkért és a perben később az elsőfokú bíróság által is kirendelt szakértők nyilatkozata, a járási és megyei állatorvosok tanúvallomása, a népi ellenőrzési bizottság vizsgálata, a KÖJÁL megállapítása arra utal, hogy az alperes magatartása mellett nem lehet kizártnak tekinteni más olyan károsító tényezőket sem, amelyek az öntözővíz fertőzését, illetve az állatok megbetegedését előidézhették. Az pedig, hogy a fertőzés nagy valószínűséggel az alperestől eredhetett, önmagában nem nyújt kellő alapot kártérítési felelősségének a megállapításához, mert ahhoz arra lenne szükség, hogy az állatok máshonnan eredő fertőzésének lehetőségét teljes bizonyossággal ki lehessen zárni.

Az a körülmény pedig, hogy a felperes nem tehet arról, miszerint a károsodás idején az alperes kizárólagos felelősségének a megállapítására alkalmas bizonyítékok beszerzéséről nem tudott gondoskodni, nem változtat a bizonyítási terhen, és nem adhat alapot esetlegességeknek tényként való elfogadásához”.

A bizonyítás a környezeti eredetű károk esetében közismerten nehéz. Ezt a bírói gyakorlat már a környezetvédelmi törvény hatálybalépése előtt is érezte, és erre vezethetők vissza a tárgyi felelősség körét tágító döntések.

Jó példa erre a győri megyei bíróság PF.20.209/1962. sz. (PJD.I.134.) ítélete, amelynek tényállása szerint az állami gazdaság a felperes napraforgó vezetése mellett L- alakban fekvő kukoricatábláján Dikonirt vegyszerrel gyomirtást végeztetett az alperessel, a vele kötött szerződés alapján az állami gazdaság jelölte meg a helyszínen a gyomirtandó területet, gondoskodott a jelzést végző emberek kiállításáról, a vegyszeres permetezést azonban az alperes alkalmazásában álló pilóták két repülőgépről végezték. A gyomirtás közben a felperes napraforgóvezetése is szórást kapott, amelynek következtében mintegy 34 holdon a vetés elpusztult, mintegy 2 holdon pedig részleges kárt szenvedett.

„A megyei bíróság a járásbíróságnak az alperes kártérítési felelősségét megállapító jogi állásfoglalását elfogadta, de nem az általa felhívott Ptk. 348. §-ának (1) bekezdése, hanem a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdése alapján. A vegyszeres gyomirtás ugyanis – amint azt az ítélet tartalmazza – fokozott veszéllyel járó tevékenység, és miután azt az állami gazdasággal kötött szerződés alapján az alperes végezte, a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának – a felperessel szemben – az alperest kell tekinteni.

A jelen esetben a fokozott veszély a vegyszeres gyomirtásnak nem a repülőgéppel történő alkalmazásában, hanem az egyes növényfajtákra, így a napraforgóra pusztítóhatású vegyszernek – a Dikonirtnak – a használatában jelentkezik. A repülőgép, illetve annak a használata önmagában véve is fokozott veszéllyel járó tevékenység ugyan, az alperes felelősségét azonban ezúttal nem a repülés, hanem a gyomirtó vegyszer permetezése alapítja meg, mert ezt a fokozott veszéllyel járó tevékenységet is az alperes végezte, és a felperes kárának bekövetkeztével nem a repülés, hanem a gyomirtó vegyszer permetezése áll okozati összefüggésben.

Miután pedig az elfogadott tényállás szerint a repülőgépről való vegyszeres gyomirtás elvállalásával az alperes ugyan nemcsak a repülőgépeket és az azokat vezető pilótákat szolgáltatta a vegyszeres gyomirtást végeztető és annak munkáját irányító állami gazdaság részére, hanem magának a vegszernek a repülés közben való permetezését is a repülőgépet vezető pilóta végezte, és mert az alperes a Ptk. 345. §-ának (2) bekezdése értelmében nem bizonyította, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik, a károsult felperes felelősségét magatartása, mint a Ptk. 345. §-ának (3) bekezdésében meghatározott kárfelelősségét ugyancsak kizáró ok fennforgása viszont szóba sem jöhet: kétségtelen, hogy a felperes káráért a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdése értelmében az alperes felelős.

A vegyszeres permetezésért fennálló felelősség egyébként állandóan visszatérő téma volt a bíróságok gyakorlatában.

Egyik járásbíróságunk az alperest kártérítésre kötelezte. Megállapítása szerint az alperes fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytatott, amikor a vöröshere tábláját méreggel porozta, és azt úgy hajtotta végre, hogy a Melipax nevű porozószer közé Wofatox nevű paration tartalmú, a méhekre különösen veszélyes mérget tartalmazó port kevert. A porzást végző gépkezelő a tábla két szélén úgy helyezte el a növényvédőszer tartalmazó dobozokat, hogy a gépbe az egyik fordulónál Wofatox, a másiknál pedig Melipax porozószer került, tehát a kétféle poranyagot nem keverte össze. Így történt, hogy az egyes fordulónál a táblára tiszta Wofatox porozószer került, amely a felperesek méheinek a pusztulását okozta.

A megyei bíróság a marasztalás összegét felemelte, de arra az álláspontra helyezkedett, hogy az alperes kártérítési felelőssége az adott esetben a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezés alapján áll fenn.

Ez utóbbi ítélet ellen beadott óvás a Legfelsőbb Bíróság a P. törv. III/B.20.243/1965. sz. (PJD.II.159) határozatban alaposnak találta, a következő indokolással.

„A megyei bíróság tévesen helyezkedett arra az álláspontra, hogy a felek között jogvita a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdésében foglalt rendelkezés alkalmazásával kellett eldönteni. A tényállás szerint az alperes a növényi kártevők elleni porozásra — legalább — is részben méhekre pusztító hatású vegyszert alkalmazott. A mérgek ilyen módon történő felhasználása fokozott veszéllyel járó tevékenység, ezért az alperes kártérítési felelősségének jogalapját a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdésében foglalt szabály szerint kell elbírálni. Helyes tehát az elsőfokú bíróságnak az alperes kártérítési felelősségének jogalapjára vonatkozó megállapítása. Minthogy az alperes a felelősség alól mentesítő körülmények fennállását nem igazolta, és a perben nem merült fel adat a felperesek közreható hibájára, az alperes a felpereseket ért teljes kárt köteles megtéríteni.”

A tárgyi felelősség szabályának alkalmazása azonban nem mentesíti a károsultat az okozati kapcsolat bizonyításának terhe alól, tehát azt változtatlanul neki kell bizonyítania, hogy az alperes magatartása és a bekövet-

kezett kár között okozati kapcsolat van. Ezt példázza az a korábban már ismertetett eset is, amikor a mezőgazdasági termelőszövetkezet az engedély nélkül üzembe helyezett termálkút vizét a Tisza-holtágába vezette, és mivel az fenolt is tartalmazott jelentős halpusztulás következett be. Az ügyben hozott másodfokú elutasító ítélet tér ki arra, hogy a halpusztulás oka egyértelműen nem állapítható meg, és a további bizonyítástól sem várható eredmény, mivel a halpusztulás észlelésekor a felperes a beteg, vagy elhullott állatokat az állategészségügyi intézettel nem vizsgáltatta meg.

Azokban az esetekben, amikor az okozati kapcsolat bizonyítva van, a felelősség megállapítása a vétkességi szabály alapján is lehetséges.

Példa erre az a per, amelynek tényállása szerint a II. r. alperes által üzemben tartott erőmű kéményein a meglévő szűrőberendezés ki nem elégítő működése folytán eltávozott füst, korom és pernye a felperes búza, kukorica és szőlőtermelésében okozott kárt. A károsító hatást a II. r. alperes maga sem tagadta csupán azt vitatta, hogy a termelés kiesésért felelősséggel tartozik. E fellebbezés kapcsán indokolta a Legfelsőbb Bíróság a Pf.IV.20.105/1964. sz. (PJD.II.139) határozatát a következőképpen.

„Nem tévedett az elsőfokú bíróság, amidőn a II. r. alperes polgári jogi felelősségét az adott esetben az Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése alapján megállapította. Az adott tényállás mellett vitathatatlan, hogy a II. r. alperes a felperes kárát jogellenesen okozta. Helytállóan utalt az elsőfokú bíróság a hivatkozott törvényhelyhez fűzött miniszteri indokolásnak arra a részére, amely szerint jogellenesnek kell tekinteni a kártérítési felelősség alkalmazása szempontjából minden olyan pozitív magatartást, amely károsodásra vezet, kivéve, ha a jogszabály a károkozó magatartás jogellenességét kizárja. Nem kétséges, hogy az erőmű fűtőberendezésének a kérdéses módon való, a felperesnél károsodást eredményező üzemeltetése ilyen pozitív magatartás, és nincs olyan jogszabály, amely a II. r. alperes e magatartásának a jogellenességét kizárná. . . az a körülmény pedig, hogy az OEH által kiutalt alacsony kalóriaértékű szénnel kénytelen a hatóság által előírt mennyiségű vilamosenergiát előállítani, a károsító magatartás jogellenességét nem zárja ki.

Nem alkalmas ez a körülmény annak megállapítására sem, hogy a II. r. alperes úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Az elvárhatóság körének a megvonásánál – az idézett törvényhely miniszteri indokolásából is kitűnően – nem azt kell figyelembe venni, hogy a károkozó egyéni képessége, tehetsége, adottsága folytán képes volt-e a jogsértés elhárítását, megelőzését, elkerülését eredményező magatartás kifejtésére, hanem, hogy az adott körülményeket alapul véve, objektíve elvárható volt-e az, hogy a kárt a károkozó elhárítsa. Nem azt kell tehát elsősorban vizsgálni, hogy a II. r. alperes a saját képességei folytán a kár elhárítására képes volt-e, hanem azt, hogy hasonló helyzetben, hasonló adottságok mellett. . . az állami vállalatok általában milyen magatartás kifejtésére, milyen eljárás tanúsítására kötelesek. E vonatkozásban az állami szervezetekkel szemben magasabb követelmények támasztása indokolt, figyelemmel a rendelkezésünkre álló lehetőségekre”.

Hasonló példa, amikor a mezőgazdasági termelőszövetkezetnek a vasútvonal mellett lévő árapatábláján a vasúti sínektől mintegy 60–62 méterre összerakott kereszték kigyulladtak egy személyvonat mozdonyából kipattant szikrától.

Az alperes nem tette vitássá, hogy az árapatáblán a mozdonyból kipattant szikrától tűz keletkezett. Védekezése szerint azonban a felperes ismételt, sorozatosan megszegte a tűzrendészeti szabályokat, ezzel kizárólagos okozójává vált az őt ért tűzkárnak.

A járásbíróság a kártérítési keresetnek helyt adott, a megyei bíróság azonban a keresetet elutasította. Az ítélet indokolása szerint a felperes elmulasztotta a jogszabály által előírt védőszántást, a kár tehát az ő felróható magatartásából származott. Ezért az alperes a kártérítési kötelezettsége alól a Ptk. 345. §-ának (2) bekezdése értelmében mentesül.

Az ítélet ellen emelt törvényességi óvás alapján hozott P.törv.IV.20.969/1964. számú (PJD. II.162) határozatban a Legfelsőbb Bíróság az alábbi álláspontra helyezkedett:

„A Ptk. 345. § (2) bekezdése szerint a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója az ebből eredő kárt akkor nem köteles megtéríteni, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.

A fokozott veszéllyel járó tevékenységből származott kárért való felelősség alól tehát ennek a tevékenységnek a folytatóját teljes mértékben csak akkor lehet mentesíteni, ha a kárt (1.) elháríthatatlan és (2.) a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül eső ok idézte elő.

A felperes kárát okozó tűz a vasúti mozdony kéményéből kipattant szikra következtében keletkezett. Az ilyen tűznél az előző bekezdésben megjelölt feltételek egyike sincs meg.

A gőzmozdonyok üzemének ugyanis velejárója a kéményből kipattanó szikra. A szikrának a mozdony kéményéből való kipattanása tehát semmiképpen sem esik a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül. Technikailag tökéletesebb szikrafogó alkalmazásával pedig ilyen természetű tűzkár elhárítható, illetőleg az üzem tűzveszélyessége jelentős mértékben csökkenthető.

Ezekhez képest az alperes teljes mentesítésére nincs kellő jogalap, ellenben kármegosztásra alap van.

Az 1/1962.(VII.5.) BM. sz. rendelet 124. §-ának (4) bekezdése ugyanis a védőszántás végzését minden megszorítás nélkül tette kötelezővé avégből, hogy a rendelet által elérni szándékolt cél – a tűzkár elkerülése – hatályosulhasson. A védőszántás végzése tehát aljnövényzet vetése esetén is kötelező. A felperes e kötelezettségének teljesítését elmulasztotta. Ezzel nyilván közreható a kár bekövetkezésében. A közrehatása azonos mértékűnek tekinthető az alperesével. Indokolt tehát a kárnak 50–50%-os megosztása”.

Vizsgáljuk meg azonban az utóbbi két tényállás alapján, hogy milyen eredménnyel járhatott volna a per abban az esetben, ha a bíróság nem a vétkeességi felelősség szabályát, hanem a tárgyi felelősség szabályát alkalmazta.

A Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése szerint a károkozó akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

A Ptk. 345. §-ának (1) bekezdése alapján akkor lehet mentesíteni, ha a károkozó bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. Az utóbbi még az elvárhatóságnál is szigorúbb követelmény, tehát az erőmű nem mentesülhetett volna.

A mozdonyszikra kapcsán a károsult bizonyítási kötelezettsége vetődött fel. A Ptk. 340. §-ának (1) bekezdése szerint nem kell megtéríteni a kárnak azt a részét, amely abból származott, hogy a károsult a kötelezettségének nem tett eleget.

A Ptk. 345 §-ának (2) bekezdése szerint annyiban nem kell a kárt megtéríteni, amennyiben az a károsult felróható magatartásából származott. Az, hogy a károsult a védőszántást nem végezte el, neki felróható is lett volna, így a tárgyi felelősség megléte a kármegosztást a károsultra kedvezőben, az üzem veszélyességének figyelembevételével befolyásolhatta volna.

Konkrét példa erre az az eset, amikor a felperesek korábbi kisajátított ingatlanuk helyett csereingatlant kaptak, és annak egy részén 1970-ben kertészetet létesítettek, amelyben virágot palántáztak és zöldségféléseket termeltek. Keresetükben évenként 23 749,- Ft kártérítés megfizetésére kérték az alperes cementgyárat kötelezni, arra hivatkozva, hogy a cementgyár légszennyezése következtében a kertészeti felszerelésükben és termelvényeikben ilyen összegű károk keletkeztek.

Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította. Azt állapította meg, hogy az alperes magatartása nem volt jogellenes, a gyárat rendeltetésszerűen üzemeltette, jogszerű tevékenységet folytatott. Érvelt azzal is, hogy a felperesek annak tudatában létesítették üvegházi kertészetüket, hogy annak közeli szomszédságában van az alperes gyára, amelynek üzemeltetésével a nagyfokú porlerakódás együtt jár.

A másodfokú bíróság hatályon kívül helyezte az elsőfokú ítéletet. Rámutatott arra, hogy az alperes kártérítő felelősségének elbírálásánál a Ptk. 345. §-ában foglalt rendelkezéseket kell alkalmazni.

Az elsőfokú bíróság ezután az alperest 1970-től 1974-ig terjedő időre összesen 48 062,- Ft kártérítés megfizetésére kötelezte. Az alperes felelősségét a Ptk. 345. §-ában foglaltak alapján állapította meg. A károsodás mértékére szakértők véleményét szerte be.

Ezt az ítéletet az alperes megfellebbezte, a jogalap tekintetében azonban azt a másodfokú bíróság helybenhagyta.

A Legfelsőbb Bíróság törvényességi óvás kapcsán foglalkozott az ügyvel és a P. törv. V.20.190/1975. számú (PJD.VI.224). határozatában az alábbiakra mutatott rá.

„A Ptk. 345. §-ának (3) bekezdésében írt rendelkezések értelmében a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozati összefüggésbe hozható kárt nem kel megteríteni. Annnyiban, amennyiben az a károsult felróható magatartásából származott.

A peradatok szerint a felperesek 1970-ben alakították ki belterjes kertészetüket, 10 évvel azután, hogy a perbeli telek tulajdonjogát megszerezték. Pontos adatok nem állnak rendelkezésre, de feltehető, hogy az alperesi cementgyár működésével együttjáró páratartalom korábban is fennállott. Ennek vizsgálata azért nem mellőzhető, mert ha a felperesek úgy alakították ki kertészetüket, hogy az egyéb módon történő célszerű hasznosítással szemben visszatérő jelleggel számolniuk kellett annak kisebb-nagyobb mérvű károsodásával, ez az ő terükre is róható, és kármegosztás alapja lehet.

Vizsgálni kell tehát, hogy a perbeli ingatlan adottságait tekintve a felperesek kellő körültekintéssel és gondossággal választották-e meg az ingatlanuk hasznosítási módját. Ha ugyanis a károsító tényezők ismeretében célszerűtlen és gazdaságosság szempontjából is kifogásolható művelési módot választottak, az ezzel kapcsolatos anyagi hátrányt nekik is viselniük kell.

Ez a döntés egyébként jó a jogfejlődés és azon belül egyes részletkérdések alakulásának a bemutatására is. Az eddigiekben ugyanis csaknem kivétel nélkül azt szemléltették az ismertetett döntések, hogy a bírói gyakorlat felismervé a károsultakat fokozottan fenyegető veszélyt, hogyan igyekezett a felelősség körét tágítani.

Ezt mutatja az a döntés is, amely abban az ügyben született, amelyben bizonyítást nyert, hogy az alperes üzemének működése kapcsán napi 42 tonna por jut a levegőbe, ami a felperes mezőgazdasági ingatlanán természetett növényeken ülepedett le, és azok fejlődését – 1 millió forintot meghaladó kárt okozva – hátrányosan befolyásolta. Ennek kapcsán mondta ki a Legfelsőbb Bíróság, hogy *ha az üzemnek légszennyezésében jelentkező károsító tevékenysége állandó s olyan mérvű és jellegű, hogy a károsult azzal szemben eredményesen nem képes védekezni, vagy a védekezés rendkívüli nehézségekbe ütközik, a tevékenység veszélyes jellegét meg kell állapítani, és a károkozót az ebből eredő kár megtérítésére vétkességre tekintet nélkül kötelezni kell. (Pf.I.20.241(1970.) PJD. III. 217.)*

Ennek az állásfoglalásnak előzménye volt, hogy a perben első fokon eljáró bíróság tényként állapította meg, hogy az alperes üzemének működése kapcsán keletkező por-mennyiség jelentős része a felperesek mezőgazdasági ingatlanain, közelebről az itt természetett növényeken ülepszik meg.

Ez a por a felperes által e területen természetett növények fejlődésére káros hatással van, mert a növények felületeit vastagon belepí, ennek következtében azok légzését és anyagcseréjét károsan befolyásolja. A különböző növényeken különböző méretű bema-ródásokat és szövetelhalásokat okoz. Azoknál a növényeknél, amelyeknek értékesítése a szedés után közvetlenül történik, a károsodás még azzal is emelkedik, hogy a növények termését le kell mosni, viszont a lemosott növények tartósságát a vízzel történt kezelés hátrányosan befolyásolja, mert ennek nyomán a romlás és rothadás lehetősége jelenté-keny mértékben fokozódik. A rét és legelő füveinél, valamint a különféle egyéb takar-

mánnövényeknél a károsító hatás akként is jelentkezik, hogy a porral szennyezett takarmány az állati szervezetben károsodást idézhet elő, az állatok fejlődését károsan befolyásolja.

Megállapította az elsőfokú bíróság azt is, hogy a por előnytelenül befolyásolja a mezőgazdasági ingatlanok talajösszetételét oly módon, hogy az alperesi porforráshoz közelebb eső földeken a talajbaktériumok száma lényegesen alacsonyabb, mint a távolabb eső helyeken. Károsodás következik be a halastavak halállományában is, mert a vízfelületre lerakódó por szennyezi a vizet, és a halak fejlődését károsan befolyásolja.

Az alperesi üzemből távozó por vegyi összetétele is károsító hatású az abban található szilícium-dioxid, az alumínium illetőleg a ferrumtrioxid előnytelen hatása miatt. Magára a talajra a pornak sem károsító, sem talajjavító hatása nincs.

Mindezek alapján az alperes kártérítési felelősségét a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése alapján megállapította, és az alperest a szakértői vélemény alapján megállapított összegű kártérítés megfizetésére kötelezte.

Az ítélet ellen az alperes fellebbezett. A Legfelsőbb Bíróság a fellebbezési eljárásban beszerzett szakértői vélemények alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy az alperes tevékenysége fokozott veszéllyel járó tevékenység, és az alperes a Ptk. 345. §-ának (2) bekezdése szerinti a felelősség alól mentesítő – feltételeket nem tudta igazolni, de a felperesek felróható magatartására sem merült fel a perben adat.

Azt, hogy az alperes tevékenysége fokozott veszéllyel járó tevékenység a következőkkel indokolta.

„A törvény a veszélyes üzemek fogalmi körét nem határozza meg, még kevésbé adja azoknak taxatív felsorolását.

A törvény miniszteri indoklása ezt a felsorolást az életben előforduló nagyszámú változatra, másrészt a technika fejlődése következtében azok változó jellegére tekintettel mellőzte. Rámutat azonban arra, hogy nem sorolhatók ide az ún. nagy terjedelmű üzemek, bár a nagy terjedelmű üzemek az esetek jelentős többségében egyben veszélyes üzemek is: ha viszont a veszélyesség hiányzik, akkor a fokozott felelősség elvi alapja nincs meg. Az a körülmény ugyanis, hogy a nagy terjedelmű üzemek kalkulációja a véletlen körülmények folytán beállított károk megtérítését is számításba veszi, lényegében éppen az elvileg nem támogatott méltányossági felelősségnek a nagy terjedelmű üzemekre való általánosítását jelentené. Az ilyen üzemek felelősségének a veszélyes üzemek felelősségi szintjére való emelését feleslegessé teszi a felelősség jögalapjainak szigorítása.

Az adott esetben azonban nem az üzem terjedelmén, hanem a károkozás mérvén és jellegén van a hangsúly. A nagymérvű iparosodás a gazdasági élet fejlődésének jellemzője, de esetenként szükségszerűen vele jár olyan károsító hatás, amelynél annak vizsgálata, hogy az üzem az adott helyzetben az általában elvárható magatartást tanúsította-e (Ptk. 339. §. (1) bek.), rendkívüli nehézségbe ütközik. Még nehezebb annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a károsult a kár elhárítása, illetőleg csökkentése érdekében az adott helyzetben elvárható magatartást tanúsított-e (Ptk. 340. §)? Ezek a nehézségek gyakran – mint a jelen esetben is – a felelős személy, illetőleg az üzem tevékenységének jellegéből fakadnak. Ha tehát a légszennyezés állandó jellegű, nagymérvű és a szennyezésnek kitett területen a kár megelőzése, elhárítása lehetetlen, vagy rendkívüli nehézségbe ütközik, a károkozót az ebből eredő kár megtérítésére vétkességre tekintet nélkül, kell kötelezni.”

Ezt az általános elvet kimondó döntés öt évvel előzte meg a korábban ismertetett ítéletet, amely már a kármegosztás kérdésében is irányt mutatott hangsúlyozva a károsult aktív kárenyhítési kötelezettségének a fontosságát is.

Az együttműködési kötelezettség és az ennek elmulasztásából származó következmények azonban abban az esetben is jelentőséggel bírtak, amikor az alperes módosította a patak medrét, a felperesi gazdaságot azonban erről nem értesítette, így a halak egy része a régi mederbe visszamaradt, és onnan a község lakossága fogta ki, és vitte el. Az együttműködési kötelezettség kölcsönös megsértése ez esetben 50%-os kármegosztást eredményezett.

Itt említjük meg azt az esetet is, amikor a vegyszeres gyomirtószer megfelelő használati utasítás nélkül került forgalomba, és a felhasználó termelőszövetkezet napraforgójának kipusztulásával kárt okozott.

A Legfelsőbb Bíróság Gf.IX.32.625(1973.sz.). BH.1977(I.31.) határozata szerint a vegyszereket gyártó vállalat, amely olyan nagyhatású növényvédőszereket gyárt, amelyeket a mezőgazdaságban általánosan használnak, az ellátó vállalatok közvetítésével kapcsolatban jut a mezőgazdasági nagyüzemekkel és a fogyasztókkal. Ezért a gyártó vállalatnak félreérthetetlen használati utasítást kell adnia a szer felhasználási módjáról és köréről.

Az elbírálás alá került esetben a gyártó vállalat e kötelezettségének nem tett eleget, mert a használati utasítás nem tartalmazott a nitrikol felhasználására vonatkozóan megfelelő tájékoztatást. A használati utasítás egyáltalán nem tett említést arról, hogy az előzőleg nitrikollal gyomirtott területen napraforgó termesztendő-e? Csak a gabonafélékkel kapcsolatban adott útmutatást.

A Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése szerint, aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában felvárható. E rendelkezésben kifejezésre jut a vétkesség társadalmi szempontja, az elvárhatóság. Ebben a vonatkozásban pedig azt kell vizsgálni, hogy az adott körülmények között objektíve elvárható-e, hogy a gyártó vállalat a kárt elhárítsa, illetőleg bekövetkeztét megelőzze.

Annak van tehát jelentősége, hogy a II. r. alperes igénybe vett-e minden rendelkezésre álló eszközt a kár elhárítása érdekében, vagyis eleget tett-e annak a kötelezettségének, amelyet a társadalom elvár. Ez pedig a II. r. alperes vonatkozásában lényegesen többet kell hogy jelentsen az átlagos gondosságnál, mert vele mint nagyüzemmel szemben, fokozottabb követelmények támasztása indokolt.

A mezőgazdaság az egész népgazdaság egyik legnagyobb ágazata. Ezen belül a korszerű növényvédelem népgazdasági szempontból nagy jelentőségű. Ezért a II. r. alperestől olyan – fokozott – gondosság volt elvárható, hogy a növényvédelemnél mellőzhetetlen vegyszerek alkalmazása a termelést hathatósan szolgálja, és ne okozzon kárt. A jelen esetben a kár megfelelő használati utasítás adása útján elkerülhető lett volna.

Felel a felperes gazdaságában bekövetkezett kárért az I. r. alperes is. Az I. r. alperes szerződés alapján szállította a növényvédőszert a felperesnek. Az I. r. alperesnek e szerződéses jogviszonya alapján hibátlanul kellett volna teljesítenie. Ezzel szemben megelégedett

a nitrikol forgalombahozatalánál a gyártó vállalat által a vegyszerhez rendelkezésre bocsátott pontatlan, a vegyszer helyes felhasználásához semmiképpen sem elegendő használati utasítás melléklésével. Ezáltal közvetlen részesévé vált a felperes kára bekövetkeztének, mert hibásan teljesített, s így kártérítéssel tartozik. . .

Az I. r. alperes az általa eladott vegyszer veszélyes voltát ismerte. Ilyen helyzetben a kereskedelmi szervezet eljárása az elvárhatóság szempontjából akkor megfelelő, ha megköveteli a gyártó vállalatától, hogy olyan használati utasítással lássa el az árut, amely teljes eligazítást ad a felhasználók részére. Az I. r. alperes tehát a vegyszer forgalomba hozatalánál nem elégedhetett volna meg azzal, hogy a hiányos használati utasítást egyszerűen továbbította a fogyasztókhhoz. . .

A kár felmerültében közrehatott azonban a felperes is. A felperes, mint mezőgazdasági nagyüzem megfelelő szakemberekkel rendelkezik, tehát az alperesek kétségtelen mulasztása ellenére is – fokozott gondosság mellett – a perbeli vegyszerek felhasználásának káros követelményeire figyelemmel kellett volna lennie. . . Mulasztását csak részben menti, hogy neki elsősorban a kapott utasításban foglaltaknak megfelelően kellett eljárnia. . .

Az is elvárható, hogy a gyógyszergyártó vállalat a gyártott szérum hatását ne csak egereken és tengeri malacokon próbálja ki, hanem olyan állatokon is, amelyek oltására a szérumot használni fogják. Ennek elmulasztása miatt került sor annak kimondására, hogy ha a gyógyszergyártó vállalat az állatgyógyászati célra gyártott szérum ártalmatlansági vizsgálatát nem fajtaazonos állatokon végzi el, és a forgalomba hozott szérummal beoltott állat elhullásával kárt okoz, a felelősség alóli mentesítése végett eredményesen nem hivatkozhat arra, hogy a teljesítésnél úgy járt el, ahogy az az adott esetben általában elvárható volt.

Legfelsőbb Bíróság Pf.I.21.006(1970.)PJD.V.115.

A kereseti előadás szerint az alperes által gyártott és forgalomba hozott libainfluenza elleni szérum rejtett hibája több mezőgazdasági termelőszövetkezetnél a kislibák rendkívül nagymértékű elhullását okozta.

Az alperes azzal védekezett, hogy hibátlanul teljesített, a szérum gyártásnál mulasztás, gondatlanság nem terheli, a gyártási előírásokat megtartotta, a szérumot hatósági engedély alapján hozta forgalomba. A kislibák elhullását nem libainfluenza, hanem egy eddig ismeretlen vírus idézte elő, tehát ilyen körülmények között felelősség nem terheli.

Az első fokú bíróság elfogadta az alperes érvelését, és a keresetet elutasította. Az ítélet ellen a felperes fellebbezett. E fellebbezés kapcsán mutatott rá a Legfelsőbb Bíróság arra, hogy a jogvita eldöntésénél a különböző szakvéleményeknek abból az egybehangzó megállapításából kell kiindulni, hogy az alperes által gyártott és forgalomba hozott O2. termelési számú szérum addig teljesen ismeretlen új vírust tartalmazott, illetőleg hogy az ezzel a szérummal kezelt kislibák pusztultak el.

Ebből kétségtelen, hogy az alperes hibásan teljesített, mert a szérum a kislibák elhullását idézte elő, van tehát okozati összefüggés a hibás szérum felhasználása és a kislibák elhullása – a bekövetkezett kár – között.

A szakvélemények egybevetése alapján a Legfelsőbb Bíróság arra a meggyőződésre jutott, hogy az alperest a szérum gyártásában és forgalomba hozatalában mulasztás terheli.

Az alperes megszegte az elvárhatóság követelményeit, amikor az általa gyártott és forgalomba hozott szérum hatását naposlibákon nem ellenőrizte, hanem megelégedett az oltóanyagának egereken és tengeri malacokon való kipróbálásával. Ha az alperes a szérum hatását naposlibákon is kikísérletezte volna, azoknak tömeges elhullása nem következett volna be, mert kiütközött volna a szérum alkalmatlansága az előírt 28 napos megfigyelési idő alatt.

Az alperes tehát „úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.

Az „elvárhatóság” fogalmát a törvény ugyan nem határozza meg, de nem kétséges, hogy – amint ez a törvény miniszteri indokolásából kitűnik – a törvény (a Ptk. 339. §. (1) bek.) rendelkezésében kifejezésre jut a vétkesség elbírálásának társadalmi szempontja: az elvárhatóság. Ebben a körben azt kell vizsgálni, hogy adott körülmények között objektíve elvárható volt-e az, hogy a károkozó a kárt elhárítsa?

... tehát annak van jelentősége, hogy az alperes felhasznált-e a kár elhárítására – aránytalan anyagi áldozatok nélkül rendelkezésre álló – minden eszközt, vagyis eleget tett-e annak a kötelezettségének, amelyet a társadalom minden egyes tagjától elvár. Ez az alperes vonatkozásában pedig lényegesen többet kell, hogy jelentsen az átlagos gondosság kifejtésénél, mert vele szemben – szervezeti és gazdasági lehetőségeinél fogva – fokozottabb követelményeket indokolt támasztani.

Az állattenyésztés mezőgazdasági és közvetve népgazdasági szempontból is rendkívül nagy jelentőségű. Ebből következően a korszerű állatgyógyászat annyira fontos feladat, hogy megfelelő végrehajtását a lehetőségek szerint minden eszközzel biztosítani kell. Nyilvánvaló, hogy ez nem történhet a szaktudományok segítése és a szaktudományok eredményeinek felhasználása nélkül.

Különösen nagy jelentősége van a megfelelő gyógyszerek előállításának. Az állam éppen ezért a tudományos kutatómunka és a tudományos kísérletezések minél eredményesebb tétele érdekében nagy anyagi áldozatokat vállal magára, és azokat nem kívánja az érdekeltekre áthárítani. Ez viszont arra kötelez, hogy a gyógyszerek hatását forgalomba hozataluk előtt alaposan ki kell próbálni, hogy megfelelnek-e a kívánt célnak?

A libaneveléshez fontos népgazdasági érdekek fűződtek a múltban, és fűződnek a jövőben is. Ezért az alperestől még fokozottabb gondosság volt elvárható az állatnevelésben is annyira fontos gyógyszerellátás hibátlan biztosításáért.

A fentiekből következik, hogy az alperes nem mentesülhet a kártérítés alól azzal az okfejtéssel, hogy a kárt okozó szérum gyártása során a szérumtermelés általános módszereinek megfelelően járt el, és a gyártási előírásokat megtartotta.

Az alperes gyógyszergyártó vállalat, s mint ilyenek az átlagosnál sokkal nagyobb körültekintéssel kellett volna meggyőződnie a forgalomba hozandó gyógyszer hatékonyságáról és arról, hogy a gyógyszer nem tartalmaz-e káros hatású anyagot. Ez a nagyobb körültekintés annál is inkább indokolt lett volna, mert azt is tudta, hogy a gyógyszert tömegesen fogják használni, habár a kérdéses szérumadagot a felhasználás előtt kislibákon – kísérletképpen – nem használták fel. Ennek érdekében a „faj-azonos” állaton történő kipróbálás lett volna a jelen esetben helyénvaló”.

Az eddig ismertetett döntések alapján azt láthatjuk, hogy a bíróság elé kerülő környezetvédelminek tekinthető témakör lényegében azonos, és általánosságban megállapíthatjuk azt is, hogy ha a károsult a kára és az alperesi magatartás közötti okozati összefüggést bizonyítani tudta, a bíróság a kártérítést akár a vétkességi felelősség szabálya, akár a tárgyi felelősség szabálya szerint, de megítélte. Az ismertetett döntések alapján a fejlődésnek az az iránya is érzékelhető, amely egyértelművé tette annak a szükségességét, hogy a környezetvédelmi törvény, majd azt követően a Polgári Törvénykönyv a környezeti károk megtérítésére általános szabályként a tárgyi felelősséget vezesse be. A következő két döntést azonban azért kell még megemlítenünk, mert velük jól érzékeltethető az az általunk vitatott kérdés, hogy vajon a Környezetvédelmi Törvény 52. §-ának (2) bekezdése egyértelmű előrelépést jelent-e a környezet védelme érdekében? Amíg az 52. §. (2) bekezdés jelentős és hasznos segítség a környezetvédelem államigazgatási jellegű szervezetében, ellentétes a civilizztikában kialakult „kár”-fogalom lényegével, ezért azzal össze sem kapcsolható. A polgári jogi jelentőség körében tehát a Környezetvédelmi Törvény 52. § (2) bekezdése használhatatlan.

Az egyik esetben az elektromos távvezeték fémes zárata folytán keletkezett a kár, és az első fokú bíróságnak az volt az álláspontja, hogy az alperest nem lehet olyan védelmi berendezés létesítésére kötelezni, amely kizárja annak lehetőségét, hogy ilyen módon kár keletkezzék.

A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság ezzel szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy ha a szabvány lehetővé teszi is az alperes számára, hogy ilyen védőberendezés nélkül szabad vezetékét tartson fenn, és üzemeltessen, ez nem zárja ki az alperes felelősségét az általa üzemben tartott ilyen áramvezeték okozta kár tekintetében. A fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója ugyanis a Ptk. 345. §-ának (2) bekezdése szerint akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik. A tűz — amint azt a Pf. II.21.691/1961. szám (PJD.I.131.) ítélet tartalmazza — elektromos eredetű volt, azt az alperes által üzemben tartott távvezeték fémes zárata okozta. Ebből okszerűen következik, hogy a tűz, illetőleg a kár oka nem esik a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül. Erről szó sem lehet akkor, amikor végeredményben az elektromos áram okozza a kárt. Elháríthatatlan oknak sem lehet tekinteni a fémes zárlatot csak azért, mert — feltevés szerint — azt a távvezetékre dobott vagy ráejtett fémhuzal okozta. Ha a szabványnak minden tekintetben megfelel a távvezeték, ez a körülmény sem mentesíti az alperest a felelősség alól, hiszen a szakvélemény bizonyítja, hogy a szabvány-előírásoknak megfelelően készített vezeték is okozhat kárt. Ugyanakkor a szakértői vélemény maga is utal arra, hogy a szabadvezetékeket megfelelő berendezéssel, védőhálózattal lehet biztosítani ilyen behatásokkal szemben, ezt azonban csak kivételesen indokolt esetben

írják elő kötelezően. Ez a védőberendezés nyilván költséges, mint ahogy a szigetelt vezeték is költségesebb a szabad vezetéknél. Ha a szabvány lehetővé teszi is az alperes számára az ilyen védőberendezés nélküli szabad vezeték fenntartását és üzemeltetését, ez nem zárja ki az alperes felelősségét az általa üzemben tartott ilyen áramvezeték okozta kár tekintetében. Ha a szabványban biztosított lehetőségekkel él is, csak a saját veszélyére mellőzheti a védőberendezést, az ebből kifolyólag másra származott kárt tehát mindenképpen megtéríteni tartozik.

A másik döntés egy szennyvíz okozta kárral kapcsolatban keletkezett. A tényállás szerint az I. r. alperes szeszgyárából és a II. r. alperes városi szennyvízvezető csatornájából a vízügyi hatóság engedélye alapján tisztítóberendezés alkalmazása nélkül vezették a szennyvizet a mosoni Duna-ágba. Rendes körülmények között ezeknek a szennyvizeknek az oxigén-fogyasztása a befogadó mosoni Duna-ágban a halakra káros szennyeződést nem okozott, mert az oxigénfogyasztás a befogadó vízben a megengedett literenkénti 15 mg-ot nem érte el.

A perbeli napon azonban a Duna-ágot az alperesi szennyvizek bevezetésének helyétől lefelé és felfelé sötétvörös színű, szeszes erjedésre emlékeztető szagú szennyvíz lepte el, s ugyanakkor a halak nagy mennyiségben elpusztultak. Az történt ugyanis, hogy a Duna áradása a mosoni Duna-ág vizét egy ideig visszafelé nyomta, majd annak lefolyását megállította, ezért az alperesektől származó szennyvíz a befogadó mosoni Duna-ágban nem hígult kellően, az öntisztulás lecsökkent, sőt a szennyeződés annyira feldúsult, hogy a befogadó víz oxigénfogyasztása a megengedett literenként 15 mg-ot jelentősen meghaladta. Az adott körülmények között bármelyik alperestől származó szennyvíz egymagában is halpusztulást okozott volna.

A halpusztulás miatt előterjesztett kártérítési követelést az első fokú bíróság részben alaposnak találta, másodfokú bíróság azonban a járásbíróóság ítéletét részben megváltoztatta, és a felperes keresetét teljesen elutasította.

Az ítélet ellen emelt törvényességi óvás kapcsán hozott P.törv.I.20.490/1967. számú (PJD.III.115.) határozatát a Legfelsőbb Bíróság a következők szerint indokolta:

„Kétségtelen, hogy az alperesek szennyvizének oxigénfogyasztása rendes körülmények között a befogadó mosoni Duna-ágban nem érte el az 5/1966.(I.23.) Korm. sz. rendelet 1. §-a, illetőleg a rendelet mellékletének 4./ pontja szerinti, a káros szennyezés szempontjából irányadó határértéket, s ezért általában az alperesek szennyvizét nem lehet károsan szennyezőnek tekinteni. Helyesen mutatott azonban rá az első fokú bíróság, hogy a vizek fertőzését és káros szennyezését előidéző üzemeknek kell viselniük az abból eredő kockázatot, hogy a befogadóban az átlagostól eltérő helyzetben a tisztítóberendezés nélkül bocsátott szennyvíz nem képes megfelelően hígulni, a befogadó öntisztulása lecsökken, s a szennyvízdugó keletkezése másoknak kárt okoz.

Egymagában az a tény, hogy az alperesek – a szennyvizük általában alacsony oxigénfogyasztására tekintettel – a vonatkozó jogszabályokhoz képest szennyvíztisztító berendezés nélkül működhetnek, nem mentesíti őket a felelősség alól, ha az átlagostól eltérő helyzetben a tisztítóberendezés nélkül bebocsátott szennyvíz ténylegesen kárt okozott.

A szennyvíznek tisztítóberendezés nélkül a befogadóba való bebocsátása olyan pozitív magatartás, amely adott körülmények között károsodásra vezet, s éppen ezért ezt a magatartást jogellenesnek kell tekinteni. Nem változtat ezen az sem, hogy a vonatkozó

jogsabály nem tette kötelezővé adott esetben a tisztítóberendezés létesítését, mert ez a megváltozott körülmények között már kárt okozó üzemeltetési módban, a szennyvíz tisztítás nélküli bebocsátásában jelentkező magatartás jogellenességét nem zárja ki.

Mindezekből következik, hogy az alperesek kártérítési felelőssége mindaddig fennáll, amíg magukat a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése értelmében kimenteni nem tudják, amíg véltenségment bizonyítani nem tudják, amíg nem igazolják, hogy úgy jártak el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható volt.

Az adott körülmények vizsgálatánál a rendkívüli helyzetből kell kiindulni, amely az átlagosnál nagyobb körültekintést, az elvárhatóság kérdésében fokozott gondosságot igényel”

Egyik esetben nem alkalmazta a bíróság a tárgyi felelősség szabályát, a kifejtett álláspont azonban szigorúbb és a károsult érdekeit jobban védi, mint a határértékektől függővé tett tárgyi felelősség. Talán e két tizednél is régebbi döntés is alkalmas annak a nézetnek az alátámasztására, amely szerint a *Ptk. 345. §-a (1) bekezdése alkalmazásának nem szab korlátot a környezetvédelmi törvény 52. §-ának (2) bekezdése, ez utóbbi csak a környezetvédelmi törvény szorosan vett alkalmazási területe szempontjából meghatározó az államigazgatási jog körében.*

A gyakorlati esetek ismertetését összefoglalva levonhatjuk azt a következtetést, hogy a bírói gyakorlat, ha nem is tudatosan, de a polgári jog hatályos szabályainak keretei között, a bírói hatáskörbe tartozó ügyekben — részben a birtokháborítások körében, részben a kártérítési igényekkel kapcsolatban — a környezetvédelmi törvény megalkotása előtt is érezte a felelősség megállapításának, sőt szigorításának szükségességét. (Pf.II.22.345/1963./P.törv.V.20.243/74p.törv.0.10.100/1970.)

Láthatjuk e döntésekből azt is, hogy esetenként annak ellenére, hogy még nem a tárgyi felelősség szabályát alkalmazták a környezetvédelmi törvény 52. §-ának (2) bekezdésével korlátozott felelősségi szabálynál is szigorúbb állápontra helyezkedtek. (Pf.00.21.691/61, P.tövr.I.20.490/1967.)

A szigorítás egyrészt abból állt, hogy azokban az esetekben, amikor a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdését alkalmazták a mentesülésnek a feltételeit szigorúan értelmezték, (Pf.I.21066/1970. Pf.IV.20.105/1964.) vagy a környezetre káros tevékenységet fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősítették (P.tör.III/B.20.243) 1965., Gf.IX.32.625/1973. Pf.I.20.241/1970. Győri Megyei Bíróság Pf.20.209/1962.) és alkalmazták az egyetemleges felelősségnek a Ptk. 334. §-a (1) bekezdésében foglalt szabályát (P. törv. III/B.20.408/1965., Pf.II. 21.334/1961.), — másrészt az államigazgatási ha-

táskört a bírósági hatáskörtől elkülönítve a kártérítési igény elbírálása szempontjából a saját hatáskörüket állapították meg. (P.törv. I.21.009/1972., P.törv.I.21.067/1974., P.törv.V.20.656/1974. P.törv.I.20.294/2975., P. törv. I.20.616/1966.sz.)

Ezen túlmenően a felelősség további szigorítását jelenti a tárgyi felelősség alóli mentesülés lehetőségének szűk köre szorítása, például amikor még *a szakigazgatási szerv mulasztása esetén sem mentesülhet a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója a kártérítési felelősség alól.* (P.törv.V.20.645/1973.)

Mindemellett a kár megelőzése érdekében a bírói gyakorlat *a kölcsönös együttműködési kötelezettség* betartását is mindig megkívánta (P.törv. III/B.20.269/1964.) Veszprémi Megyei Bíróság Pf.20.706/64. és nem hagyta figyelmen kívül azt sem, hogy a károsult *a kárenyhítési kötelezettségét* maradéktalanul teljesítette-e? (P.törv.IV.20.969/1964.P.törv.V.20.190/75.)

V.

A módosított Polgári Törvénykönyv és a környezeti károkozásért fennálló felelősség

Amint arra már az előzőekben rámutattunk a Ptk.módosítás hatálybalépése, vagyis 1978. március 1 napja után, a környezetet veszélyeztető tevékenységgel másnak okozott kár esetében a bíróságnak már nem az 1976. évi II.tv. 46. §-ára, hanem a Ptk. 345. §-ának (1) bekezdésére kell ítéletét alapoznia.

Ezt a következtetésünket arra alapoztuk, hogy a *Ptk. módosított 345. §-a is szabályozza – egyébként egyezően a környezetvédelmi törvénnyel, – a környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kárért való felelősséget a nélkül, hogy bármifajta felelősséget korlátozó rendelkezést tartalmazna.*

A módosított Polgári Törvénykönyv egyes rendelkezései jelentős mértékben érintik azonban a környezeti károkkal kapcsolatos kártérítési kötelezettség *összszerszerűségét és módját.*

A Ptk. 355 §-ának (4) bekezdése szerint kártérítés címén a károkozó körülmény folytán *a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést* és az

elmaradt vagyoni előnyt, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges.

A kártérítés módjára vonatkozóan a Ptk. 355. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy a kárért felelős személy köteles az *eredeti állapotot helyreállítani*, ha pedig *az nem lehetséges, vagy a károsult a helyreállítást alapos okból nem kívánja, köteles a kárt megtéríteni.*

Az eredeti állapot helyreállításának lehetősége, mint a kárfelelősség elsődleges módja egyben meghatározója a kártérítési kötelezettség terjedelmének is. *A károsultnak az a kára, amely az eredeti állapot helyreállításához szükséges.* Ha a károkozó az eredeti állapotot nem tudja helyreállítani, ennek az állapotnak az eléréséhez szükséges összeget köteles kártérítésként megfizetni. Előfordulhat ez természetesen kombináltan is úgy, hogy *részben helyreállít, a különbözetet pedig pénzben egyenlíti ki.*

Az idevonatkozó törvényi rendelkezések előrebocsátása után most már a kár megállapításának és a kártérítés összegszerű kiszámításának módszertani kérdéseire kell rátérnünk.

A Ptk. 355 §-ának (4) bekezdése alapján kerül megállapításra a kárnak, illetőleg a kártérítésnek minden kiszámítható része. A teljesség kedvéért ki kell emelnünk, hogy a gyakorlati alkalmazás során nem a szöveg szerinti sorrendet, hanem a törvényi rendelkezés egészét kell irányadónak tekinteni. Következik ez a Ptk. 355. §-ának (1) bekezdéséből, amely szerint a károkozó az eredeti állapotot köteles helyreállítani.

Ennek megfelelően *először azt kell mérlegelni, hogy a bekövetkezett károsodást milyen módon lehet kiküszöbölni úgy, hogy az eredeti állapot helyreálljon.*

Az ember egészségének károsodása esetén az egészségi állapot, dologban keletkezett kár esetén a károkozás előtti vagyoni állapot létrehozása a cél, ezért elsősorban azt kell megállapítani, hogy ez a cél, milyen költséggel érhető el. Az így megállapított összeg az a kártérítés, amely a károsultat elsődlegesen megilleti, fennmarad azonban még annak a vizsgálatnak a kötelezettsége is, hogy a rendelkezésre bocsátott összeggel elvégzett *helyreállítás* – személy esetében gyógykezelés – *valóban a károsodás előttivel azonos állapotot hoz, illetőleg hozott-e létre?*

A káresetek nagyobb részében, így a környezeti károk esetében is a vizsgálatnak az az eredménye, hogy a legtökéletesebb helyreállítási tevékenység sem tudta a károkozás következményét maradéktalanul kiküszö-

bölni, tehát van még olyan *értékcsökkenés*, vagy *elmaradt vagyoni előny*, amelynek *ellenértékét a károsult igényelheti*.

Ennek kapcsán gondolnunk kell arra is, hogy az idézett törvényi definíció alapján nemcsak a már bekövetkezett, hanem az *előre láthatóan bekövetkező hátrány is* a Ptk. 355. §-ának (4) bekezdése alapján kerül kielégítésre, tehát a károsult tárgy vagy személy, időleges vagy végleges használhatatlanná válása és egészségromlása miatt elmaradó haszon, illetőleg jövedelemkiesés, egyszóval minden olyan veszteség vagy többletköltség, amely a bizonyítékok minden szempontot figyelembe vevő körültekintő mérlegelésével megállapítható.

A károkozás következményeként azonban olyan károk is keletkezhetnek, amelyeknek összege a legszélesebb körű bizonyítás eredményeként sem számítható ki pontosan. Tévedések elkerülése végett nem a nem vagyoni károkra gondolunk, hanem vagyoni hátrányt okozó körülményekre, amelyek a gyakorlati életben jelentkeznek, és amelyet az eszmei kár pénzreválthatóságának lehetőségét tagadó bírói gyakorlat is mindig elismert.

Az 1977. évi IV. törvénnyel módosított Ptk. 359. §-a a módosítás előtt hatályos szöveggel azonosan mondja, hogy ha a vagyoni kár – akár csak részben – pontosan nem számítható ki, a bíróság a károkozásért felelős személyt olyan összegű *általános kártérítés* megfizetésére kötelezheti, amely a károsult teljes anyagi kárpótlására alkalmas.

A törvény ide vonatkozó indokolása szerint „általános kártérítésről van szó mindazokban az esetekben, amikor a bíróság valamely nem bizonyítható mértékű, de biztosan bekövetkező, folyamatos vagy ismétlődő károsodás fejében *egy összegben vagy járadékként általányt állapít meg*”.

A törvény indokolása e szabály alkalmazása terén a jogalkalmazótól óvatosságot is kívánt. Az 1960. május 1-én hatályba lépett Polgári Törvénykönyv ugyanis a kártérítést csak vagyoni kárért tette lehetővé és az általános kártérítés megítélésének lehetősége magában hordta a veszélyét nem vagyoni károk elismerésének is.

Ennek az óvatosságnak egyik megnyilvánulása volt a Legfelsőbb Bíróság 49 számú polgári kollégiumi állásfoglalásában adott iránymutatás is, amely szerint „az általános kár megítélésénél a bizonyítási nehézségek csak annyiban jelentősek, amennyiben azok a kár mértéke tekintetében jelentkeznek. *Annak megállapításához, hogy a vagyoni kár mértéke pontosan nem számítható ki, szükséges, vagy a bíróság előzetesen minden rendelkezésre álló és célravezető bizonyítást lefolytasson a kár felderítése végett.*”

Mindezekből levonhatjuk azt a következtetést, hogy az általános kártérítés megállapításának lehetősége akkor következik be, ha *minden lehetséges bizonyíték beszerzése és annak mérlegelése után is maradt még olyan biztosan bekövetkező kár, amelynek mértéke bizonytalan, mert nincs olyan számtási lehetőség, amellyel a kár pontos összege meghatározható lenne.*

A kár mértékének megállapítása érdekében tehát először a szakértői véleménnyel és egyéb konkrét bizonyítékokkal igazolt károkat kell figyelembe venni. Ezt követően a megállapítható, de összegezésre pontosan nem bizonyított károk összegének valamennyi adat mérlegelésével történő meghatározása következhet, és ha még az így kiegészített kár után is maradt fenn biztosan bekövetkezett vagy jövőben bekövetkező kár, akkor kerülhet sor a becslésen alapuló általános kártérítés megállapítására.

Az általános kártérítés mellett azonban ki kell még térnünk a *nem vagyoni kárra* is, mert az 1977. évi IV. tv-el módosított Ptk. a nem vagyoni kár fogalmának tartalmi megújulását is jelenti.

A Ptk. új 354. §-a szerint „*A károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát, ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti, illetőleg a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja*”.

Ezen új rendelkezés bevezetése — amint arra az indokolás rámutat — azért volt szükséges, mert a károkozó cselekmény a károsult érdekeit úgy is sértheti, hogy a vagyoni káron kívül nem vagyoni hátrányt is okoz, amely *kihatásában a vagyoni hátránynál súlyosabb is lehet.* A pénzbeli kárpótlás alkalmas lehet arra, hogy a nem vagyoni kár enyhítésére szolgáljon, és méltánytalan lenne — mondja tovább az indokolás — az ilyen súlyos hátrányt szenvedőt kárpótlástól, elégtételtől elzárni csupán azért, mert kára vagyoni mértékkel nem mérhető.

A Környezetvédelmi Törvény fent már idézett 1. §-a első helyen az emberi egészségének védelméről szól. A Ptk. 354. §-a a károsult társadalmi életben való részvételének illetőleg életének tartós vagy súlyos megnehezítését írja elő a nem vagyoni kár megállapításának feltételéül. A módosítás indokolása ugyan kiemeli, hogy nem csak a testi épség vagy az egészség károsodása esetén érvényesíthető, mindamellett azonban nyilvánvaló, hogy *a nem vagyoni kár gyakorlati megjelenése elsősorban az ember egészségének és testi épségének romlásával lesz kapcsolatba hozható.* Ebből következik, hogy a *környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott károk*

jelentős része is olyan, amely a nem vagyoni kár megítélésének lehetőségét felveti.

A lakóház szomszédságában állandó zajt okozó műhely a lakók egészségét, még inkább az ott dolgozók egészségét zajjal, rezgéssel, vagy levegőszennyezéssel ronthatja. A lakás alatt, mellett vagy felett egész éjjel nyitva tartó zenés szórakozóhely zajártalma az ember egészségére szintén nem közömbös. Egy kellő időben fel nem derített vízszennyezés beláthatatlan következményekkel járhat. A mikro-környezetnek ezek az ártalmi a kívülállók számára a szerződésen kívüli kártérítés szabályai szerint, az üzem dolgozói részére a munkajogi kártérítési szabályok szerint teszik lehetővé a kárigény érvényesítését és a halláskárosodás vagy az idegállapot romlása, illetőleg egyéb fertőzés járhat olyan tartós vagy súlyos következményekkel is, amelyek a nem vagyoni kár megítélését indokolhatják.

A HATÁROZATOK VÉGREHAJTÁSA

A környezeti károk megtérítésének problémaköréből nem mellőzhetjük a határozatok végrehajtásával kapcsolatos néhány gondolat felvetését.

Amint arra már az előző fejezetben rámutattunk, a károkozónak elsődleges kötelessége az *eredeti állapot helyreállítása*, és *pénzbeli kártérítésről* akkor kell beszélnünk, ha *természetbeni helyreállításról* nem lehet szó.

A meghatározott cselekmény elvégzésére kötelező bírói ítélet végrehajtásának megvannak a maga szabályai, fel kell azonban vetnünk a kérdést, hogy vajon a bírósági végrehajtónak *rendelkezésre állnak-e* mindig azok a *hatékony végrehajtási eszközök*, amelyek a károkozót a határozat maradéktalan végrehajtására kényszerítik? A néhány ezer forintos bírság egy esetleg több millió forintos védőberendezés elkészítésének kikényszerítésére elég hatékony eszköznek tekinthető-e? Jobb lenne-e elvileg az ilyen határozatok végrehajtását államigazgatási hatáskörbe utalni?

VI.

Az ökológiai polgári jogi felelősség és a biztosítás

A környezeti ártalmak szenvedő alanyainak nehéz helyzete mindenekelőtt az okozati összefüggések bizonyításánál sugallja a biztosítás szerepvállalását a felelősségi mechanizmusban. A téma megközelítése kizárólag a károsult oldaláról történik, és egyáltalán nem arról van szó, hogy szóbajöhető károkozók biztosítási szerződés kötésével szabadjegyet váltsanak a kockázatmentes károkozásba. Aki kárt okoz a környezetében, az fizessen, elv érvényesülését a biztosító intézetek regresszjogával el lehet érni, mindenesetre sokkal inkább úgy, hogy a károsult pozíciójában nem az erőtlen kárt elszenvedettek, hanem a nagy anyagi erővel és szakértői testülettel rendelkező biztosítók állanak szemben az ugyanak rendszerint potens károkozókkal.

A biztosító intézetek – közöttük a magyar is, a beláthatatlan anyagi kockázat és abbeli félelem miatt, hogy a biztosítás gyengíti a társadalmi szempontból olyannyira fontos prevenciót, kezdetben egyáltalán nem foglalkoztak a környezeti károk biztosításával.

A magyar biztosítási jogban a hetvenes évek elejétől a téma óvatos megközelítése tapasztalható.

Először a szövetkezetek vagyont biztosítási szerződéseinek felelősség-biztosítási részében a következő szöveget találjuk:

„Megtéríti a biztosító azokat a károkat, amelyek a szövetkezetet az által érik, hogy személyesülés vagy tárgyrongálás miatt harmadik személynek üzemi balesetből származó vagy szerződésen kívüli törvényes kötelezettséggel tartozik, kivéve a gépjármű-üzembentartói felelősséget”.

E limit nélküli felelősségbiztosításnak két kizáró feltétele a gépjárműfelelősségi és a szerződéses kapcsolatokon belüli károkozás esete.

Az állami vállalatok vagyont biztosítási szerződéseiben 1968-tól kezdődően az alábbiak olvashatók:

„Megtéríti a biztosító a biztosítottnál keletkező tűzrobbanás- vagy viharoktat és ezekkel kapcsolatos mentési és oltási tevékenység folytán idegen vagyontárgyakban beállott károkat is, amennyiben a biztosított a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint kártérítési kötelezettséggel tartozik.

A magyar biztosítási jogban 1972-től valamivel határozottabb törekvés tapasztalható a környezetszennyezési károk biztosítási fedezetét nyújtó új szerződéses feltételek kidolgozására.

A fogyasztási szövetkezetek 1972-ben kidolgozott új vagyombiztosítási szerződéseiben a következő kikötés szerepel:

„A biztosító megtéríti azokat a károkat, amelyek a szövetkezetet épület- és telektulajdonos (használói) és kereskedelmi, ipari üzemegységek, valamint felvásárló és szolgáltató egységek üzemeltetői és fenntartói minőségében szerződésen kívüli kártérítési kötelezettség címén azért terhelik, mert idegen személy megsérült, vagy életét veszítette, illetőleg vagyontárgyában kár keletkezett. . . .

A jelen biztosítás nem fedezi a kárt, ha az a levegő, talaj vagy víz szennyeződéséből, illetőleg szag, zaj, rázkódás, füst, korom, korrózió, víz és egyéb gőzök lecsapódása, és vegyi anyagok maró hatása következtében lassú, folyamatos állagromlás formájában állott elő”.

A környezetvédelem irányában további óvatos – és nem minden ellentmondástól mentes – előrelépés tapasztalható az állami vállalatok vagyombiztosítási szerződéseinek 1976. január 1-től hatályos szövegezésében:

„A jelen szerződés alapján a biztosító a biztosított helyett a károsultnak megtéríti azokat a személysérüléssel és szerződésen kívül okozott tárgyrongálási károkat, melyekért a biztosított jogszabály szerint kártérítési kötelezettséggel tartozik.

A biztosító megtéríti továbbá a környezetszennyezéssel (levegő, talaj, vizek szennyezésével) okozott károkat, káreseményenként és biztosítási évenként legfeljebb egymillió forint összeghatárig és abban az esetben, ha azok a szennyezés elhárítására szolgáló vagy technológiai rendeltetésű berendezések baleseti eredetű (tűz, robbanás, villámcsapás) hirtelen bekövetkező véletlenszerű meghibásodás következtében keletkeztek.

A biztosító nem téríti meg

- a. a környezetvédelmi jogszabályok vagy előírások folyamatos megsértése következtében előálló károkat;
- b. az olyan lassú, folyamatos állagromlásból keletkező károkat, amelyek zaj, rázkódás, szag, füst, korom, por, korrózió, folyadék, gőz-, gáz-, vagy egyéb hasonló hatások következtében állottak elő”.

A magyar biztosítási jogban tehát ezidő szerint a környezetszennyezési károk változatlanul az általános felelősségbiztosítás részét képezik, de már elkülönítetten, önálló kockázat-körülhatárolással, az általánostól eltérő vonásokkal.

Minden valószínűség szerint az önálló ökológiai-biztosítási jogi felelősség intézménye kialakulásának egy állomásánál tartunk, és a jövőben sor kerül ennek a felelősségi formának határozottabb tartalmú, részletesebb és olyan kidolgozására, amely a károsultak biztosítása mellett operatív esz- közt is ad a központi környezeti politika meghatározói számára az ökoló- giai felelősség színvonalának emelésére, a szennyezőkkel szembeni fellépés szigorítására.

Talán nem a prognosztika körébe tartozik annak felvetése, hogy a meg- felelő regresszjog állandó hangsúlyozása mellett a károsultak oldaláról az ökológiai felelősségi mechanizmus kiépítésének végső céljaként olyan nem- zeti jogrendszereken belül létrehozott átfogó környezetvédelmi biztosítás szolgálna, amely összekapcsolható lenne egyrészt a KGST-n, másrészt a Közös Piac, illetve a harmadik világ országain belül. Az államszövetségeken belül összekapcsolt biztosítási rendszerek koordinálása létrehozhatná glo- bálisan a környezeti károk megtérítésének károsultak szempontjából leg- hatékonyabb mechanizmusát.

VII.

Következtetések – javaslatok

Az előbbi kérdések felvetése átvezetett már bennünket a de lege ferenda megoldásra váró kérdésekhez és a jogfejlődés irányának néhány alapgon- dolat köré csoportosított értékeléséhez.

1. *A különböző környezeti elemekben okozott kárért a jogi felelősség elvileg azonos.* A kártérítési jog szabályainak alkalmazására semmi- lyen hatást nem gyakorol, hogy a környezeti kár a földben, vízben, levegőben, élővilágban, tájban, települési környezetben, vagy az ember egészségi állapotában következik be.
  2. *A környezeti károk megtérítésének jogi szabályai azonosak a makro- mezo és mikrokörnyezetben okozott károk esetében.* E megkülön- böztetésnek rendszerelméleti, vizsgálati – módszertani, közgazdasági jelentősége lehet, de jogi szempontból közömbös.
- A kárral kapcsolatos jogi fogalomalkotás megegyezik a valósággal.

3. *A kár és a környezeti kár nem azonosítható a költség fogalommal, amely közgazdasági kategóriás része a könyvelésnek. A környezeti károk megelőzése, enyhítése, reparációjára fordított költségek kárként is jelentkehetnek, ha a környezet degradációja, folytán ezek a költségek, ráfordítások az egészséges környezet állapotához viszonyítottan pluszkiadásként merülnek fel.*
4. *A környezeti károkozásért fennálló felelősség szabályait alapvetően a polgári jog tartalmazza. A polgári jogban kifejlődött kártérítési jog tartalmazza azokat a jogintézményeket, amelyek a környezetben keletkezett károk viselését szabályozzák. A hatályos magyar jogban a Ptk. 345. §. (1) bekezdése minden feltétel és korlátozás nélkül a kárt okozó tárgyi felelősségét mondja ki.*
5. *A környezetvédelmi (környezeti) célt szolgáló joganyag a társadalomban, annak termelési és fogyasztási rendjében jelentkező, a környezet (élet) minőségével kapcsolatos viszonyokat szabályozza, s mint ilyen teljesen nem azonosítható egyetlen történelmileg kialakult jogággal, azok kereteit szétfeszíti.*

A környezeti károk megtérítése szempontjából ez annyit jelent, hogy:

a. *az állam környezetvédelmi mechanizmusából kiveszik részüket egyéb jogágak is, mint például a munkajog, munkavédelmi jog, szövetkezeti jog, pénzügyi jog, gazdasági jog, szabálysértési jog, büntető jog, nemzetközi jog, nemzetközi magánjog, stb. . .*

b. *A polgári jogi felelősségi szabályokat a környezeti adottságok és különös környezeti érdekek figyelembevételével kell alkalmazni, s a polgári jogi felelősséget ebbe az irányba kell fejleszteni.*

c. *A környezet hatásos jogi védelme a felelősségi rendszerek kombinációs alkalmazásával lehetséges.*

ad.a. *A környezet komplex jogi védelme éppen úgy érinti az államok környezetvédelmi mechanizmusának hatékonyságát, mint a környezetben okozott károkért fennálló felelősséget. A téma részletes kifejtése külön tanulmányt kíván.*

ad.b. *A környezetet érintő kártérítési perekben a jogalkalmazó nem elégedhet meg azzal, hogy az elszennvedett kár pénzgyenértékét megítéli a károsult javára, hanem azonos hangsúllyal ügyelnie kell a degradált környezet eredeti minőségének visszaállítására.*

A magyar ítélkezési gyakorlatban kissé elhomályosult a Ptk. 355. §. (1) bekezdésének az az elsődleges rendelkezése, hogy a kárért felelős személy az eredeti állapotot köteles helyreállítani, és *csak abban az esetben köteles a kárt téríteni, ha a helyreállítás nem lehetséges vagy a károsult a helyreállítást alapos okból nem kívánja*. Az ítélkezési gyakorlat túl gyorsan, szinte magától értetődő természetességgel helyezkedett eddig arra az álláspontra, hogy a természetbeni helyreállítás nem lehetséges, és nem vizsgálta, hogy a károsult *alapos okból* térte-e át helyreállítás helyett pénzkövetelésre.

A környezeti kártérítési perekben a polgári jogi felelősség individuális szemléletmódját a környezet minőségére, az élet minőségére ügyelő közérdekű szemponttal kell a jövőben gazdagítani.

ad.c. *A felelősségi rendszerek kombinációs alkalmazása az egyes jogrendszerek szabályozásától függően egyrészt a szerződésen kívüli felelősségnek, – másrészt a szerződésen alapuló felelősség eddiginél fokozottabb igénybevitelét kívánja meg a környezeti károkért való felelősség szabályozásánál.* Vitatható az az időnként tapasztalható felfogás, hogy a környezetvédelmi biztosítás fellazítja a potenciális kárt okozó jogi és erkölcsi felelősséget, ti. a biztosító részére a törvény által adott regreszjog a kárt okozó látzólagos biztonságát megszünteti. Nem szólva arról, hogy egy biztosító társaság a rendelkezésére álló nagy anyagi erővel és szakértői testülettel összehasonlíthatatlanul kedvezőbb körülmények között és eredményesebben perelheti a kárt okozókat mint a rendszerint csekély anyagiakkal és környezeti szakértelemmel rendelkező. az elszenvedett környezeti kártól is sújtott károsultak.

6. Figyelemmel arra, hogy a környezeti kártérítési perekben az egyéni érdekek sérelme mellett minden esetben az élet minőségével kapcsolatos fontos közérdek is érintve van, meg kellene találni azt a magyar peres eljárási jogban is a környezet védelmére irányuló *populáris akció* lehetőségét, amelyet ma már több jogrendszer bevezetett.
7. A javasolt populáris akciókra tekintettel, – de attól függetlenül is, – *módosítani kellene az élet minőségét érintő környezeti perek eljárás jogi és illetékszabályait*, a jelenlegi eljárási jogi és illetékszabályok ugyanis méltánytalanul elnehezítik, egyes esetekben kizárják a károsultak igényeinek érvényesítését.
8. Környezeti károkat hatóságok is okozhatnak rossz határozatokkal, szükséges intézkedések elmulasztásával. Hatékony környezetvédelmi mechanizmus elképzelhetetlen a potenciális károkozók, károsultak és hatóságok együtt működése nélkül. *A környezeti károkért viselendő*

- felelősség köréből sem hagyhatók ki azok a hatóságok, amelyeknek intézkedései, pozitív vagy negatív tevékenysége, esetleges mulasztásai közvetlenül kihatnak az élet minőségére. Anyagi jogi felelősségi szabályaink és eljárási jogi szabályaink véleményünk szerint ennek figyelembevételével módosításra szorulnak annak megjegyzésével, hogy a 7./ pontban javasolt populáris akció lehetőségét a környezeti ügyekben rendelkező hatósági határozatok ellen is biztosítani kellene*
9. *A polgári jogban kialakult felelősségi jognak és a polgári eljárási jognak hagyományos intézményei a környezeti kártérítési perekben hozott ítéletek végrehajtását, a végrehajtás során a környezet minőségének helyreállításához fűződő közérdeket nem biztosítják megfelelő hatáskokkal. A jogi garancia ezidő szerint annak kieroszakolására képes, hogy a környezetben okozott kárért megítélt pénzbeni kártérítést a kár okozója megfizesse. Azt már senki nem ellenőrzi, hogy a károsult a megítélt kártérítés összegét mire fordítja.*

Jellemző példa erre az a Balaton melletti nagy vegyüzem esete, amely a környező falvak lakosságának, mezőgazdasági termelősövetkezeteinek egyszeri kártalanítás fizetésével egyszer és mindenkorra megváltotta a kártérítési igényét. Az ezerszámra fizetett kártérítésekből lett családi ház, gépkocsi, vitorlás, esetleg felosztott termelősövetkezeti részesedés, csak a környezet egyre súlyosabb degradációja nem változott. A kifizetett tíz és százmilliók ellenére a környezet levegőre, vízre, talajra, egészségre kiható súlyos romlása tovább folytatódott.

Monográfiánkban terjedelem szabta korlátozások miatt vázlatyszerűen érintettük a környezeti károkért fennálló felelősségi problémákat. A rövidség azzal az előnnyel jár, hogy a lényeges szempontokra kényszerültünk irányítani a figyelem fényszóróját. A környezeti károkért viselendő jogi felelősségről a magyar tudományos irodalomban néhány folyóirati cikken kívül eddig nem jelent meg nagyobb lélegzetű tanulmány, nézeteink meggyőződéses kifejtésével vállaltuk az esetenkénti tévedés kockázatát abban a meggyőződésben, hogy az úton előre kell menni. . . .

IRODALOM

- (1) Bakács T.—Berencsi Gy.—Mórik J.—Péter J.—Sós J.—Vedres I.: Az ember egészsége a tudományos-technikai forradalomban. Budapest, 1974.
- (2) Bakács T.: Környezetvédelem Budapest, 1977.
- (3) Bakács T.—Bárd K.: Jog a környezet védelmében VEAB kiadvány Veszprém, 1977.
- (4) Barry Commoner: l' Encerclement Problèmes de survie en milieu terrestre Paris, 1972.
- (5) Barry Commoner: Quelle terre laisserons á nos enfants? Paris, 1963.
- (6) Bírósági határozatok 1953—1977.
- (7) Eörsi Gy.: A jogi felelősség alapproblémái; a polgári jogi felelősség Budapest, 1961.
- (8) Eörsi Gy.: A szocialista polgári jog alapproblémái Budapest, 1965.
- (9) Eörsi Gy.: Jog—Gazdaság—Jogrendszer—Tagozódás Budapest, 1977.
- (10) Gátos Gy.: Lábady T.: Kárfelelősség a környezet védelmében Budapest, 1977. (Magyar Jog)
- (11) Patrik Girod: La réparation du dommage écologique Paris, 1974.
- (12) Jócsik L.: Az öngyilkos civilizáció Budapest, 1971., Környezetünk védelmében Budapest, 1976.
- (13) Jean Lamarque Droit de la protection de la nature et de l' environnement Paris, 1973., Le droit contre le bruit Paris, 1975.
- (14) Láng I.: Biológiai Forradalom — hazai realitások Budapest, 1978. (Akadémiai Kiadó)
- (15) Lányi Gy.: Környezetvédelem — ökológiai produkció-biológia Budapest, 1978. (Búvár)
- (16) Marton G.: A római magánjog elemeinek tankönyve Intituciók. Budapest, 1960. Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból Budapest, 1942.
- (17) Mádl F.: A deliktuális felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében Budapest, 1964.
- (18) M. Mesarovich — E. Pestel: Strategie pour demain le Rapport au Club de Rome Paris, 1974.

- (19) Oftinger: Punktationen für eine Konfrontation der Technik mit dem Recht Zürich, 1961.
- (20) Sajó A.: A környezetvédelemre vonatkozó jogi szabályozás természetéről. Jogtudományi Közlöny 1979. I.
- (21) Sólyom L.: A polgári jogi felelősség hanyatlása Budapest, 1977.
- (22) Szentgyörgyi R.: A környezeti károk bizonyításának nehézségei és a károkozók egyetemlegessége Budapest, 1976. (Magyar Jog)
- (23) A módosított polgári jogi kártérítési szabályok alkalmazásának kérdései a környezet védelmével összefüggésben Budapest, 1978. (Magyar Jog)
- (24) Felelősség a környezet védelmére vonatkozó rendelkezések megsértése miatt Budapest, 1978. (Építés-Minőség)
- (25) Tamás A.: A környezetvédelem jogi alapkérdései Budapest, 1976.
- (26) Vukovich Gy.: Népeség és környezet Budapest, 1976.
- (27) Weiss E.: A szerződés érvénytelensége a polgári jogban Budapest, 1969.
- (28) B. Ward – R. Dubos: Csak egyetlen Föld van Budapest, 1975.
- (29) H. Weinzierl: Das Grosse Sterben München, 1971.
- (30) Zoltán Ö.: Felelősség a környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kárért. Magyar Jog 1979. 5.
- (31) Farkas J.: Beitrage zu den Rechtlichen Fragen des Umweltsekutres Pécs, 1979.

ÖSSZEFOGLALÓ

A magyar és a szocialista országok jogirodalmában első olyan monográfia terjedelmű tanulmány, amely a környezeti jelenségekkel kapcsolatos jogi felelősség tartalmát elemzi, és a környezeti károk térítésével kapcsolatos magyar jogfejlődést részletesen bemutatja, bevezetőben olyan alapvető fogalmak tisztázására törekszik mint például a környezet, a kár, a környezeti kár, a környezetvédelmi jog és helye a jogrendszerben.

A fogalmak tisztázását logikai sorrendben azon jelentős összefüggések elemzése követi, amelyek a környezet védelmének természettudományos és társadalomtudományi eszközrendszere között léteznek, illetőleg egyrészt a közgazdaságtudomány és gazdaságpolitika, másrészt a jogalkotás és jogalkalmazás kapcsolatában jelentkeznek.

A környezeti jelenségek elemzésénél nélkülözhetetlen interdiszciplináris és komplex szemlélet megkívánja, hogy a különböző tudományterületek fogalomrendszere azonos legyen. Ennek a jogtudomány vonatkozásában többek között az a következménye, hogy a környezeti kár értelmezésénél és a kártérítés szabályozásánál nem engedhető meg semmi fajta másutt nem ismert és nem létező jogi fikció, „sui generis” jogi kárfogalom, az „also ob” tegyünk úgy, mintha” filozófiának akár akaratlan becsempészése a környezetvédelmi jogba, hanem ezzel éppen ellentétben a makro-mezo és mikro-környezetben egyaránt tökéletes összhangban kell lenni a kapcsolódó tudományterületek fogalomrendszerével és a felelősségi jog történeti fejlődésében kialakult törvényszerűségekkal és kategóriákkal.

A tanulmány áttekintést ad az államok által létrehozott jogrendszer összetett környezetvédelmi mechanizmusa eszközrendszeréről, az ökológiai felelősség formáiról. Ennek keretében foglalkozik az államigazgatási jogi, a

gazdasági jogi, a munka és szövetkezeti jogi, a szabálysértési és büntető jogi, valamint a nemzetközi jogi felelősség szabályaival.

A tanulmány lényegét a környezeti károk térítésével kapcsolatos magyar civilisztikai jogalkotás és joggyakorlat áttekintése jelenti. A joggyakorlatot illetően a tanulmány a Legfelsőbb Bíróság ítélezési gyakorlatára támaszkodik.

A hatályos magyar jogból kiemeli a Polgári Törvénykönyv 345. §-t, amely minden korlátozás nélkül rendeli alkalmazni a tárgyi felelősség szabályait a környezeti károk térítésére.

Foglalkozik a tanulmány a környezet védelmét szolgáló szerződéses felelősségi formával, a biztosítással is, és prognosztikusan a különböző felelősségi rendszerek, így a deliktuális vagy a tárgyi felelősségi rendszer és a kontraktuális felelősségi forma kombinált alkalmazásában látja a megoldást, a környezet és benne az ember védelmét.

Befejezőként a szerzők a jogalkotás számára tesznek több javaslatot a környezeti károk térítésének tényleges érvényesíthetőségével kapcsolatosan.

RÉSUMÉ

Première étude répondant aux critères de volume d'une monographie dans la littérature juridique de la Hongrie et des pays socialistes, consacrée à l'analyse du contenu de la responsabilité juridique relative aux phénomènes d'environnement et présentant en détail l'évolution du droit hongrois sous le rapport de la réparation des dommages causés à l'environnement. Dès l'introduction, l'étude s'efforce d'élucider les concepts fondamentaux tels que l'environnement, les dommages, les dommages d'environnement, le droit de la protection de l'environnement et la place de ce dernier dans l'ensemble du système juridique.

L'éclaircissement des notions est suivi, en ordre logique, de l'analyse des corrélations essentielles existant entre le système de moyens disponible dans le domaine des sciences naturelles et celui offert par les sciences sociales; corrélations se manifestant dans les rapports de la science économique et l'économie politique d'une part avec la législation et la jurisprudence de l'autre.

La vision complexe et interdisciplinaire, indispensable dans l'analyse des phénomènes d'environnement, exige l'identité des systèmes conceptuels appartenant aux divers patrimoines scientifiques. Dans le domaine de la science juridique, cela implique, entre autres, que lors de l'interprétation du dommage d'environnement, comme dans la réglementation de la réparation – aucune espèce de fiction juridique inconnue et inexistante ailleurs, comme par exemple le concept juridique du dommage „sui generis”, ne saurait être tolérée. Une introduction même involontaire, à la dérobée, de la philosophie „als ob” („faisons comme si. . .”) dans le droit de la protection de l'environnement serait donc inadmissible. Il est, bien au contraire, indispensable

d'être en harmonie dans le macro-, le mezo- et le micro-environnement avec le système conceptuel des disciplines scientifiques adjacentes, ainsi qu'avec les lois et catégories s'étant formées au cours de l'évolution historique du droit de responsabilité.

L'étude présente une vue générale du système de moyens lié au mécanisme complexe de protection de l'environnement sur la base des structures législatives créées par les Etats et passe en revue les différentes formes de la responsabilité écologique. Dans le cadre de ce tour d'horizon, elle examine les lois et règles régissant la responsabilité juridique sur les divers plans du droit administratif et du droit économique, dans la législation du travail et des coopératives, au niveau des infractions et contreventions, en droit pénal et en droit international.

L'essentiel de l'étude est constitué par l'analyse de la législation civile et de la jurisprudence hongroises, relatives à la réparation des dommages d'environnement. En matière de jurisprudence, l'étude s'appuie sur la pratique de juridiction de la Cour Suprême.

Du droit hongrois en vigueur, elle met en lumière le paragraphe no. 345 du Code Civil stipulant l'application sans réserve des règles de la responsabilité matérielle dans la réparation des dommages d'environnement.

Traitant également l'assurance, forme contractuelle de responsabilité, c'est dans l'application combinée des différents systèmes de responsabilité – système de responsabilité délictuelle ou matérielle et système de responsabilité contractuelle – que l'étude décèle et pronostique la solution, c'est-à-dire la protection de l'environnement et celle de l'homme en son milieu.

Pour terminer leur étude, les auteurs font aux législateurs plusieurs suggestions concernant la possibilité de mettre en exécution et de rendre effective la réparation des dommages d'environnement.

SUMMARY

This monograph size study is the first in literature on law of Hungary and the socialist countries that analyses the meaning of legal responsibility in connection of environment and reviews in detail the development of Hungarian law in connection of compensation of environmental damages. In the introduction a few basic ideas are defined like environment, damage, environmental damage, the environmental right and it's place in the law.

The definition of ideas – in logical sequence-follows the analysis of those important correlations which exist between the tools of natural and social sciences of environmental protection and influence the connection of economy and economic policy on one side, and the legislation and judicial practice on the other side.

The interdisciplinary and complex attitude which is obligatory analysing environmental phenomenons necessities identical ideas for the different scientific fields. A consequence of the above state ment is – among others – that at the interpretation of environmental damage and at the regulation of compensation no kind of use of an unknown, not existing judicial fiction, a „sui generis” judicial damage-idea, or the „als ob” „let's assume if” philosophy is allowed in the environmental law, even if it were unintentional. Opposidly, an exact agreement should exist in the macro – mezo and micro environment between the ideas of different scientific fields and the correlations and categories developed in the course of historical development of legal responsibility.

The study reviews the tools of the mechanism of environmental protection of code of laws developed in the countries and also the forms of ecological responsibility. In this frame-work the authors deal with the

vules of state management, right statutes of labour and co-operative, breaking of law, criminal responsibility and the international legal responsibility.

Essential part of the work is a review of the Hungarian civil legislation and judicial practice in connection with the compensation of environmental damages. As for the judicial practice the study takes on the judgemental practice of the High Cour of Justice.

Considering the effective Hungarian law, the 345th article of the Civil Law-book is cited, that decrees the application of the rules of material responsibility in compensation of environmental damages without any limitation.

The study deals with the contractual form of liability, with the insurance that serves the protection of environment. According the author's opinion a future solution for the protection of environment and the man living in it, would be the combined application of different liability systems, like violational or material liability system and the contractual liability form.

Finally the authors make a few proposals in connection of effective enforceability of compensation of environmental damages.

РЕЗЮМЕ

В юридической литературе Венгрии и социалистических стран это первая такая научная работа монографического объема, в которой производится анализ меры ответственности, связанной с явлениями окружающей среды, и в которой подробно показано развитие правового дела в Венгрии, касательно возмещения ущерба, нанесенных окружающей среде; во введении к работе выясняются такие основные понятия, как окружающая среда, ущерб, ущерб нанесенный окружающей среде, закон о защите окружающей среды и его место в правовой системе.

В логической последовательности, вслед за выяснением вышеуказанных понятий проводится анализ тех важнейших зависимостей, которые имеют место в защите окружающей среды и действуют между системами средств естественных и общественных наук, и прививаются с одной стороны в связи с экономикой и экономической политикой, а с другой стороны — в связи с созданием и применением юридических прав и законов.

При анализе явлений, связанных с окружающей средой, в целях интердисциплинарного и комплексного подхода к данному вопросу необходимо, чтобы система понятий, применяемых в различных областях науки, была везде одинаковой. В связи с этим в юридической науке, кроме всего прочего, при толковании ущерба, нанесенного окружающей среде, и при регулировании возмещения нанесенного ущерба недопустимо даже произвольное применение в правовых вопросах об окружающей среде какой бы то ни было правовой фикции, неизвестной и неприменяемой в других областях науки, так правового

понятия ущерба „sui generis”, философии „abs ob” -, „представим, будто” а напротив, и в макро-мезо и в микромире должно быть абсолютное согласие с системой понятий порключающихся к юриспруденции областей наук, а также согласие с закономерностями и категориями, образовавшимися в ходе исторического развития юридической ответственности.

В работе дается обзор системы средств сложного механизма правовой системы об окружающей среде, созданной государствами, а также приводится информация о формах ответственности. В рамках этого обзора в работе приводятся нормы административной правовой, экономической правовой, трудовой и кооперативной правовой, правонарушительной и уголовной правовой, а также международной правовой ответственности.

Суть данной работы заключается в обзоре венгерского цивилистического создания и применения на практике прав и законов, связанных с возмещением ущерба, ущерба, нанесенных окружающей среде. Что касается правовой практики, то в данной работе опираются на судабную практику Верховного Суда.

Среди действующих венгерских законов здесь выделяется 345 § Гражданского Кодекса, который распоряжается о безграничном применении норм материальной ответственности к возмощению ущерба, нанесенных окружающей среде.

В работе рассматривается еще и форма договорной ответственности, служащая интересам защиты окружающей среды, и страхования, а в качестве прогноза путей решения этого вопроса, а именно защиты окружающей среды и живущего в ней человека, авторы работы ведут речь о комбинированном применении различных систем ответственности, как например, комбинации системы ответственности за проступки или материальной (вещественной ответственности с контрактной формой ответственности.

В заключении авторы вносят некоторые предложения для законодательства в связи с возможностью реального осуществления на практике возмощения ущерба, нанесенных окружающей среде.

